FÖLSCH

RESA I NORRIGE

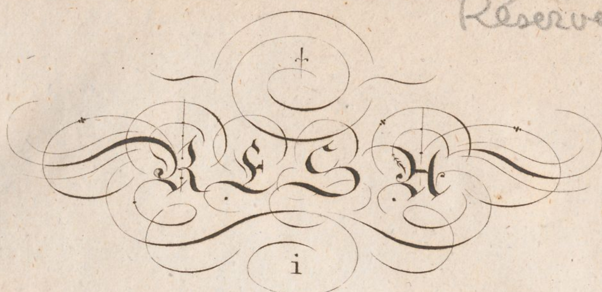

FÖLSCH RESA I NORRIGE

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

8 SCSUP 97727
Réserve

i

NORRIGE

ÅR 1817

af

Edvard Gustaf Fölsch

Kongl. Svensk och Norrsk v. Consul i Marseille.

La nature, en refusant aux enfants du Nord les avantages qu'elle a accordé aux habitants de climats plus doux, les compensa par des dons précieux: l'energie de l'âme & l'amour de la liberté.

Discours de S.A.R. le Prince Royal
à la clôture du Stor-Thing, le 6 Juillet 1816.

C.G.L. st.

STRENGNÄS,
Tryckt hos C. E. Ekmarck
1818.

25040A

BIBLIOTHEQUE SAINTE GENEVIEVE

TILL

HANS KONGL. HÖGHET

SVERIGES OCH NORRIGES

KRON-PRINS.

Högborne Furste!

Då jag dristat pryda titelbladet med en tanke, yttrad af den H j e l t e n, *som Skandinavien aldrig nog tacksamt kan vörda, vågar jag i underdånighet till-*

egna dessa blad, åt den Fursten, på hvilken hon fäster sitt hopp.

Och under hvilken Egid skulle dessa anteckningar öfver Norrige tryggare kunna framträda i dagsljuset, än under den Furstens, hvilken Norrska Folket med otålighet längtar att snart hysa inom sitt sköte, som Jarl, och med lugn afbidar att sent vörda såsom Konung!

Med djupaste vördnad framhärdar

Högborne Furste!

Eders Kongl. Höghets

underdånigste tjenare;

E. G. Fölsch.

FÖRETAL.

Sedan jag tvenne Somrar å rad besökt Norrige, och under denna sednare gjort en vidsträckt Rese-tur, har jag trott att utgifvandet af mina Anteckningar kunde vara angenämt för Svenska Allmänheten.

Det är en dålig ursäkt för en Författare, att skylla på tidbrist för sitt arbetes ofullkomlighet. Läsaren kan alltid svara som ALCESTE:

Le temps ne fait rien à l'affaire.

Men om också jag kunnat uppoffra mera tid dertill, huru många kunskaper hvilka fattas mig, fordras ej till ett sådant arbete! Anspråkslöst utgifvas således dessa enkla anteckningar. Jag berättar i allmänhet blott hvad jag sett, och har vid iordningsättandet af min Jurnal, endast tillagt några upplysningar i Topografiskt och Historiskt afseende, hvartill jag funnit tillgångar i synnerhet i Hans Exc. Herr Grefve v. ENGESTRÖMS rika Bibliothek.

Den opinion jag vågat yttra på

flera ställen om *språket*, har ej blifvit förändrad genom den discussion som, sedan mitt Manuskript redan var befordradt till trycket, uppkommit i *Den Norske Rigstidende*: om språket, som *skrifves* i Norrige, bör kallas *Norrska* eller *Danska*. Min fulla öfvertygelse, sedan jag genomrest Norrige, samt jemfört gamla och moderna Författare, är att man sökt der införa *Danska språket* men att det verkliga *Norrska språket*, är det som *talas* öfver nästan hela landet, hvilket språk, af brist på cultur, förblifvit en *Patois*; och då detta språk mycket mera närmar sig till *Svenskan* än till *Danskan*, är jag äfven öfvertygad att de tvenne förra lättare kunnat införlifvas, eller *Svenskan* utan svårighet införas i *Norrige*, hvilket varit tillfället i alla de af Sverige från Danmark och Norrige eröfrade Provinser.

Det så kallade *Nationalbladet*, som utgifves i Christiania, har i en polemisk Artikel öfver samma ämne, tillåtit sig hvarjehanda, för Svenska Nationen och dess upplysning i allmänhet sårande ut-

tryck, och i synnerhet *några*, som hvarje redlig och uplyst Norrman skall läsa med samma afsky, som hvarje Svensk, emedan de angå föremål, hvika ej i ett litterärt käbbel bort blifva inblandade. Den nytta som Skandinavien kan hämta af Föreningen, lärer hvarje opartisk medgifva, i synnerhet om de band, som förena begge Folken, blefve närmare knutna, hvartill väl gifvas stora, men ej oöfvervinneliga hinder. Mina tankar i detta ämne vore för vidlöftiga att här inflyta; men om jag genom detta lilla arbetes utgifvande kan bidraga till en närmare inbördes kännedom emellan tvenne Brödra-Folk, som hittills så litet eller endast orätt känt hvarandra, skall jag skatta mig lycklig. Detta har äfven varit Doktor NEUMANS syftemål, när han i den af honom och Prosten STORM MUNCK utgifna Månadsskriften *Saga*, meddelat sina Landsmän flera intressanta bref om Sverige, författade då han år 1814 åtföljde till Stockholm den Deputation, hvilken af Norriges Stor-Thing afsändes till Hans Maj:t Konungen. Derigenom har han visserli-

gen gjort sig förtjent af både Svenskar och Normän. Ganska få Resebeskrifningar i Skandinavien äro trovärdige, och den sednast af MOLBECH utgifne är icke egnad att förskaffa Norrmännen en rigtig kunskap, i synnerhet om Sveriges Litteratur och Uppfostringsverk, hvarom hans underrättelser äro både origtiga och högst ensidiga.

Stockholm Febr. 1818.

I.

Resa från Svinesund till Christiania.

Den 25 Junii 1817, på eftermiddagen, ankom jag till Svinesund. Detta sund, som utgör segelleden från Friderikshald, är här ganska smalt, och bestämmer, sedan Roskildska Freden år 1658, gränsen imellan Sverige och Norrige. Detta sednare Rike sträckte sig fordom nära Götheborg, till Danaholm i Götha Elf, där Konungarne Sven Otto af Danemark, Edmund af Sverige och Håkan af Norrige sägas hafva hållit en måltid tilsammans vid ett och samma bord, sittande hvar och en i sitt eget Rike.

Jag blef ej länge uppehållen på Svenska sidan af Gräns- och Tull-Inspectorn, som, sedan han påskrifvit mitt Pass, färgade mig sjelf öfver sundet.

På Norrska sidan blef jag, efter vanligheten, väl emottagen och undfägnad af Norrska In-

Inspectorn och hans utmärkt vackra Dotter, samt fick, efter Passets påskrifning *), obehindradt fullfölja min resa.

Då man fortsätter vägen inom Norriges gränsor, möter först en brant backe, hvarefter man kommer till en rik och väl odlad slätt, på hvilken den förste Norrske Gästgifvaregården, kallad Vestgaard, är belägen. Jag bytte ej där om hästar, emedan jag accorderat med min Svenska Skjutsbonde att köra mig ända till Friderikshald, dit jag ankom klockan 9 om aftonen och tog in på den tämmeligen goda Gästgifvaregården.

Bredvid Staden ligger, på en hög och brant klippa, 3 à 400 fot öfver hafvet, den namnkunniga Friderikssteens Fästning, hvarest Konung Carl XII blef skuten den 11 December 1718. Ett

*) Det tyckes, att man, efter denna påskrifning vid Gränsen, borde vara befriad från någon dylik formalitet, undantagande i Hufvudstaden, i Fästningar eller i större Städer; men tvärtom: i den minsta Stad, som ibland äger knapt 200 invånare, får man en, ja ofta två påteckningar, hvarföre på några ställen, såsom i Bergen och i Stavanger, det fordras en, förmodeligen arbiträr, afgift af 1 till 5 Rigsbankdaler.

Ett litet monument af Norrsk marmor är uprest på stället där Hjelten stupade. Från höjden har man en vidsträckt utsigt, som säges likväl vida öfverträffas af den, man har från Veeden ¼ mil åfvanför Frideriksstên, hvilket ställe jag, till min stora saknad, vid mina bägge besök i Friderikshald, hindrades att bese.

Frideriksbald delas i tvänne delar af TisledalsElfven, som här faller uti en Vik utaf Nordsjön. Denna Elf formerar, ¼ mil åfvanföre Staden, ett stort vattenfall, som drifver betydliga Sågverk. I denna trakt säges en *Hvalfisk* blifvit funnen i jorden, år 1682; af hvilkens ben, ännu för några år sedan, visades hos närgränsande bönder.

Omgifven af stela klippor, och oregelbundet bebyggd med trädhus, är Staden ej vacker. Inga Byggnader förtjena att anmärkas. Om Kyrkan är ingenting annat att berätta, än att en Jude, vid namn Cohen, där döptes 1784, sedan han blifvit undervist i de Evangeliska sanningarna, och blef kallad Christian Krone. "Han krönede og denne vigtige Handling (säger Herr *Hoff* i sin Frideriksbalds beskrifning)

ning) som en ægte Israëlit; thi faa dage derefter undvigte han Byen med sin Næstes Hustrue". — Några enskilda hus äro stora och vackra; de flesta äro panelade, eller klädda med bräder, och målade (hvilket brukas nästan öfveralt i Norrige). Den öfver Elfven anlaggda bron, som förenar Stadens bägge delar, är vacker. Nedanföre visar sig hamnen, midt i hvilken en holme upreser sina branta klippväggar. En lång träbro, tjenande till uplag för bräder, Stadens förnämsta export, sträcker sig ut i hamnen. Här exporteras äfven något jern, som till det mesta kommer ifrån Wärmeländska Bruken. Straxt utom Staden, vid Fjärden, kallad Iddefjord, är år 1752 ett Såckerbruk anlagdt. Detta, jemte ett i Trondhiem och ett i Bergen, äro ännu de enda Sockerbruk i Norrige, och voro äfven under Danska Regeringen de enda priviligierade; men de ägde ej rättighet att hämta sitt Råsocker directe, utan måste köpa det, eller åtminstone förtulla det i Köpenhamn. Det berättas, att då Trondhiems Sockerbruk en gång gjort en expedition på WestIndien, fartyget blifvit af motvind nödsakadt att anlöpa Norriges vestra kust; tilstånd begärdes af Regeringen, att, i anseende

de till den sena årstiden, få föra det upp till Trondhiem; men detta vägrades. Skeppet måste segla till Köpenhamn för att klarera och — förolyckades sedan på resen derifrån till Trondhiem. Åter ett ibland tusende bevis på de olyckliga följderna af monopolier, uteslutande handelsrättigheter och öfrigt skråtvång.

Straxt åfvanföre Sockerbruket ligger Röed, StatsRådet Casten Tank's vackra Landställe, där jag tilbragte en angenäm eftermiddag. Nedanföre den sköna parken och trädgården, som slutta i Amphitheater emot Fjärden, har Herr Tank sina stora brädgårdar och en egen hamn, där hans fartyg kunna lasta och låssa, samt ligga i all säkerhet.

Till belöning för invånarnes trohet och tapperhet, under flera belägringar, fick Friderikshald, som förut hette Halden, år 1665 sina KöpStadsPrivilegier af Konung Fredrik III, som trenne år förut låtit upbygga Fästningen Friderikssteen.

Som jag förlidet år kommit till Friderikshald från Moss öfver Hafslund *), beslôt jag

*) En stor och skön egendom vid Glommen, tilhörig

jag nu att taga vägen öfver Friderikstad; hvilken omväg ej är betydlig. — Men innan jag fortfar vida-

Herr StatsRådet Rosencrantz. Den är väl byggd, äger en vacker Trädgård och Park samt Sågqvarnar med 17 blad, hvarvid sågas årligen öfver 200,000 bräder: dessa bräder föras genom en, ¼ mil lång träränna till Sannesund, hvarest de inlastas. En ganska enkel machin förer fram stockarna från Elfven till Sågarna. StatsRådet berättade mig, att, då dessa anläggningar gjordes, Bönderne, som voro vana att ej göra annat än köra timmer och bräder, blefvo i början ganska missnöjda; men att de sedermera i stället laggt sig på att plöja sin åker, och finna sig nu mycket bättre än förut. Flera Mjölqvarnar och en Ståltrådsfabrik finnas äfven här. Glommen faller här i den bekanta Sarpeforss, en af Norriges största vattenfall, hvars dån höres på flera mils afstånd; det säges vara omkring 40 fot högt. Visst är, att af alla vattenfall, jag sett, kan detta ej jemföras med något annat än Lauffenbach's vid Schaffhausen. Midt emot, på andra sidan om fallet, ligger Borregaarden. En fjerdedels mil nedanföre är Sannesund, som öfverfares på färja, när man reser från Moss till Friderikshald. Denna öfverfart är svår och ej utan fara. Sedan man rott emot floden så långt som möjligt, kommer man ungefär till midten; hvarest färjan tyckes öfverlemnas åt slumpen: den blir af hvirflarna förd rundt omkring, tills den omsider kommer på ett ställe nedanföre, där floden är mindre häftig; då man ånyo arbetar emot strömmen, tills man hinner andra stranden. Straxt nedanföre flyter floden så stilla, att stora fartyg där kunna fara upp och lasta. Det försäkrades mig, att

vidare, måste jag säga något om Skjuts- och Penninge-väsendet i Norrige. Det förra är ungefär på samma fot som i Sverige, med den skilnad likväl, ett Håll ej finnas, och att de skjutsskyldige Gårdarne ofta äro mycket aflägsna från Gästgifveriet. Förbud är aldeles nödvändigt; emedan man annars ibland kan få vänta flera timmar. Är man stadd på en lång resa, måste också förbudet hafva betydligt försprång; isynnerhet om ingen karl medföljer, då skjutsskaffaren, isynnerhet nattetiden, ej gör sig mycket brådt att befordra det. Förhållandet är väl ungefär detsamma i några Svenska Provinser. Ordentliga Dagböcker finnas här öfveralt; men bytas ej om hvarje månad, i anseende till de resandes ringa antal. I Trondhiems Stift har jag sett dem som voro sedan 1794. De blifva likväl ofta undersökta af vederbörande; hvarvid det

---

inga fartyg vågat sig så högt upp före de Svenska Transportfartygen under sista Kriget. Förut blefvo alla bräder från Hafslunds och Borregaardens Sågar, förda till Fredriksstad. Ej långt härifrån säges Staden Sarpsborg hafva legat; den var anlaggd af Olof den Helige, år 1016, och blef förstörd af Svenskarne 1567, under Fredrik II:s Regering, som lät upbygga den igen, en mil längre ner och gaf den namn af Friderikstad.

det beror af Fogdarnes mer eller mindre ämbetsnit, om afseende göres på de af resande anförda klagomål. I sistnämnda Stift har jag uti Dagboken sett infört, att Bönder blifvit pliktfällda, för försummad skjutsning. Ofta har jag hört Svenska resande klaga öfver Norrska skjutsböndernas sturskhet. Detta är nog sannt, på mer besökta vägar; men man må ej dömma Norrska Bonden i allmänhet efter några vissa fördärfvade skjutsbönder. Huru orättvist vore det icke att vilja dömma den ärliga och aktningsvärda Svenska Almogen, efter dem, som ligga på så kallad snålskjuts, vid Fittja, Rotebro och Barkarby? Huru olika förhåller det sig ej när man kommer in i Landet! Så är det äfven i Norrige. Bönderne hafva där ej aldeles den höflighet och hyfsning som i Sverige: men de äro goda och ärliga människor. Blott man ej misshandlar deras hästar, om hvilka de äro särdeles ömma (hvarföre de visserligen icke böra klandras), få kommer man mycket väl öfverens med dem; åtminstone har det altid varit fallet med mig under mina tvänne resor i Norrige; och får jag tillägga, att jag aldrig där sett en Bonde komma fall till skjutsen, eller med odugliga hästar. Dessa äro ofta vackra, nästan

altid

altid starka och goda. Sunnanfjells (så kallas alt, som ligger söder om Dovre och Lang-*fjell*, och Nordanfjells, Trondhiems Stift och Finmarken) äro en stor del hästar af en ljusgul färg, med en svart ål längs ryggraden och svarta extremiteter. Dessa äro de egentligen så kallade Norrbaggar *). Aldrig har en häst skenat med mig, aldrig stupat utföre eller strukit uti den brantaste backe. Skjutsen är till närvarande Cours ungefär densamma som i Sverige, nemligen 12 Skillingar Norrsk Specie eller 2 Rigsbankdaler milen. Rigsbankdalern hade kostat mig vid pass 6 Skilling Svensk Banco. Milen är, liksom den Svenska, 18,000 alnar; men den Norrska eller Danska aln är ungefär 1½ tum längre än den Svenska. Likväl blir skjutsen dyrare i Norrige än i Sverige. Skjutsskaffaren skall hafva ½ Rigsbankdaler för hvarje häst, utom drikspengar, hvarpå han, äfvensom skjutsbönderna gör anspråk, och som ej gerna får vara mindre än en Rigsbankdaler till hvardera. Ifrån alla Städer be-

---

*) Ofta hafva Bönder, då de hört att jag var Svensk, frågat mig, om man altid i Sverige gaf Norrmännen detta namn? — Drottning Margaretha utfärdade ett Förbud häremot straxt efter CalmareUnionen.

betala dessutom dubbel skjuts, och från så kallade fasta stationer 3 Rigsbankdaler, eller 6, om sådana stationer finnas i Städerna, hvilket är fallet i Friderikshald. Dessa fasta stationer äro en god inrättning af sista StorThing. Den består deri, att Gästgifvaren, eller någon annan, åtager sig att, emot en ersättning af de skjutsande, hålla till hands ett visst antal hästar; men tills detta blifvit allmännare, har man ej särdeles gagn deraf; ty man är ändock nödsakad att sända förbud. Bro- och färje-penningar förekomma äfven oftare och äro större än i Sverige. Åfvenledes klaga de resande, och med skäl, att de på några Gästgifvaregårdar och Värdshus blifva prejade: detta är väl sällan fallet i det inre af Landet; men så mycket oftare i Städerna och längs kusten, isynnerhet vester om Christiania, där man anser hvarje resande såsom en haverist; men i inre Landet fordrar man ofta, liksom i Sverige, endast några Skillingar. Alting är nu dyrt i Norrige, hvilket är en följd af dess penningeväsendes ostadighet. Förliden vinter var deras Rigsdaler fallen till 4 Skillingar Svenskt Banco: nu hade den stigit till 6 Skillingar; men, då ingenting fallit i proportion, var således alt dyrare

för

för den främmande. I Hedemarken hörde jag klagas, att Svenskarne ej villa betala hästarna så högt som förliden vinter; den Svenske Bonden hade likväl ingen besparing, om Norrska sedlarna kostat honom mer. Genom Myntets försämring, hvilket, ty värr! nog ofta varit fallet i Norrige; genom Danmarks så ofta vacklande Finanser, har man här vänt sig att säga: våra penningar äro så litet värda! hvilket altid blir svaret, då man gör den anmärkning, att något är för dyrt. Oredan var nu ökad genom DiskontSedlar, som blifvit satta i omlopp af Lån- och Discont-Inrättningar. Då dessa Sedlar ej hade forserad Cours, började de snart att blifva underkastade en Agio, som på kort tid steg till 25 à 30 Procent. Som samma casus kort efter inträffat i Sverige, behöfver jag ej säga huru mycken ledsamhet och bryderi upkom derigenom.

Hittills räknas allmänt efter Rigsbankdaler, indeld i 6 Mark eller 96 Skillingar; men dessa Sedlar blifva småningom indragna, och den första nästkommande Januarii skall den nya Banken sätta i omlopp nya Sedlar, äfvensom Silfver- och Koppar-Mynt; dessa blif-

va Specie Riksdalrar, indeldta i 120 Skillingar. De skäl, som blifvit gifna för denna indelning, i stället för den mest allmänna för Riksdaler, såsom i Sverige och flera Tyska Stater, af 48 Skillingar, eller Decimalräkningen af jemt 100, tyckas ej vara särdeles vigtiga. StorThinget har fastställt, att 10 Rigsbankdaler skola utgöra en Specie; men en verklig Specie R:r i Silfver har hittills gällt mycket mer. Femte, eller Handels- och Finans-Departementet emottog, vid tilskottet till den nya Banken, eller den så kallade SilfverSkatten, som skulle erläggas i Silfver, 25 Rigsbankdaler för en Specie; men dessa föllo i sommar med Coursens förbättrande till 17 à 18. Denna Coursens förbättring var en följd af den början indragningen af de gamla Sedlarna — hvilken hade verkat ännu hastigare, om ej de olyckliga Diskontinrättningarne upkommit — samt af en något förmånligare afsättning utaf Norriges förnämsta export: Trälasten. Tiden ensam kan utvisa hvad verkan den nya Banken kommer att hafva på Coursens och Penningeväsendets stadgande. Så mycket har blifvit sagdt och skrifvit både med och mot denna inrättning, liksom i Sverige om vårt der antagna PenningeSystem, att jag ej nu

vå-

vågar framställa mina tankar i detta ämne; visst är det, att nämnde SilfverSkatt var, under mitt *sista* vistande i Norrige, ganska tryckande. Kan planen komma till verkställighet, hvarom många tviflade, är ingen fråga, att icke mycket godt härigenom kan beredas. Imedlertid är Norrige lyckligt, som, i spetsen för sina Finanser, äger en äfven så nitisk som uplyst och redlig Åmbetsman.

Den 27 om morgonen reste jag från Friderikshald. Först for jag samma väg tilbakas, nära intill Vestgaarden, som jag lemnade till venster, och bytte om hästar *) i Grislund, 1½ *mils håll*, och sedan i Borye, 1 mils, hvarifrån jag hade *endast* ½ mil till Friderikstad, en liten täck och reguliert befäst Stad vid utloppet af Glommen, hvilken här delar sig i tvänne grenar. Sedan man på färja öfverfarit en af dessa, kommer man till Förstaden, som är vidlöftigare byggd, och ungefär lika befolkad som sjelfva Staden. Vid Förstaden är äfven hamnen belägen. Förnämsta handeln består

*) Man uttrycker detta i Norrige endast med ordet skifta, i stället för att vi behöfva bruka trenne ord för samma uttryck,

står i export af trävaror. Friderikssteds bräder äro utmärkt goda, och utskeppas för det mesta till England. På andra sidan om Staden ligger Kastellet på en liten högd.

På Gästgifvaregården fick jag en tarflig middag, som bestod endast af Makrill, hvilken till stor mängd blifvit fångad, så att de största utbjödos för 2 Mark (omkr. 2 ſk. B:co). Sedan fortsatte jag min resa genom Kyrbergsbro ½ mil och Carlshus 1 mil. Här kommer man på stora landsvägen från Svinesund till Christiania. Jag hade derifrån 1 och ½ mil till Moss, dit jag ankom klockan 8 om aftonen. Vägarne, som blifvit förderfvade af regnet, voro nu så mycket besvärligare, som man nästan öfveralt var sysselsatt med deras lagning.

Moss är en liten oregelbunden Stad, vid ChristianiaFjorden. Dess hamn, innesluten af halfön Jelö, är säker och tilräckligt djup för de största fartyg. Det har länge varit fråga om att afskära den smala udden, som förenar Jelön med fasta landet, hvarigenom in- och ut-loppet blefve lättare vid alla vindar. En början därtill är gjord, och man väntar blott på bättre

ti-

tider, för att fortsätta det. Nu var Handeln död, och i hamnen låg endast ett barlastadt fartyg.

Berndt Ankerska Fideicommisset har här ett af sina förnämsta etablissementer, bestående af ett stort Jernverk samt Sågar och Mjölqvarnar, under Herr Agenten Sembs direction. Han är tillika en af de Medlemmar i Fideicommissets Direction, som Testator sjelf utnämnt, och hvilka äga rättighet att sjelfva välja sina efterträdare. Dessa komma sedermera att tilsättas af Konungen.

Agenten visade mig den artigheten, att sjelf följa mig till anläggningarna. Åfvanföre Staden ligger en sjö, Valdsjön, hvars vatten, hämmadt genom trånga pass, som bilda naturliga dammar, störtar sig här, vid Moss, utföre det branta berget. Utom vid långvarig torka bibehåller vattenfallet nästan altid samma styrka. Ifrån höjden har man en skön utsigt af alla fallen, af Verken som de drifva, samt af Staden med kringliggande nejden, der den vackra Jelön, med sina, af ekar och andra löfträd prydda Lökken *), utmärker sig.

Vatt-

---

*) Man kallar så i södra Norrige små Landställen, hälst

Vattnet, som här flyter igenom en smal ränna, blir af en klippa deladt i tvänne delar, hvaraf alt, som faller till höger, tilhörer Fideicommisset och drifver dess Jernverks tjugufyra hjul och dessutom ett par Qvarnar. Det vatten, som faller till venster om klippan, drifver 30 *Sågar* samt några och 40 par Qvarnstenar, af hvilka hälften äfvenledes tilhörer Fideicommisset; men de öfriga, åtskilliga Handlande i Staden. Qvarnarna voro i full gång, och äfven en del af Sågarna; men vid Jernverket var alt dödt och i overksamhet, af brist på kål. Denna brist är en följd af StorThingets beslut, som befriat 12 närgränsande Socknar från den skyldighet, de förut voro underkastade, att lemna kål till visst pris. Herr Semb beklagade sig högeligen häröfver, och utan tvifvel är det bedröfligt, att ett så skönt Verk skall vara overksamt, och att Norrige, i stället för att exportera Jern, snart torde blifva nödsakadt att låta importera denna nödvändighetsvara. När man vet, att Rikets Jerntilverk-

vid Städerna, såsom anläggningarna på Djurgården vid Stockholm. Bönderna i några Provinser af Sverige kalla äfven så en liten uptagen mark; hvarifrån Ethymologien till detta ord lärer härleda sig.

verkning fordom steg till 30 à 40,000 Skeppund, och att den nu minskats till 10 à 12,000 Skeppund, torde denna förmodan ej sakna all grund. Då tilgången så väl af Koppar- som Jern-malm ej minskats, och Skogarna, ehuru genom misshushållning medtagna, likväl på långt när ej äro förstörda, förtjenar visserligen Norrska Bergverken, Regeringens närmare upmärksamhet; men i närvarande fall, om den kring Moss boende Almogen finner mera fördel uti att sälja timmer till de Handlande i Moss och Soon, än att kåla för Jernverket, vore det rättvist, ja — vore det mera Riksgagneligt att tvinga dem därtill? Om frihet i lagligt användande af egendom och krafter bör vara syftemålet för all Economisk Administration, så torde denna fråga svårligen kunna bejakas. Huru ofta hörer man likväl icke i Norrige och ännu mer i ett närgränsande Land där liberaliteten föröfrigt tyckes slagit så fasta rötter —; huru ofta hörer man icke yrkas på inskränkningar i näringar, nyttan af SkråOrdningar, Privilegier, etc. Visserligen bör det enskilda intresset vika för det allmänna; och månne icke Samhällets intresse bäst befrämjas genom hvarje individs rättighet att obehindradt använda de förmåner, han fått ge-

nom arf eller af naturen; genom ett fritt begagnande af sin egendom och dess afkastning; genom ett obehindradt bruk af sina krafter på det yrke, hvartill han tror sig vara mest skicklig; utan att han hindras genom Skråtvång, Corporationer och Privilegier? Le vrai secrêt de bien administrer, säger en känd Författare, est d'administrer le moins passible. En sann och enkel maxime! Ju mindre tvång, ju förr skola näringar upkomma och befrämjas, handeln utvidgas, välstånd utbredas bland Medborgare, och Staten därigenom blifva mäktig och sjelfständig. Man ser hvilka framsteg Åkerbruk, Fabriker och Näringar af alla slag gjort i Frankrike sedan Revolutionen; huru stora Genier utvecklats, stora Statsmän och Fältherrar danats! Och hvilken var den Talisman, som på en gång verkade alt detta? Frihet, afskaffandet af Privilegier, af Skråinrättningar och alla öfriga lemningar af barbarie och Feodalisme. — Men detta förer oss för långt ifrån vårt ämne.

Jernverket i Moss består af tvänne Masugnar (hvaraf den ena ännu är i stånd), där fordom gjötos kanoner, kakelugnar, m. m.; två Stångjernshamrar; tre Spikhammare; ett Valls-

verk

verk, etc. Verket har sina egna Grufvor, hvaraf några obetydliga äro på denna sidan om Fjärden; men de förnämsta i de malmrika trakterna omkring Arendal och Skien, hvarifrån malmen transporteras hit sjövägen. Fideicommissets Brädgård var nu af brist på afsättning upfyld af en otrolig mängd bräder, till det mesta sågade på 5 à 6 alnars längd, 8 à 9 tums bredd och 1¼, 2½ à 3 tums tjocklek. Ehuru dessa dimensioner nu mer äro mindre afsättliga, har man svårt att förmå Allmogen hugga sina stockar annorlunda; hvartill jag tror att vana bidrager mer, än de anförda skälen af skogarnas och vattendragens beskaffenhet. Fideicommisset sysselsatte här förr öfver 200 personer, nu knapt 100.

Utom sin fordom så betydliga och indrägtiga Trälasthandel, har Moss några Garfverier, en Tobaksfabrik, ett par Bränvinsbrännerier, m. m.; men alt detta är hittills ej af särdeles vigt. Folkmängden stiger till nära 1400 personer. Den 24 Maji 1807 blef en del af Staden ödelaggd af eldsvåda. Några af de nybyggda husen äro vackra; skada blott, att man ej följt en regulierare plan. De flesta gatorna äro ganska trånga, och backiga.

Straxt

Straxt på eftermiddagen fortsatte jag resan genom Sooner, 1¼ mil, Sundbye, 1, Korsgaarden, 1, Skydsgjordet, 1, till Christiania 2½, tillsammans 6¾ mil.

En qvart mil till venster om Sooner ligger Soon, en liten Lastagieplats vid Christianiafjärden, hvars mesta handel består i trävaror, alt af gran, hvilka förnämligast skeppas på Holland. En mil från Korsgaarden ligger Dröbak, en något betydligare Lastagieplats vid samma Fjärd.

Som jag vid Korsgaarden hann upp mitt förbud, blef jag länge uppehållen vid Skydsgjordet, så att jag midt i natten ankom till Christiania, och fick således för denna gången ej mycket njuta den herrliga utsigten från Egeberget *), öfver Fjärden, och

*) I detta berg finnes Alunchiffer, men Verket, anlagdt 1737, nu tilhörigt Herrar Collett & Son, är ej i gång sedan några år. Öfver den sköna utsigten från detta berg har Herr A. Bull för 25 år sedan författat ett Poëm, som börjas:

Navnkunnigt Bjerg med krumme Gang,
Hvis Isse Egen fordum kroned,
Hvorunder Skjalden muntert sang,
Og Haralds Kjempedaad udtoned.

och Christiania Stad med sina många vackra Lökken (Landtgården). Vid foten af den långa branta backen utföre nämnda berg, ligger Norriges fordna Hufvudstad Opslo, som blef anlaggd år 1060 af Konung Harald Haardraade, men, sedan den afbrunnit 1624 och Konung Christian IV samma år anlaggt Christiania, utgör den endast en Förstad till sistnämnda Stad, som ligger en knapp åttondedels mil ifrån densamma, och med hvilken den nästan är förenad genom ett par andra Förstäder. — Biskopsgården, en gammal stenbyggning, är nästan alt hvad som är qvar af den gamla Staden; men ehuru Biskopen vanligtvis där har sitt Residens, bär Stiftet namn af Christiania eller af dess Slott Aggershuus, sedan Opslo och Hammer Stift, vid Reformationens införande i Norrige 1537, blifvit förenade *).

Förunden Landsmand önsked Fryd
At synge med fordoblet Lyd;
Din snaks om Nymphe ladgjentage
Hin Skjaldes ord i Bjarkemaal,
Da Sverdet budi Steen og Staal,
Hur Lusker bedst de gamle dagar, m. m.

*) Enligt Jong skedde denna förening vid Reformationens införande 1537; men, enligt Ramus och Birg, långt efter, då Hammer och sedan Opslo blifvit ödelaggda. Det förra lärer väl vara det rätta, efter

II.

Christiania.

Christiania är sätet för Gouverneuren eller Rigs-Statholdern, och den Norrska Regeringen. Det så kallade Palais, eller Residenshuset, är en stor fyrkantig, men endast en våning hög, byggnad, som blifvit skänkt till Regeringen af KammarHerren B. Anker. Hvarken denna eller någon annan byggnad i Staden äger något anmärkningsvärdt. Husen äro nästen alla af sten och i allmänhet vackra; men sällan öfver två våningar höga. Bland de vackraste är Cadett-Institutet, hvilket i alla afseenden utmärker sig genom sina förträffliga inrättningar. — Gatorna äro breda; men högst illa stenlaggda. De skära hvarandra i räta vinklar och äro försedda med en stor mängd Fontainer, som äro nyttiga, men ej prydliga. Deras läge midt på gatan är ej heller särdeles angenämt, isynnerhet om vintern, då, efter berättelse, ibland, vid hög snö, människor i mörkret fallit

samma Ramus på ett annat ställe säger, att Jens Ref var den första Evangeliska Biskop i Opslo och Hammer Stift 1544.

lit uti dem. Staden är vidlöftigt byggd, med flera Förstäder; men Folkmängden lärer knapt stiga *till* 10,000 människor. Förstäderna byggas ännu af träd, och gatorna derstädes äro ej stenlaggda.

Universitetet, ehuru i sin början, har redan ett betydligt, men ej ännu i ordning ställdt Bibliothek. Enligt Cathalogus Praelectionum för dess nionde halfår, som började med Augusti månad dette år, skulle Föreläsningar hållas af 18 Professorer och Lectorer, nemligen: Doctor M. Skjelderup i Anatomien m. m., Professor G. Sverdrup i Grekiska och Latinska Språken, Professor J. Rathke i Naturalhistorien, m. m., Professor Sören Rasmusen i Mathematiken, Professor Platon i Statistiken, Doctor Sörenssen i Praktiska Medicin och Pathologien, Professor Thulstrup i Chirurgien, Professor Esmark i Bergsvetenskapen, Professor Hersleb i Theologien, Professor Hansteen i Astronomien, Professor Lange i Lagfarenheten, Professor Steenbloch i Historien, Professor Orry i Franska Språket, Lektor Stenersens i Theologien, Lektor Lund i Technologien, Lektor Steenbuch i Lagfarenheten, Lektor Flor i Botaniken, samt Professor Masehmann under Professor

fessor Kejsers frånvaro i Chemien. Underligt torde det förefalla utländningar, att inga Föreläsningar hållas öfver Modersmålet och inländsk Litteratur; men detta är äfven fallet i Upsala, hvarest man förmodeligen förutsätter, att alla Studerande redan slutat detta Studium vid de lägre Läroverken. Jag vet ej om detta icke bidrager till den mindre noggranhet hvarmed Språket skrifves till och med i Publika Verk. Sannt är det, att, så länge vissa reglor och stafningssätt ej äro bestämda och allmänt antagna, den ena har lika rätt skrifva på ett sätt, som den andra på ett annat. Danskarne och Norrmännerne göra oss i detta afseende välgrundade förebråelser; men begå de ej sjelfva samma fel? Det lärer väl hvarje opartisk medgifva. Sjelfva namnet på Konungariket Norrige ser jag ofta i samma Bok (t. ex. i Ramus Norriges Beskrifvelse och flera andra Skrifter tryckta i Köpenhamn på 1700talet), än skrifvas Norrige, än åter Norge. Detta sednare brukas nu allmänt; det förra tyckes likväl vara det rättaste, om man antager att uprinnelsen är från Konung Nor *), hvaraf upkommit Nor-

---

*) Denne Nor, säges varit Son till Thor, Konung på

Nor-rike, såsom gamla Författare skrifva det, *eller* Nor-rige. Danska Författare skrifva *Dannemark* och Danmark; Sverige *ibland* med ett, ibland med två r, ibland med, *ibland* utan e efter g. *Så förhåller* det sig med andra namn på orter och äfven med mångfaldiga andra ord. K och C, brukas äfven om hvarandra. Jonge skrifver Kristian, Kristiania, Karl; de fleste andre Författare skrifva dessa namn med C. — Större delen af Norrmännen vilja väl icke tillstå att Danskan ej är deras rätta Modersmål; och kalla Norrskan Bondspråket, ehuru den talas af alla Klasser undantagandes i några få Städer. Att detta Språk mycket mindre skiljer sig ifrån Svenskan, än ifrån Danskan, är ej svårt att bevisa med hundradetals exempel. Hvilken Svensk igenkänner ej orden: Skratta, tok, anlete, klandra, farsot, envis, snygg, hyss, ur-

Gottland och gjort ett inbrott i Norrige, för att återtaga sin Syster Goa, som blifvit borttröfvad och förmäld med Rolf, Konung i Bergen. Nor uprättade ett Rike, som kallades efter honom; äfvensom andra Riken eller Provinser erhöllo namn efter hans Sonsöner: Hordeland efter Hord, Hallingdalen efter Hadding, Ringerike efter Ring, Gulbrandsdalen efter Gulbrand, Hadeland efter Hande, o. s. v.

urgammal, spis (eldstad), måg, vintergatan (via lactea), elg, plagg, glosa, gamman, gumma, Trettondagen, m. fl. hvilka äro aldeles obekanta i Dannemark, jemte många andra, som äro bibehållna i alla tre Rikena, men närma sig i Norrige mer till det Svenska, än det Danska uttalet. Man behöfver ej resa länge i Norrige för att öfvertyga sig, att man med ren Svenska blir i allmänhet bättre förstådd af Allmogen, än med ren Danska, hvilket är det enda Språk, som skrifves i Norrige och på hvilket alla Böcker äro tryckta; men som endast förblifver ett främmande Språk, ehuru Norrige 1537, under Christian III:s Regering, aldeles förlorade sin sjelfständighet och blef förklaradt för en Dansk Provins. Som Norrskan däremot ej blifvit cultiverad, är den nu mer en Patois; men som mer närmar sig till Skandinaviens urgamla Språk och bibehållit många gamla ord, hvilka i Sverige och Dannemark blifvit utträngda af främmande ord, som varnande erinra om Skaldens uttryck:

Likasom skogen från år till år förbyter sin klädnad,
Fällande gamla löf, förgås ock orden med tiden *).

Sjelf-

*) Adlerbeths öfversättning af Horatii tredje Skaldebref.

Sjelfva Danska räknesättet, halvtres, halvtresindstyve, tres, tresindstyve, förstå Bönderna ej i de flesta trakter. I Bergens Stift räkna de efter Snees (Tjog), således sade mig en Bonde, att han var fem och halftredje Snees (55) år gammal. Nordanfjells brukas endast det Svenska räknesättet, femti, sexti, som är både kortare och vigare, än de tvänne andra. Men anmärkningsvärdt är, att flera Bärarter i Dannemark och Norrige hafva gemensamma namn, som äro aldeles skiljaktiga från de Svenska, t. ex. Smultron (fragaria vesca), kallas Jordbær (så kallas de äfven i några Svenska Provinser). Lingon (vaccinium vitis idæa), kallas Tyttebær. I Jemtland säger man Lingebär. Hjortron (Rubus chamæmorus) kallas Molten eller Moltebær. Vinbär, Reps eller Ribs, o. s. v. Blåbär (vaccinium myrtillus), Björnbär (Rubus cæsius), och några få andra bibehålla samma namn i alla tre Språken.

Christianias hamn är god och dess rörelse var en tid ganska betydlig och förmånlig, då Norrska trävaror voro mer begärliga i England; men sedan en hög Tull blifvit därstädes laggd

laggd på främmande träveror, för att gagna Canadas export, har denna handel mycket aftagit och under dessa sednare år förorsakat stora förluster och många menniskors undergång. Afsättningen hade lyckligtvis varit något bättre i år än 1816, så väl på England, som på Holland och Frankrike. Exporten af Jern och Alun, som väl aldrig varit af någon betydenhet, har nu nästan aldeles uphört, sedan närgränsande Jernbruks tillverkning nu mer knapt förslår till Landets behof och Alunverket vid Opslo ej varit i gång på ett par år. Exporten af Kummin, som växer vildt i Norrige och kallas Karve, Getskin, m.m. är ej heller betydlig. Den lilla Elfven Ager, som imellan Staden och Opslo utfaller i hamnen, lättar tillförseln, från det inre Landet, af bräder; hvaraf en otrolig mängd ligger här upstaplad på stora tomter. Christiania förser ett betydligt upland, som sträcker sig ända till Dovre Fjell, med salt, spannemål, bränvin och andra främmande varor, hvaraf Fabrikater ännu utgöra en väsentlig del; men hvilka likväl nu börja att aftaga, sedan Allmogen vinlägger sig om hemväfnad, i hvilket afseende den ännu är mycket efter den Svenska. Äfven har behofvet af utländskt Spannmål

blif-

blifvit mindre, sedan Åkerbruket dessa sednare år gjort betydliga framsteg. — Lefnadssättet i Christiania är ganska angenämt och gästfritt. Om vintern lärer det ej heller vara brist på Baler, Concerter, m. m. Publika Theatrar finnas ej i Norrige; men i de större Städerna äro SällskapsTheatrar, där man försäkrat mig att flera Amatörer visa utmärkt talang. Något barmhertighetsverk är vanligtvis förenadt med detta nöje, så att understundom speles till förmån för de fattiga, då hvem som helst erhåller inträde emot en afgift. Annars äro endast Sällskapets Ledamöter och presenterade resande, admitterade. Norrmännerne äro i allmänhet stora älskare af Musik. Sällan är något Sällskap tilsammans, utan att man hörer sång eller instrumentalmusik. Vid publika Fêter består Chörerne och större delen af Orchestern endast af Amatörer; ja musiken, som upföres, är ofta componerad af en Amatör. På några ställen, som jag reste igenom, var man redan sysselsatt med repetitioner till musik, som skulle exequeras i Kyrkorna på ReformationsFesten; och alla resande, som den 4 Julii *) bivistade Guds-

*) H. K. H. Prins Oscars Dag firades med mycken

Gudstjensten i Christiania Domkyrka, lära med mig intyga, att både composition och execution (alt af Amatörer) utaf den ChoralMusik, som där upfördes, ägde mycken förtjenst. Anblicken af de vackra, hvitklädda Sångerskorna, ökade det behag, som harmonien väckt. Stockholm undantaget, kunna få Städer i Norden täfla med Christiania, i afseende på sköna Landställen. Det vore verkeligen svårt att tildöma något företrädet, bland så vackra ställen som Bogstad, Ladegaardsön, Ullevold, Frogne, m. fl. Alla utmärka sig genom sköna, vexlande utsigter, genom promenader och smakfulla anläggningar; men isynnerhet genom den okonstlade och förekommande gästfrihet, som där råder. Ladegaardsön är minst vidrörd af konsten. Denna halfö ligger en knapp half mil från Staden,

högtidlighet. Gouvernören, åtföljd af alla Autoriteter och Ämbetsmän, gingo i procession från StiftAmtmanshuset till Domkyrkan, genom en haye formerad af Garnisonen, Borgerskapets Infanterie och Cavalerie, samt den vackra CadetCorpsen. Talet hölls af den, några dagar förut till Biskop i Bergen utnämnde, Herr Pavels, hvars vältalighet är för väl känd, för att behöfva mitt låford. — Fêten slöts med en middag, serverad för omkring 150 personer, under ett stort tält i trädgården på Ladegaardsöen, hos H. E. Grefve Mörner.

den, och har från äldre tider varit anslagen till StiftAmtmannens, samt är nu mer RiksStåthållarens Sommarställe. Huset är ej särdeles väl byggdt, och missklädes af tvänne flyglar, som borttaga en del af utsigten; men Parken är ganska vacker och erbjuder de skönaste utsigter af fjärden och kringliggande nejder.

H. K. H. KronPrinsen hade visat mig den nåden att, vid min afresa från Stockholm, förse mig med ett Recommendationsbref till H. E. Herr Grefve Mörner. Uttrycket af min vördnadsfulla erkänsla måste altid ofullkomligt svara emot den myckna godhet, som jag, under mitt vistande i Christiania, åtnjutit i Hans Exellences Hus; men jag har ansett mig böra våga att i dessa rader frambära en, ehuru svag gärd af denna känsla.

Ullevold, tillhörigt Herr Collett, en af Christianias aktningsvärdaste Handlande, är mer värdadt än Ladegaardsöen; Huset större och vackrare; i Parken äro otaliga anläggningar, Tempel, Lusthus, etc. Bogstad, tillhörigt H. E. Anker, står i intet afseende efter detsamma. Det har väl ej ifrån huset, den sköna utsigten af fjärden; men en liten sjö och ett ej

långt

långt från Orangeriet beläget högt berg, erbjuda de pittoreskaste utsigter och göra Bogstad till ett af de mest intagande ställen, jag sett. Det omtalta berget är så tätt beväxt med jemn och hög skog, att en Engelsman en gång frågade Exellencen om den var planterad. Ett Galerie i öfra våningen är prydt med en utsökt samling af Taflor, och i Billardsalen ser man en nu högst sälsynt och dyrbar collection af Hogarths Gravurer, bestående af 76 stycken af denna Englands stora mästare. Under Excellencen Ankers vistande i Stockholm bebos Bogstad af hans Måg och Dotter, Grefven och Grefvinnan Vedel.

Sälskapstonen i Christiania och i nästan alla Norriges Städer är munter och utan etiquettens tvång. Den af Montaigne så kallade Art de la queule, har ej gjort mycket stora framsteg; men alt hvad man äter, är vanligtvis godt. Utom vid mycket högtidliga tilfällen brukas sällan mer än 2 à 3 rätter, som vanligtvis bestå af fisk, hvaraf Norrige har en otrolig mängd varieteter, och stekt kött eller vildt. Om Sommaren består deserten af flera sorter bär och frukter. Hos de förmögnare finner man väl anlaggda Orangerier och Trädgårdar.

Straxt

Straxt bredvid Staden ligger Aggershuus Fästning, eller rättare Arsenal; ty som Fästning betraktad kan den väl ej vara af särdeles vigt åt sjösidan, då den ligger längst upp i fjärden, och åt landsidan är dominerad; också blifver nu en del af Fästningsverken närmast Staden raserad. När detta Slott är byggdt vet man ej med säkerhet; men det måste vara öfver 500 år gammalt, ty 1310, i Konung Hagen Magnussons tid, blef det belägradt af Svenskarne. Drottning Margarethas HylningsBref är dateradt Aggershuus Slott 1388. Norriges Höfvitsmän och Ståthållare hafva sedermera länge här haft sitt Residens. Från högsta Batteriet har man en vidsträckt och vacker utsigt. Magasiner och andra byggnader äro af sten och i godt stånd. Domkyrkan äger ingen ting anmärkningsvärdt; hon är den enda Kyrka, som egentligen är belägen i sjelfva Staden, hvilket tyckes vara nog litet för en Hufvudstad, men är härstädes tillräckligt; åtminstone såg jag den, utom den 4 Julii, aldrig upfylld. Sådant är äfven förhållandet i större delen af Norriges Städer. År detta Predikanternes fel eller icke? Jag har hört alt för få predikningar, för att kunna afgöra denna

fråga. I det väsendtliga skiljer sig ej den Norrska Kyrkan från den Svenska; men uti den yttre Gudstjensten tycker jag, att den sednare har mera värdighet. Underligt, för att ej säga löjligt, föreföll det mig att se Presten taga af och på sig sin Messskrud ett par gånger framför Altaret, hvilket han tyckes kunna göra i Sakristian, samt att Klockaren, före och efter Gudstjensten, läser böner midt på stora gången, vanligtvis för toma bänkarna.

Få Länder hafva så litet Präster som Norrige. Nästan ingen Kyrka har mer än en Präst; men däremot har nästan altid en Präst flera Kyrkor, ja till och med 6 à 7, ofta mycket aflägsna ifrån hvarandra. Präst, svarar här emot Kyrkoherde i Sverige; residerande Capellan är detsamma som Comminister, och personel Capellan detsamma som Adjunct: dessa sednare behöfva ej vara prästvigda. Bristen på Präster är nu så stor, att flera Sacellanier, ja äfven Pastorater stå vacanta; så att Allmogen på flera aflägsna ställen äro utan Själasörjare och Lärare. Äfven har det under sista Stor-Thinget händt, att, emedan Präster varit Deputerade, under nära två år ingen ordentlig Gudstjenst blifvit förrättad i deras Församlingar.

Alt

Alt för ringa utkomst måste väl vara förnämsta orsaken, hvarföre så få ynglingar ingå i PrästStåndet. Likväl finnas några goda Pastorater, och en ganska god inrättning är, att vid hvarje Pastorat finnes ett Enkesäte, som vid mannens död tillträdes af hans Enka eller oförsörjda Barn. Slutligen får jag anmärka, att Prästerne härstädes ofta, utan vidare formalitet, nedlägga sitt Åmbete och välja ett annat yrke; hvilket, mig veterligt, ej brukas i något annat Land.

III.

Resa från Christiania till Bergen, öfver Ringerige, FilleFjell och Leerdalsören.

I sällskap med fyra resande af olika Nationer, företog jag den 8 Julii resan öfver FilleFjell till Bergen, enligt följande Marchroute †):

Till ****Johnsrud, 2 mil, Sundvold, 2½, Sæfrang, 1½, Vang, 1¼, ***Granevold, 1½, Overdal, ¾, ***Smedshammer, ¾, Söndresand, 1¼, Hoff, 1½, ***Rödnæs, 1, ***Thingvold, 1¼, ****Thumlevold, 1¼, *Bruflad, 2, **Böe, 2, *Næs, 1¾, ***Reien, 1¼, *****Hovie, 1¼, **Öylan, 1¼, ****Thune, 1, *Skogstad, 1½ ††), ***Nyestuen, 1½ (första FjellStugan), ****Maristuen, 2½ (andra FjellStugan), ***Berge, 2 †††), *** Övre Lieusne, 3, *****Leerdalsören, 1¼; summa 39 mil. Dessa anteckningar kunna vara resande nyttiga.

Min Betjent var fyra dagar förut afskickad såsom Förbud och skulle vänta i Lieusne.

---

†) Tecknet framför Gästgifvaregården betyder: ***** ganska godt, **** godt, *** drägligt, ** uselt, * högst uselt.

††) Här börjas FilleFjell; man bör taga ridhäst.

†††) Här slutar Fjellet; men vägen är mycket backig till Lieusne.

ne. Afresan var bestämd till morgonen klockan 6. Emot vanligheten, då man är flera i sällskap, var alt färdigt en timma efter; men knapt hade vi kört ett par gator, förr än jag märkte, att vi ej togo rätta vägen. Skjutsbönderne sade då, att de hört att vi skulle till Printzdal. En kärra, som förde en del af vårt bagage, hade tagit denna väg en half timme förut. En express måste skickas efter; men innan den hunnit upp kärran, och denna återkommit till Drammenvägen, där vi väntade, var klockan 10, vid hvilken tid hästar voro beställda i Johnsrud. Denna första motgång åtföljdes snart af en annan, förorsakad af samma skjutsgosse. Den första milen sågo vi honom altid bakom oss; men småningom blef han efter, vi väntade förgäfves en timma i Johnsrud, och måste slutligen sända en express, hvilken mötte honom, körande fot för fot. Dessa uppehåll nödgade oss att, redan vid första stationen, betala väntpenningar, och sedan vid de följande, tills änteligen, då genom andra uppehåll de tre timmar förflutit, som skjutsbönderna äro skyldige att vänta, vi måste betala väntpenningar *), äfven utan att finna de beställda hästarna. Se-

*) För första timmen betalas, liksom i Sverige, ingen-

Sedan vi kört omkring trefjerdedels mil stora Drammenvägen, togo vi till höger af in uti skogen och började då genast möta stora backar. Vi foro genom Bærum, ett af Norriges betydligaste Jernverk, tillhörigt H. E. Anker; men, i anseende till det omtaldta uppehållet, fingo vi ej tid att uppehålla oss för att bese det.

En half mil hitom Sundvold hade vi nöjet att se den berömda utsigten af Krogkleven *), som vi i Christiania så mycket hört omtalas. Den är också egen i sitt slag. Se-

ting: för de tvänne andra 1 Rigsbankdaler, som är en alt för liten ersättning för tre timmar, som en Bonde väntat med sina hästar vid en Gästgifvaregård, ofta under en årstid, då hvarje minut i dessa Nordiska klimat är så dyrbar. I Norrige är man, i anseende till de resandes mindre antal, ej så mycket plågad af denna olägenhet; men hvilken förlust för Åkerbruket medför icke i Sverige hela Skjutsinrättningen! Tidspillan, förderfvade hästar, och, hvad som är än värre, Allmogens sedeförderf! huru ofta har man ej uprepat detta; men aldrig alvarligen sökt afhjelpa det onda.

*) Kleve, förekommer ofta i Norrige. Förstaden till Skien, den branta backen vid Holmestrand, m. fl. kallas så. Att ordet kommer från Anglo-Sachsiskan och Isländskan: klifva, klettra, clef, är ingen tvifvel. Se *Ihres Glossarium.*

Sedan man kommit in i en mörk Skog, kallad Krog Skogen, börjar man att köra utföre en brant backe: å ömse sidor har man lodräta berg; längs efter den smala vägen störtar sig en liten Å imellan stenarna; den vildaste natur möter ögat på alla sidor, då på en gång en herrlig dal öpnar sig, och omsluter en sjö med de vackraste stränder. Denna utsigt är verkeligen en af de mest pittoreska, man kan tänka sig. I trakten finnas några ålderdomsminnesmärken, såsom Åttehögar, m. m.

Bönderne, som på uttalet hörde att jag var Svensk, underläto ej berätta, att Svenskarna, för omkring 100 år sedan, blifvit af deras Förfäder tillbakaslagna på detta ställe. — Då man kommer litet längre in i Landet, kunna de ej på språket göra samma urskiljning; deras eget uttal varierar nästan uti hvarje Socken, och småningom försvinna alla verkligen Danska ord.

Nära Vang får man i sigte en vacker sjö, som man följer, till dess man kommer imellan Rödnæs och Tingvold. Landet är på åtskilliga ställen väl odladt, och vägen god, ehuru backig, isynnerhet omkring Sand. Vid Thumlevold voro våra hästar borta; men

men som detta var den bästa Gästgifvaregård, vi funnit sedan Johnsrud, väntade vi med tålamod ett par timmar. Vid Bruflad åter, där vi för samma orsak blefvo uppehållna öfver tre timmar, fanns ej annat rum för resande, än ett litet kök. Bruflad ligger vid foten af ett högt berg, hvarest man måste öfverklättra en brant och en mil lång backe, från hvars höjd man har en vidsträckt utsigt öfver Fjellen. Den återstående milen till Böe var ej mindre besvärlig, och vi började ångra, att vi ej företagit denna resan i små öppna Karioler, hvilka äro mest brukliga i Norrige, och de bäst passande åkdon på dessa besvärliga vägar. Nu hade vi däremot två stora Calecher med tre hästar i bredd. Hästarne, ovana vid denna anspänning, drogo sällan lika; vi hade tusende svårigheter i backarna, och voro ofta i stor fara. Hade vi ej vid Bruflad, där den svåra vägen börjar, råkat en ung och rask Norrsk Jägare, vid namn Erik, som ärnade sig till sin hemort i Skogstad, och som oförtrutet hjelpte oss uti alla svårigheter, tror jag knapt, att vi någonsin kommit väl fram *).

Vid

*) Då vi ankommit till Leerdalsören, begärde denne vår ledsagare endast 20 Rigsbankdaler för sitt be-

Vid Bõe har man en vacker utsigt öfver en sjö. Vid Näs är ett vattenfall, som drifver *några* Såg- och Mjölqvarnar. Alt röjde *på detta* ställe den största fattigdom. En gumma var sysselsatt att baka så kalladt Flad- eller Tun-bröd, som man både på mjölets utseende och brödets smak kunde finna, att det till en del bestod af bark. Sedan hon knådat degen något litet, bredde hon ut den mycket tunt med en kafle, och strödde öfver och under något bättre mjöl. Kakan lades sedan på en rund jernplåt, under hvilken var eld, och efter några minuter var brödet färdigt. Detta är visserligen ett behändigt sätt att tilreda bröd, då det hvarken fordrar mycken tid eller mycket besvär; men jag tror att detta bröd ej är mycket födande, och att knäckebröd, som är aldeles okändt i Norrige, har ett stort företräde. Allmogen nyttjar i de flesta trakter, *undantagande* till Jul och andra *Högtidligheter*, nästan endast bröd af *hafra* och *korn* *), hvilka for-

---

svär, och kostpenningar till sin hemort, dit han hade 10 mil. Vi gåfvo honom tredubbelt, hvaröfver han tycktes vara ganska förundrad.

*) Korn kallas i Norrige Byg, hvilket Isländska namn det ännu bibehåller i Jemtland och några andra Svenska Provinser.

fordom voro nästan de enda sädesslag, som odlades i Norrige. Fladbröd af Potatoes är rätt godt; men dess tillredning lärer fordra mycket besvär. Åfven af Råg och Korn är det icke obehagligt och brukas af förmögnare Folk, isynnerhet till fisk. I Jemtland, Ångermanland och andra Orter är det äfven brukligt. Ej långt från Næs finnes en stor Åttehög, där Bönderne trodde en Konung ligga begrafven, ifrån den tid då denna Provins utgjorde ett sjelfständigt Konungarike. Nejden omkring Hovie röjde något mer välmåga, och Gästgifvaregården, hållen af Länsmannen, var en af de bästa på hela vägen. Det är sannt, att vi fingo betala dyrt, nemligen 185 Rigsbankdaler för tvänne måltider; men när man betänker, huru få resande fara härigenom, så blifver vinsten ej särdeles stor, och man är glad, att i dessa ödemarker finna ett godt ställe.

Häst- och Boskaps-skötseln utgör denna trakts förnämsta näringsgren. I anseende till de tidiga nattfrosterna, blifver Åkerbruket här altid mycket vanskligt *). Från Hovie afskickade

*) Jag vet ej, hvarföre vi i Sverige nästan aflaggt detta ord, som är så uttrycksfullt, och med mycken fördel brukas i Norrige.

kade vi ett nytt Förbud, och afreste derifrån, sedan vi hvilat några timmar, klockan 11 om aftonen. Ett skönt vattenfall passerades; men vi sågo sedermera så många sådana, att det vore svårt att nämna eller beskrifva dem alla.

Vi nalkades nu Hugaberget och de andra snötäckta Fjellen, som vi länge sett på afstånd. Vägen var backig och besvärlig. På denna sidan om Thune, som ligger i en väl odlad dal, började vi att följa en Sjö, eller, som man här kallar det, en Fjord, hvilken säges vara så djup, att man på flera ställen ej skall hafva funnit botten. De höga lodräta Fjellen, af hvilka den är omgifven, göra det äfven troligt. Vägen är här med mycken konst anlaggd på bergets sluttning; men ofta så smal, att vid det minsta sidosprång af hästarna, skulle vagnen störtas i en djup afgrund. Starka ledstänger finnas på några ställen; men där dessa saknas, är rådligt att ej sitta qvar i åkdonet. Från ett af de högsta, på andra sidan om sjön liggande Fjell, som nu var betäckt med tjocka moln, sades af Bönderna understundom en stark rök upstiga. Imellan Thune och Skogstad hunno vi till ändan af sjön, och följde sedan den från FilleFjell kommande Elfven, i hvilken sågos några Uttrar.

Endast nederst i dalsträckningarna, och äfven där med föga framgång, idkas något Åkerbruk; men som Fjellen gifva ett fett och på några ställen ymnigt bete, är Boskapsskötseln Allmogens förnämsta näringsfång. Omkring Fäbodarna, eller de så kallade Sæter, sågs en mängd kreatur; Boskapen är i allmänhet liten, och de flesta kor utan horn, hvilket är fallet i flera trakter af Norrige. Detta slag har jag äfven sett i Sveriges norra; men sällan i de södra Provinserna. Vi besökte ett af dessa Sæter, där vi träffade en utmärkt skön; men smutsig och barfotad Herdinna. Sedan vi alla förfriskat oss med mjölk, var det med möda, som vår Erik, hvilken kände henne, och försäkrade, att hon var en Prästdotter, kunde förmå henne att emottaga ett par Rigsbankdaler. Men undantagande hennes skönhet och oegennytta, återkallade ingenting i hennes väsende minnet af Florians Herdinnor *); utan snarare af en Vildinna.

Skog-

*) Dessa finnas ej heller uti den af Florian i dess *Estelle* beskrifna trakt, Beaunivage, Ners, &c., hvilken jag besökt. Herdar och Herdinnor äro där råa och ohyfsade menniskor; ej heller är Landet så utomordentligt vackert; men det fordrades likväl lifligare fantasie, för att förskona de förra, än det sednare.

Skogstad är sista Gästgifvaregården på denna sidan FilleFjell, hvarifrån man måste med samma hästar fara sex mil, till Berge. För att kunna beqvämare och fortare resa detta besvärliga håll, och bättre bese Fjellets rysliga, men ofta pittoreska utsigter, togo vi här ridhästar. En ½ mil till Nyestuen, bär det nästan beständigt upföre. Från alla sidor störta sig vattenfall, hvilka nu voro så mycket skönare, som de erhållit en förökad kraft af den smältande snön, hvilken ännu låg qvar på flera ställen af landsvägen. Dvärgbjörken (Betula nana), det enda trädslag som träffas på denna höjd, hade knapt utsprukna löf, och den vid Nyestuen liggande sjön hade först dagen förut brutit upp; men högre upp lågo ännu smärre vatten tillfrusna. Nyestuen är en Fjellstuga, anlaggd, äfvensom Maristuen, endast för att emottaga resande, som ofta ej kunna komma öfver Fjellet, för yrväder, snö, m. m. Vi spisade här en liten middag, bestående bland annat af ganska läcker, i den omtaldta sjön fångad Örret (Laxöring), hvilken visserligen är lika god, om ej bättre, än de berömda Schweitziska Truites.

Ej långt från Nyestuen kommo vi i

en

en dal, kallad Smeddedalen, där lemningar finnas efter en Kyrka, som hetat Thomas. Om denna Kyrka berättas förskräckliga historier. Sedan den genom ett Troll blifvit i flera hundrade år gjord osynlig, hade den åter upptäckts af en *Jägare*, som, på spetsen af dess då synliga torn, skjutit en Ripa. Erik, och ett par förståndiga af våra Bönder, sade sig ej sätta tro härtill; men försäkrade, att Allmogen, som i dessa trakter var mycket Påfviskt sinnad (hvarmed förstås detsamma som vidskeplig), trodde det almänt, och hyste många fördomar om denna gamla byggnad, som af dem ansågs bebodd af Andar, till hvilka de begåfvo sig, för att offra, och äfven förde sina sjuka barn. Som trakten är aldeles obebodd, förrättades Gudstjenst endast en gång om året, på hvilken dag hölls en slags Marknad, som ej lärer medfört särdeles nytta, och där Allmogen förehaft många bullersamma och ofta vidskepliga nöjen. Alt detta föranledde Prästen i Thune att begära Regeringens tillstånd till Kyrkans nedrifvande, hvilket äfven verkståldes för ungefär åtta år sedan, till stort missnöje för en del af Allmogen, som förmenade, att Prästen gjort detta endast för att slippa besväret att där predika. Man

tror, att *denna* dal varit bebodd före Diger-döden, *och* att ett stort Jernverk här varit anlaggdt. Förmodligen har väl detta aldrig *varit* annat än smältning af myrmalm, hvartill *spår* härstädes på flera ställen finnas; men Bönderne tro, att här isynnerhet tillverkats utmärkt goda Filar, hvaraf Fjellet skulle fått sitt namn, som de påstå böra uttalas Fiile- och ej Fille-Fjell. Detta sednare är likväl antaget af de flesta gamla Norrska Författare, hos hvilka jag ej heller funnit något spår till den nämnda Etymologien. Dessa tala äfven om dalens beboende och om Jernverket, såsom en osäker sak, hvilken man således kan draga i *tvifvelsmål.* Svårigheten att anskaffa lifsmedel, och skogsbristen lära väl nu mer hindra hela denna Fjellsträcknings betydligare bebyggande. I några dalar såg jag väl Bönderna kola af Dvärjbjörk; men då den på de flesta ställen ej mer återväxer, minskas denna tillgång med hvart år. — Underligt är, att Lappar ej trängt sig hit, då man här finner Renmossa och andra foderväxter i öfverflöd. Äfven sågo vi spår af Renar, som jagas af Bönderna, hvilka äfven ibland drifva sin Boskap åt Fjellet. — Sedan vi lemnat Smeddedalen, började

vi

vi ånyo att stiga upföre en lång och brant backe, på hvars höjd en vacker marmorpelare år 1794 blef uprest till Gränsskilnad imellan Aggershuus' och Bergens *Stift*. Nära härintill är Sulle-Tind; en af Fjellets högsta spetsar; eller Tint *), som man här kallar det. Vi klättrade upp på ett af dessa Tint, hvarifrån vi hade en vidsträckt utsigt af den rysliga ödemark, som omgaf oss, och som sträcker sig flera mil. I Norr sågos de med evig snö betäckta Fjellen, som sträcka sig åt Guldbrandsdalen; i Söder de, som sträcka sig åt Hemsedalen och Hardanger **). Ej en grön fläck fanns, där ögat kunde finna hvila; klippor och snö voro de enda föremål, som mötte våra blickar. Mossor utgöra nästan den enda vegetationen. Några foglar äro här de enda lefvande varelser, som visa sig, och dessa uppehålla sig förmodligen ej länge här.

Sedan vi kommit in i Bergens Stift, började vägen snart att bära utföre, och var på denna sidan af Fjellet mycket brantare, än på den andra; så att det till och med är farligt att

*) Isländska FjellTinde. Se *Ihres Glosarium*.

**) SogneFjell och HalneFjell.

att rida. Nedifrån Maristuen var åsynen af våra stora vagnar, som komma utföre branten, verkligen ryslig. — En Inscription på en stor sten ger tillkänna, att Vägmästaren Hammer år 1790 anlaggt denna väg, som gör honom heder, och verkligen är så god som localen tillåter. Hvad böra väl de Tyskar, som fara häröfver, säga, när de se, att man utan ChausséeGeld kunnat öfvervinna sådana svårigheter, då man i Tyskland, där i allmänhet ej andra hinder möta än sand, saknar vägar i de mest bebodda och besökta trakter. Från Maristuen återstodo nu de tvänne värsta milen af detta långa håll. Sedan hästarne hvilat, fortsatte vi vår resa längs Leerdals-Elfven, som vi nu skulle följa ända till dess utlopp i hafvet. Vid hvarje steg öktes den af de från Fjellen störtande vattenfallen. Efter en half mils resa började dess stränder omgifvas af vackra Popplar och odlade dalar; men vägen blef alt mer besvärlig. Till venster åt Elfven äro de förfärligaste precipiser, och snart kommo vi till ställen, där, ifrån berget nedrasade klippor gjorde det omöjligt att komma fram med våra tunga vagnar. Hästarne måste frånspännas, vagnarna urlassas och med handkraft lyf-

tas öfver. Detta förorsakade så mycket uppehåll, att vi ej förr än midt i natten hunno till Berge, sedan vi uppehållit oss omkring 15 timmar på vägen öfver FilleFjell. Som man sade oss, att det tre mils långa hållet till Liensne var äfven så svårt och tilspärradt af nedrasade klippor, beslöto vi att här afbida dagen; och tidigt den 12 sutto vi ånyo till häst.

Berge ligger i en smal väl odlad dal, genom hvilken Elfven sagta slingrar sig längs vägen imellan bördiga ängar; men vid Kyrkan, en besynnerlig träbyggnad vid ändan af dalen, bär vägen upföre ett brant berg, och sedan, på andra sidan, utföre en af de brantaste och farligaste backar på hela vägen. Elfven, som man på en stund lemnat, ser man här åter bryta sig i flera vattenfall, af hvilka ett är ganska betydligt; men intet af den oräkneliga mängd, vi inom tvänne dagar sett, kunde jemföras med det som vi kort derpå passerade. Från det till höger, tätt invid vägen belägna lodräta berget, nedstörtade en stor vattenmassa så nära intill vägen, att vi genom dugget blefvo alldeles genomvåta. Den bakom oss upgående solen, bildade den skönaste regnbåge, så att de som foro därigenom tycktes vara omgifna af en glo-

gloria. Vid vattenfallet är en bro anlaggd; men öfver några andra, från berget kommande, bäckar fanns ingen; och då dessa nu voro mycket ökade af den smältande snön, blef öfverfarten ganska svår. Det forssande vattnet hindrade att se botten, och, då strömmen nedsläpat stora stenar, måste våra karlar stiga i vattnet ända till medjan, för att bortvälta dem, innan vagnarna kunde föras öfver. Det är förundransvärdt att se med hvilken raskhet hästarne klifva i det djupa och forssande vsttnet, som ofta går ända upp till sadeln. Detta håll hade ej heller brist på precipiser, och nedrasade klippor. Obegripligt är det, att när sådana klippor störta ner på vägen, Allmogen ej genast bådas, för att undanrödja dem. På flera ställen syntes klippor af den besynnerligaste skapnad, i hvilka Grottor ofta finnas bildade. Först på halfva vägen imellan Berge och Ljusne började Tallar och några Granar visa sig.

Änteligen hunno vi till Lieusne, hvarifrån vi endast hade en mil, tämligen jemn och god väg till Lerdalsören. På detta håll sågo vi ännu ett vattenfall, som föll så lodrätt från en ofantlig höjd, att man kunde se skuggan,

som

som det bildade på den bakom stående concava klippan.

Vi hade nu farit 39 Norrska mil på fyra dygn, ehuru vi under en del af vägen ej haft gagn af vårt Förbud. Hela kostnaden, provianteringen i Christiania inberäknad, upgick för 8 personer, med 7 och ibland 10 à 12 hästar, ej fullt till 1800 Rigsbankdaler, hvilket kunde anses dyrt i Sverige; men visserligen ej i något annat Land. Resan hade föröfrigt varit mycket besvärlig, i anseende till den omtaldta ledsamheten med vårt Förbud, hvilken hindrade oss att njuta någon ordentlig hvila. Jag anser mig därföre kunna råda dem, som göra denna resa, att antingen skicka sitt Förbud endast en dag förut, för att kunna hinna upp det hvarje afton, hvilket jag sedermera på min resa till Trondhiem iakttog; eller, om man har en förståndig Betjent, låta honom utsätta timmarna, på hvilka hästarna skola bådas, emedan han bäst kan efter omständigheterna döma hura lång tid fordras imellan hvarje håll. Detta kan ej så noga beräknas förut, i anseende till de ofta inträffande oförmodade hindren af nedrasade stenar, öfversvämningar, m. m. Slutligen får jag isynnerhet afråda, att medtaga

taga stora vagnar. De i Sverige brukliga Res-Kärror, eller häldst Norrska Carioler, äro både Bönder och hästar vana vid, och de äro dessutom minst farliga i backar och vid precipiser, samt lättast att lyfta, då nedrasade klippor ligga i vägen. På detta sätt kan man de långa sommerdagarna resa dessa 39 mil på tre dygn, och hvila alla nätter.

Leerdalsören är en stor By eller Köping, förmånligt belägen längst in i Sogne Fjorden; den bebos af många Bönder, eller så kallade Strandsiddere, hvilkas förnämsta näringsfång består i fiske, samt någon handel med spannmål och lifsmedel, hvaraf Bönderna från det indre Landet, ända till Valders, här hemta sitt behof. Gästgifvaregården är ganska god, och, ehuru man sagt oss, att vi där skulle blifva prejade, hade vi ej skäl att beklaga oss. Hela vår förtäring, jemte Qvarter och en stor matsäck till den förestående sjöresan, steg endast till 225 Rigsbankdaler, hvilket ej var stort mer, än hvad vi betalt Länsmannen i Hovie för en middag och en aftonmåltid. Gästgifvaren har för resande en stor Båt, försedd med kajuta; men den befanns nu i så dåligt tilstånd, att vi måste nöja oss med

tvän-

tvänne öpna båtar, för hvilka vi betalte 150 Rigsbankdaler, och till 6 man 100 Rigsbankdaler hvardera *) för hela resan till Bergen, som anses utgöra 18½ mil; men är visserligen längre, emedan det räknades fordom för 16 gamla Norrska mil, hvaraf en utgör 1 och ½ Dansk mil. — Man kan äfven taga skjuts, då hvarje Roddare endast betalas lika med en häst, eller 2 Rigsbankdaler milen, och båten, efter dess storlek, från 4 till 12 Rigsbankdaler. Detta blir visserligen mindre dyrt; men medför den olägenheten, att man vid hvarje Gästgifvaregård kan blifva uppehållen flera timmar. Vägen öfver Vosse-Landet har äfven många olägenheter; och aldenstund Förbud ej kan begagnas, löper man fara att blifva länge uppehållen, emedan på denna väg äro många ombyten, nemligen: från Leerdalsören till Gudvangen, 4 mil till sjös; sedan 7½ mil landvägen öfver Staleim, Vinje, Tvinde, Vossevangen, Bergshammer, Evanger och Bolsladören, som säges vara en god Gästgifvaregård; därifrån en half mil öfver vatten, och sluteligen 6½ mil, dels till

*) För vagnarna, som skulle sändas efter med en Jakt, betaltes särskildt.

till lands, dels till sjös, öfver Dalseidet, Dale, Thuenæ och Brattland till Bergen; inalles 18½ mil.

Den 13, om morgonen, afreste vi, och hade först aldeles lugnt väder, så att vi rodde 2 mil; hvarefter vi, för att låta vårt folk hvila och äta middag, gingo i land på norra sidan af Fjärden, som endast består af nakna och branta berg med bråddjupa stränder. På andra sidan synes några odlingar och skog, samt en liten Herregård med ett Sågverk. Klipporna voro betäckta med Musslor, som Folket ej här, liksom i Bohuslän, anse för giftiga; men äta dem likväl icke. De äro mindre, och ej så smakfulla, som vid Medelhafvet, där de ätas med samma begärlighet som Ostron, så väl råa som tillagade; men de skulle, åtminstone på det sednare sättet, kunna begagnas: i hvilket fall man snart fick se den otroliga mängd minskas, hvaraf stränderna här äro betäckta. Några andra snäckslag, som jag förtärde, fann jag äfven ej så smakliga, som vid Medelhafvet, hvartill vattnets mindre sälta förmodeligen är förnämsta orsaken. Däremot äro Nordsjöns Ostron bättre än Medelhafvets.

Knapt hade vi ånyo gifvit oss på väg, förr än en stark NordOst vind nödgade oss att åter på några timmar söka land; hvarefter vi rodde ännu en mil till Faybus Gästgifgifvaregård, som, tillika med Kyrkan och några andra Gårdar, är belägen bland ödsliga klippor. Andra stranden visar en mer odlad och bebodd slätt, där äfven Moderkyrkan ligger. Pastorn, med en residerande Capellan, förrättar Gudstjensten i sex Kyrkor, som äro skiljda från hvarandra genom Fjärdar och höga Fjell.

Det var en Söndagsafton då vi anlände till Gästgifvaregården, som var upfyld af dansande Allmoge utaf bägge könen. Utom Polskor, tämmeligen lika dem i Sverige, brukade man några Norrska Dansar, hvaraf en, som dansas af en karl ensam, äfvensom en annan af tvänne karlar, äro mer halsbrytande och burleska, än vackra. Men till vår stora förundran, började man att med verklig skicklighet dansa Valser, Allemander, och Skotska Reel; dessa sednare aldeles som jag sett dem dansas i norra Irland. En Bonde kom och bad mig valsa med sin Pige *), hvilket jag äfven gjorde.

Man

*) Pige och Dräng brukas i Norrige allmänt i stället

Man hade äfven en ganska god Spelman, så att denna Bal, både i afseende på musik och dans, var vida bättre än Bonddansarna i Sverige. Karlarne voro i allmänhet resliga och starka; men bland qvinfolken funnos inga vackra ansigten. Språket var fritt från all brytning på Danska och nästan ren Svenska, hvilket sednare Språk de förstodo mycket bättre än Danska, som en af vårt sällskap talade med dem. Detta folk var mycket mer hyfsadt, än invånarne, eller Strandsiddere, i allmänhet äro på Norriges vestra kust. Jag hade isynnerhet ett särdeles nöje af att språka med en Bonde, som sades vara Vice- eller Under-Länsman, och var en ganska förståndig man.

Hela natten hade vi stark motvind, så att vi om morgonen ej hunnit mer än en mil, till Qvansön, och sedan om middagen två mil, till Morn, en liten välbyggd Herregård, vid foten af höga Fjell; imellan klipporna äro alla fläckar sorgfälligt uptagna, och mest begagnade till Kornsäde och Potatoesodling. Frodiga Ekar växte här, och i Trädgården åtskilliga

för flicka eller dotter, gosse eller son. Föräldrar säga ej: vi hafva så många Söner eller Döttrar, utan så många Dränger och Piger.

ga fruktträn. Vi voro likväl öfver 61 graden. I Sverige har jag ej sett stora Ekar högre än i Upland, omkring 60de graden, och i Hedemarken finnas de ej heller öfver denna höjd; men på vestra kusten, der de hafva skygd af höga Fjell, skola de finnas, dock ej i myckenhet, omkring 62 graden; den vestliga Longituden lärer väl äfven därtill bidraga. — Ågaren var ej hemma; men vi blefvo med artighet emottagna af hans vackra Fru, som vid vår afresa ej ville tillåta oss att betala ägg, mjölk, smör och annat, som vi förtärt. Tätt invid Gården är ett skönt vattenfall, som drifver en Såg. Man blir nästan förundrad i dessa ödemarker af alt hvad som påminner om industrie. Om aftonen stannade vi en stund på en stor Bondgård; här var det nästan omöjligt att förstå hvarandra, ja våra Roddare hade svårighet att begripa alt, hvilket äfven hände på andra ställen i Bergens Stift, där vi uppehöllo oss. När man betänker huru liten communication människorna hafva i dessa folkfattiga trakter, där de äro åtskiljda genom höga Fjell, Ödemarker och Fjärdar, är det ej underligt, att på korta afstånd se stora skilnader i språk, klädedrägt och seder. Detta inträffar dessutom äfven i många folkrika Länder, t. ex. i

Schweitz,

Schweitz, och i det förra fallet, kanske på intet ställe så märkbart, som i Södra Frankrike, hvilket är så tätt bebodt, och där den ena Byns invånare hafva dagligt umgänge med den andras. Likväl reser man aldrig från Lyon längs RhoneStrömmen 5 Lieues, utan att finna en äfven för utländningar märkbar förändring i Dialekten. Förhållandet är detsamma, om man aflägsnar sig från Rhone vester ut till Vivarais och Languedoc, eller i öster till Dauphiné och Provence. Om man arbetat på förädlingen af Norrska Språket, hade förmodligen den ena traktens Dialekt småningom närmat sig till den andras. Äfven tror jag, att införandet af Svenska Språket skulle möta mindre svårigheter, än af det Danska, hvarpå man finner säkra prof i Jemtland, Bohuslän, och andra på 1600talet, af Sverige eröfrade Provinser, hvilkas Dialekt nu mer, helt obetydligt skiljer sig från de öfriga Provinsernas. Huru mycket människorna skulle därigenom vinna uti odling och hyfsning lärer lätt kunna inses.

På ofvannämnda Bondgård var tillgång på färsk lax, ägg, smör, m. m.; men Värden, förfärad af vårt talrika sällskap, ville i början ej sälja oss något, af fruktan, att vi ej skulle

be-

betala; men, sedan våra Roddare försäkrat honom om motsatsen, var alting till vår tjenst, emot dryg betalning, till och med en Bock, hvilken offrades åt Eolus, som änteligen gynnade oss med god vind, så att vi till den 15 om morgonen hunno till Rutleskär (9 mil från Leerdalsören), hvilka våra Roddare sade bestå af 365 mest små, obebodda, som man här säger, kringflutna Holmar *). Jag vill ej ansvara för, att deras antal är precist lika med dagarnas i året; men att de äro ganska många, är visst. De hvimlade nu af en otalig mängd sjöfoglar, som ej tycktes vara mycket skygga, och där en Ornithokog kunnat göra en rik skörd. Skjälarne däremot, som äfven syntes i myckenhet, äro ej lätta att nalkas: Bönderne häromkring skjuta sällan några, och hafva således föga gagn af dem, då de ej heller förstå att på annat sätt fånga dem. De berätta, att deras Förfäder ägt en konst därtill, som nu mer gått förlorad.

Fjellarne började nu att sänka sig, och blefvo alt mer fria från snö, som snart endast vi-

*) Denna distinction kunde alt för väl göras äfvenledes i Sverige; ty huru många ställen hafva vi ej som kallas Holme eller Ö, och aldrig varit det!

visade sig på de aflägsna höga Fjellen. Med stilla väder, hunno vi änteligen slutet af Sogne Fjorden, och fingo en gynnande Vest-NordVestvind, med hvilken vi snart hunno till Stjerlehavne. Vi stannade här en stund och fortsatte sedan vår resa imellan holmar och skär till Alversund. Sedan vi under trenne hela dagar nästan ej sett annat än nakna klippor, var det högst angenämt att hamna i detta vackra sund, och isynnerhet att finna en god, ehuru dyr, Gästgifvaregård. Det hade nu så lugnat, att man de tvänne återstående milen måste ånyo arbeta med årorna, hvarvid vi som oftast voro våra Roddare behjelpliga, och anlände omsider lyckligen den 16, klockan 2 om morgonen, till Bergens hamn.

IV.

Bergen.

En stor olägenhet för resande i flera Norrska Städer är, att intet Värdshus eller Gästgifveri finnes; utan man måste accordera sig in i privata Hus, söm, då de ej äro underkastade någon upsigt af Magistrat eller Polis, kunna preja en resande efter behag, om han ej första dagen gjort ordentligt contract; men en icke mindre olägenhet är, att om man kommer midt under natten, råkar man ofta i förlägenhet huru man skall få tak öfver hufvudet. Detta inträffade nu äfven med oss: klockan var två om morgonen; intet ljus syntes i något fenster, alt tycktes försänkt i den djupaste sömn. Det började att regna. Vi vandrade omkring, tills vi stötte på en sofvande Brandvakt; men fingo af honom ingen uplysning. Missnöjd, förmodligen däröfver att vi stört hans sömn, ville han ej gifva oss den minsta underrättelse. Änteligen kommo vi, efter en timmas vandring, till sjelfva Brandvakts-Corps de Gardet, hvarest man visade oss till ett ställe, där resande emottagas; men detta var redan uptaget; därifrån till ett annat, där

en-

endast fanns ett rum; men här kunde vi, åtminstone, sittande på stolar, afvakta en mer passande timma, för att söka annat Logie. Att sådant kan hända i en Stad som Bergen, är obegripligt, då den är besökt af ett stort antal resande Handlande, som, i anseende till Stadens aflägsna belägenhet och resans svårigheter, vanligtvis uppehålla sig här längre tid. Af dessa orsaker tyckes äfven ett större Värdshus med fördel kunna anläggas; men denna industrie har, liksom många andra, ej gjort stora framsteg i Skandinavien. År förhållandet ej nästan detsamma i Stockholm? Der är man väl ej förlägen, hvar man skall tillbringa natten; men man måste medgifva, att om man vill vara någorlunda väl logerad, så måste man äfven där söka ett privat Hus; och huru många olägenheter medför ej detta? — Hvar och en af oss måste söka sig särskilda rum, och fingo sedan betinga sig spisning på ett annat ställe. Altsammans kostade för mig och Betjening omkring 40 Rigsbankdaler om dagen.

Liksom alla SjöStäder, leder förmodligen Bergen sin första uprinnelse ifrån Fiskarekojor. Konung Olof Kyrre, som fann stället

let förmånligt för Handeln, anlade Staden, år 1069 eller 1070, och byggde sig, vid hamnens inlopp, enligt tidens sed, en befästad Borg, hvilken han och hans Sonson, Konung Östen, samt flera af deras efterträdare, bebodt ända till Kalmar Union. Konung Olof inkallade Engelsmän, som han gaf stora förmåner, för att drifva Handel på Nordlandet, Grönland, Island och FerrÖarna, hvilka Länder redan den tiden ansågos tillhöra Norrige. Engelsmännen voro således de första utländningar, som bosatte sig här; men de blefvo småningom utträngda af Hanseaterna. De sistnämnde sägas hafva erhållit sina första Privilegier år 1275 af Konung Magnus Haagensen, enligt hvilka de ej fingo segla norr om Bergen, eller uppehålla sig der öfver vintern; men då de likväl småningom öfverträdde detta Förbud, utfärdade Konung Erik Prästehader år 1294 stränga Påbud däremot. Under Kriget imellan Sverige och Norrige 1367, under Magnus Smeks fångenskap, plundrade och ödelade Lybeckarne 15 Socknar på Norriges kust, hvarföre Hanseaterna förlorade sina Privilegier, men återfingo dem vid Freden, 3 år derefter. Då Drottning Marga-

g a r e t h a sedermera tagit Konung Albrecht till fånga, plundrades Bergen af en Eskader från Wismar och Rostock; Invånarne ihjälslogos, Kyrkor och Kloster förstördes, hvilka sägas den tiden varit öfver 30 till antalet. Efter Freden 1399 började de ånyo sin Handel; men, upretade mot Konung E r i k från Pomern, som ville hålla dem inom gränsorna af deras Privilegium, plundrade och ödelade de Staden ånyo år 1429. Under dessa oroligheter, som varade i 6 år, kunde Bergensboerne ej fortsätta Handeln på Grönland och Island, hvarigenom de första Kolonister af Norrmän därstädes tros hafva förgåtts af hunger och elände.

Vid Hanseaternes återkomst, 1435, voro Bergensboerne ännu så utarmade, att de måste till de förra pantsätta sina hus vid Bryggan, och sedan de ånyo blifvit plundrade af Fribytare från Wismar, urståndsattes de att åter inlösa dem; hvarföre Hanseaterne behöllo dem och tilsatte Ombud i Staden; hvarifrån Kontoret leder sin första uprinnelse. Småningom öfverträdde de åter sina Privilegier, ehuru dessa blefvo utvidgade af Konung C h r i s t o p h e r, genom dess öpna Bref af 1445, i hvilket, äfvensom i andra Handlingar rörande Norrige, den-

ne Konung i sin Titel sätter Norrige framför Dannemark och Sverige. Därefter uprättade HanseStäderna här ett af deras 4 stora Kontor, och detta är af dem alla det, som längst bibehållit sig.

Det vore för vidlöftigt att här anföra alla Reglor och Statuter, som iakttogos vid detta Kontor, och som däraf danade en slags Republik. Ibland annat fick ingen af Medlemmarne gifta sig; utan att då genast flytta ifrån Bryggan in i Staden. Hvar och en måste, för att blifva uptagen i detta Samfund, undergå vissa prof, eller så kallade **Spel**, hvarvid Kandidaterne understundom tilsatte lifvet. *De förnämsta af dessa Spel bestodo däri*, att Kandidaten först blef *rökt* med oxhår och andra välluktande ämnen, sedan kastad i vattnet, och slutligen piskad, hvilket alt skedde **till Handelns flor och tiltagelse** *). Alla dessa grymma dårskaper blefvo af **Christian V** för-

*) Holberg berättar i sin **Bergens Beskrifvelse**, att alla nykomna Kontorister måste krypa igenom en ring, som brukades till fäste för fartyg, hvarvid de "**finge et slag af en skuffel paa rumpen, og det saa stærkt, at stykkerne fløye dem om örene**".

förbudne år 1671; Kontoret hade då redan mycket aftagit och existerar nu mer endast till namnet, då Handeln är aldeles fri, och de rättigheter eller Privilegier, som medfölja Gårdarna vid *Bryggan*, äro högst obetydliga.

Sedan Bergen, genom Norriges förening med Dannemark, uphört att vara Kongl. Residens, har det ofta blifvit besökt af Danska Konungar; hvaribland fyra gånger af Christian IV, som här höll några Herredagar. Ifrån dess första anläggning har det varit Biskopssäte, och räknar bland sina Biskopar flera förtjenta män, af hvilka endast må nämnas Pontopidan och den förlidet år aflidne Brunn. Efter Kalmar Union blef Bergen styrdt af Lehns Herrar (nu mer StiftAmtmän), öfver hvilka Norriges Kantsler Jens Bjelke författat en Chronologie, som börjar sålunda:

Herr Povel Eriksen Ridder var
Den förste, og 10 aar hersket har,
Saa Arne Evindsen fick det Lehn
Og tyve aar beholdt det hen, m. m.

Holberg förundrar sig deröfver, att en Riks-Kantsler författat denna Förteckning på vers; men det förefaller ännu underligare, att en Lector i Theologien, vid namn Arnoldus de Tine, öfversatt den på Latinsk vers.

Staden är byggd i hästskoform, vid en bugt af den stora Fjärden, kallad Bergens-Vaag, som här bildar en skön och djup hamn, omkring hvilken Staden höjer sig i Amphitheater. Från Fästningen, fordom Konungarnes, nu mer Generalens Residens, på norra sidan om hamnens inlopp, sträcker sig den trakten, som kallas *Dræggen*, och Tyska Bryggan eller Kontoret, hvarest finnas sköna Packhus, där Skeppen kunna lägga till för att lossa och lasta. Vid Hamnens södra ända ligger Torget, en stor och öpen plats, hvarifrån sträcker sig en lång Gata, kallad Strand, vid hvilken de vackraste Bodar äro belägna, och där nu mer, sedan Kontorets förfall, en del af de förnämsta Handlande bo. Skada att hamnen ej på denna, liksom på den andra sidan, har en öppen Quaye eller Brygga; den är nu, utom vid några öpningar, kallade Allmänningar, bortskymd af husen, bakom hvilka stora Packbodar äro anlaggda. Trakten vid ändan af Strandgatan kallas Nornæs, och sträcker sig till inloppet af hamnen. Längst bort ligger Fridериksbergs Fästning med Batterier, som beskjuta redden. Denna Fästning, äfvensom Stranden och Nornæs, äro egentligen belägna på en halfö, bort om hvilken ligger

en

en annan Hamn kallad D o c k a n, där några smärre Örlogsfartyg hafva sin station. Bägge Hamnarne äro blottstälda för den olägenheten, att Skeppen med stark nordlig vind understundom drifva på land.

Gatorna äro i allmänhet trånga och krokiga, illa stenlaggda samt några backiga. En af dem kallas ännu K a l m a r G a d e n, efter en Gård som byggdes 1611, då C h r i s t i a n IV intog Kalmar. De flesta husen äro små och af träd med gafveln på gamla Tyska sättet åt gatan. De äro byggda med mer hushållning än soliditet; men räcka väl ändock, säga invånarna, till nästa I l d e b r a n d, hvaraf Staden ofta varit ödelaggd, ehuru goda s l ä c k n i n g s a n s t a l t e r finnas. Ibland annat är hvarje Husägare ålaggd att hafva framför sin port en full vattentunna, på hvilken hans namn är tecknadt. K y r k o r n a, 6 eller 7 till antalet, äfvensom Rådhuset och andra Publika Byggnader, äga ingenting märkvärdigt. Kontoret hade fordom tvänne Kyrkor. I den ena predikas ännu på Tyska; Åhörarnes antal, isynnerhet af det vackra könet, är ej betydligt, och består nu mer till det mesta af infödda Bergensboer. Men L a t o c n a y e öfverdrifver visserligen i detta,

som

som i mycket annat, då han säger: att ingen af dem förstår Tyska, hvilket språk här, liksom i de flesta Nordiske Handelsstäder, är mycket brukligt. Fransyska talas äfven här af de flesta Handlande, emedan en stor del af Handeln drifves med Frankrike; i det Södra Norrige däremot, hvars förnämsta Handel är med England, är Engelskan mer allmän. Bergensboernes uttal skiljer sig märkligen från de öfriga Norrmännernes, och afviker helt och hållet från Danskan.

Här, liksom öfver alt, beklagade man sig öfver svåra tider; men visserligen med mindre skäl, än på de flesta andra ställen i Norrige. Följande Tabell, uti hvilken den vigtiga exporten af Spannmål, Salt, Bränvin, Tobak, m. m. till Nordlandet är uptagen, utvisar de år 1816, endast med Commerce drägtige Fartyg från Bergen utförde och förtullade varor:

Arak	140 Ankare.
Aloes	3289 Skålpund.
Beck	47 Tunnor.
Bly	3240 Skålpund.
Bockhorn . . .	12,037 dito.
Bränvin	1209 Ankare.
Buldan och Segelduk .	112 Stycken.

Ci-

Cicorie	574	Skålpund.
Enbär	116	dito.
Fisk, Saltad . . .	2438	Tunnor.
Sill . . .	98,970	dito.
Lax, Saltad . .	59	dito.
Dito, Rökt . .	163	Vaag *).
Torrfisk . .	306,527	dito.
Klippfisk, . .	60,411	dito.
Romm . . .	5861	Tunor.
Tran . . .	12,365	dito.
Frukter i Brännvin .	1197	Skålpund.
Fjäder	14½	Vaag.
Genievre och Rum .	99	Ankare.
Glasvaror . . .	1828	Skålpund.
Gentianarot . . .	69	dito.
Hjort- och Ren-horn .	14,219	dito.
Hummer, lefvande	173,000	Stycken.
Hästar	2	dito.
Hvalfiskben . . .	658	dito.
Jern	377	Skeppund.
Kött, Saltadt . .	20	Tunnor.
Dito, Rökt . . .	31	Vaag.
Kummin **) . .	128	Skålpund.

*) En Vaag väger 36 Skålpund Norrsk vigt eller ungefär 40 Skålpund Svensk Victualievigt.

**) Kummin växer mycket allmänt i Norrige, och utgör på några ställen en tämligen betydlig export. Den kallas af Bönderna Karve.

Korall	100	Skålpund.
Krut	126	Centner.
Lingon (Tyttebær) .	18	Krukor.
Lumpor . . .	800	Skålpund.
Mandlar . : .	456	dito.
Måssa, Färg- : .	88,470	dito.
Nötter	427	Tunnor.
Ostron	98	dito.
Ost, Norsk, . .	84½	Vaag.
Dito Utländsk . .	3518½	Skålpund.
Peppar : . . .	2211	dito.
Pottaska . . .	2500	dito.
Pennor : . . .	114	dito.
Pokkenholtz . . .	6474	dito.
Qvarnstenar . . .	22	Par.
Råg	2763	Tunnor.
Salt	661	dito.
Stenkol	777	dito.
Sålläder	2624	Skålpund.
Skin, Bock 38,914 Stycken och	6153	Lisp.
Dito Get 22,855 dito och	2549	dito.
Dito Kalf 29,996 dito och	1895	dito.
Dito Mård . . .	1006	dito.
Dito Räf	587	dito.
Dito Utter . . .	400	dito.
Dito Björn och andra vilda Djur	109	Styck.

Spik

Spik	51 Lispund.
Stärkelse . . .	471 Skålpund.
Svinborst . . .	812 dito.
Såpa	807 dito.
Smör	42 Vaag.
Talg	687½ dito.
TalgLjus . . .	2600 dito.
Tamarinder . . .	7285 Skålpund.
Terpentin . . .	2000 dito.
Tobaksblader . .	12,028 dito.
Dito tilverkad . .	436 dito.
Tjära	1093 Tunnor.
Trädvaror för 62,390 R.B.D:r upgifvit värde.	
Trädgårdsfrön f. 295 R.B.D:r upgifvit värde.	
Ull- och Ylle-varor .	106½ Skålpund.
Vin	43½ Oxhufvud.
Åplen	77 Tunnor.

Utom åtskilliga smärre Artiklar.

Man ser häraf, att Bergens förnämsta Export består i productionen af *Fiskerierna.* Undantagandes Sillen, hvaraf fångsten sedan några år varit betydlig i granskapet af Bergen, kommer nästan alt det öfriga från Nordlandet, hvarest Fisket dessa sednare år mycket aftagit; men ändock varit bättre i år, än de två föregående. FiskeStimmen hade

de i år varit ganska rik; men den stormiga väderleken hade mycket hindrat fångsten.

Nordländingarne, komma hit första gången i Maji och Junii, och andra gången i Julii och Augusti månader, med stora, ingenting mindre än vackra, på klink byggda Jakter, utan däck och utan bogspröt, med en mast, hvilken är försedd med ett enda ofantligt stort segel. — Dessa besynnerliga fartyg äro dåliga kryssare; men sägas ändock vara för ändamålet tjenliga: vanan lärer väl, mer än alt annat, göra, att de anses för sådana. Fisken är på dem lastad till en otrolig höjd, och betäckt med bräder, som ganska ofullkomligt skydda den för hafsvågorna och regnet, hvilket likväl ej synnerligen skadar Torr- eller Stock-fisken. Denna fisk tilredes, äfvensom Klippfisken, förnämligast af Torsk, som vid lektiden kastar sig i en otrolig mängd på Norriges nordvestra kust; vid Lofoden. Sedan rommen och lefvern blifvit uttagne, hänges fisken att torka (klufven kallas den Rotskjær, oklufven, Rundfisk), eller saltas den och torkas på klipporna, hvaraf den fått namn af Klippfisk. På sednare sättet tilredes obetydligt under fredstider, emedan, i anseende till concurrencen med

En-

Engelsmän, Fransoser och Amerikanare, som fiska vid Terre-Neuve (New-Foundland), och tilreda alt till Klippfisk och Kabeljo, då Norrländningarne äro de enda som tilreda Stockfisk. Största afsättningen är på Medelhafvet, hvarvid exporten mest sker med egna fartyg, hvilka der söka frakter eller hemta salt, som hemföres, eller afyttras på Östersjön (dit äfven den mesta sillen exporteras), och hvarifrån spannmål hemtas. Rommen, eller Rognen, afyttras mest på kusten af Bretagne, där den brukas till Sardine- eller Sardell-fångsten. Då denna förlidet år varit ganska betydlig, hade flera Fransoser hitkommit, för att köpa Rogn, och betaldte den oerhördt högt. Den tros ej allenast vara ett förträffligt Agn för Sardellerna; utan äfven bidraga dertill, att de, saltade, hålla sig bättre. En Bergensbo, hvilken jag frågade, om han ej ansåg detta för en fördom, svarade mig: lika godt, blott Fransoserne tro motsattsen! Tranen, som säljes mest i Holland, hade äfven betalt sig ganska bra i år. Den kokas af Torsklefvern. Som sillpriset, i anseende till den under sednare åren misslyckade fångsten i Sverige, varit ganska högt, skulle

det

det ej vara uträkning, att deraf koka tran; hvartill äfven ej finnas nödiga anläggningar. De åren då fisket varit rikt, hafva ofta 120 till 150 Jakter kommit från Nordlandet, hvaraf de fleste gjort två resor; nu kommer sällan mer än hälften.

Vid första påseendet tyckas Nordländningarna, i anseende till det kortare afståndet, snarare böra segla till Trondhiem, Christiansund och Molde med sina varor, och där upköpa sina behof af Spannmål, Bränvin, Tobak, Fiskredskap, m. m.; men det förhåller sig likväl icke så. Ganska få NordlandsJakter anlöpa dessa hamnar; nästan alla segla heldre den dubbelt längre vägen till Bergen. Detta har naturligtvis väckt stor afund imellan dessa Städer. — Bergensboerne säga, att seglationen är lättare till Bergen (hvilket åtminstone lärer kunna gälla om Christiansund); att concurrencen af flera köpare och säljare här erbjuder Nordländningen större förmåner, o. s. v. De andra anföra deremot, att Nordländningarne sedan urminnestider stå hos Bergensboerna i skuld, som de måste afbetala med sina produkter; men hvilken de ofta öka genom upköp af sina förnödenheter. Dessa, och andra skäl göra,

att

att denna Handel fortfar att vara concentrerad i Bergen, som derigenom blifvit Norriges förmögnaste och folkrikaste Stad. Folkmängden upgifves till 16 à 17000 människor, som hafva sin mesta näring af Handel och Sjöfart *); också kan man säga, att alt här är Handel. Börsen, som ligger vid Tyska Bryggan, besökes från 11 till 12, och från 4 till 5, alla dagar — ja till och med Söndagen. — Fåfängt skulle resande vänta att här finna det muntra sällskapslif, som råder i Christiania och Trondhiem: här är väl äfven en vacker Sällskaps-Theater; men dit utländningar svårligen admitteras, hvartill några resandes mindre artiga upförande säges varit orsaken. På tvänne Klubbar, Den Gode Hensigt och Harmonien, blifva de deremot efter ballotering intagne. Denna årstid äro dessa likväl föga frequenterade; men om vintern gifvas där Concerter och Baler. Dessa äro de enda tilfällen, då det vackra könet träffas i sällskaper. Denna årstid promenera väl Damerna på Ny-Gaarden,

*) Fabriksinrättningarne äro högst obetydliga. Några ej långt från Staden liggande Mjöl- och Barkqvarnar, Stampar, m. m., sägas hafva varit anlaggda 1530, af en Svensk vid namn Anderson.

den; men så sent, att man under de lummiga träden ej kan se deras ansigten. Detta är en så mycket större förlust, som könet här i allmänhet utmärker sig genom sin fägring. Nygaarden är ett vackert ställe, nästan helt och hållet omgifvet af vatten med vackra alleer utaf lindar och vilda kastanier, af en storlek, som man ej skulle vänta under 60°15′ höjd. Det finnes äfven några andra vackra ställen nära Staden; men skada är, att det regniga klimatet så litet tillåter att begagna sig deraf. "Hvis det regner ikke andetsteds, saa regner det i Bergen", säger ett gammalt Norrskt ordspråk. Under mitt vistande härstädes gick aldrig någon dag förbi utan regn; likväl ansåg man sommaren i år vara utomordentligt vacker. Den fuktiga väderleken, jemte födan, som för den lägre Folkklassen mest består af fisk, tros vara orsaken till en slags Spetälska, som är nog allmän i Bergen. Visst är det, att Fiskare äro isynnerhet besvärade af denna ohyggliga sjukdom. Sju höga Fjell, som omgifva Staden, förorsaka troligen det myckna regnet: isynnerhet bryta sig molnen med vestlig vind emot ett af de högsta, kalladt Oldriken. Bergen förer sju kulor i sitt Vapen, såsom

som

såsom sinnebild af dessa Fjäll; öfver kulorna är en port, som föreställer det gamla Slottet eller Bergenshuus.

Bergen är den berömde Ludvig Holbergs Födelsestad. Detta stora snille är kändt utomlands, isynnerhet för sina qvicka och originella Comedier, som förvärfvat honom namn af den Nordiska Moliere; men han förtjenar ej mindre att vara känd för sina Historiska och öfriga Skrifter. Dorothea Engelbrechtsdotter, af några Danska Författare kallad den Nordiska Sappho, är äfven född här.

Resans svårigheter göra, att få Norrmän ifrån de andra Stiften komma till Bergen, hvars invånare äfven sällan resä inom sitt Fädernesland; men få finnas deremot ibland de förmögnare, som ej varit utomlands. En resa till Tyskland, Holland, England eller Frankrike är för dem mindre besvärlig, och vanligtvis mer lönande, än en resa till Christiania eller Trondhiem.

V.

Resa från Bergen till Stavanger.

Efter några dagars regn, med sydlig vind; blef den 24 *Julii vackert* väder, och vinden nordlig. Jag beslöt då, att i sällskap med en ung Norrman, som skulle resa till Stavanger, företaga resan sjövägen, och vi accorderade med tvänne Lotsar, att, för 200 Rigsbankdaler, föra oss dit. Man kan äfven resa till Stavanger den så kallade Postvägen, som går dels till lands och dels till sjös; men den är ganska besvärlig; har man god vind, kan man deremot göra den 20 mils långa sjöresan ganska beqvämt. Motsattsen *inträffade*, ty värr! för oss. Den 25, *klockan* 8 om morgonen, anträdde vi vår resa; men det regnade ånyo, och den sydliga vinden hade åter infunnit sig: denna kunde vi endast begagna en half mil, hvarefter våra Roddare måste med stor möda arbeta emot vinden, och ofta stanna för att hvila; så att vi till klockan 7 om aftonen ej hunno mer än knappa 3 mil, till B u k v e n r a a e, en Skärgård af några små holmar, hvarifrån man har en dryg mil öfver en öppen Fjärd. Vi stannade på Gästgifvaregården, som ligger på en

af

af dessa ödsliga holmar, där vi åtminstone hade tak öfver hufvudet; men detta var också nästan alt. Endast mjölk kunde vi erhålla för våra penningar. En Dansk Jakt, som ärnade sig *till Bergen* med Spannmål, hade på förmiddagen genom Lotsens fel strandat. Detta var för Gästgifvaren och kringliggande Bönder ett alt för rikt rof, att de skulle vilja bry sig om några resande. Skepparen hade accorderat med dem om tredjedelen af alt hvad de kunde bärga, hvarmed arbetades ifrigt hela natten och följande dagen, hvarunder bränvinsförådet, hvilket först blifvit räddadt, som flitigast påhälsades. Förgäfves hade vi hoppats att om natten någon förändring i väderleken skulle ske; vi klättrade om morgonen på en af de högsta holmarna, på hvilken en Holländsk Besättning säges hafva stulit Getter, hvarföre den och hela denna Skärgård blifvit kallad Buken van Ro eller Bukvenraae. Härifrån hade vi en vidsträckt utsigt öfver hafvet, hvars skummande vågor öfvertygade oss om omöjligheten att för denna dag kunna fortsätta resan. Vi måste därföre med tålamod vänta till den 27, då vi på förmiddagen vågade oss ut, till stor glädje för Gästgifvaren, som ej tycktes

vara nöjd med, att vi voro vittnen till den samvetsgranhet, hvarmed han bevakade Skepparens bästa, under det denne var bortrest till Bergen.

Vi foro ej utan fara öfver den förfärliga Björn- eller Sæbjörn-Fjorden och KorsFjorden. Vinden var stark, och det regnade nästan ouphörligt. När den tjocka dimman det tillät, sågo vi å ena sidan det öpna, svallande hafvet, och på den andra höga, till en del snöbetäckta Fjell. Vi stannade en stund vid Korshavn och BeckerViigen (3 mil), hvarifrån vi hunno ännu en och en half mil inomskärs till Engesund, där vi tillbragte natten. På dessa och flera andra ställen vid segelleden till Bergen, eller, som man kallar det, Bergensled, äro välbyggda Gästgifvaregårdar, vanligtvis vid en god hamn; men hvarest mer speculeras på sillhandel och sjöfarande, heldst de som lidit sjöskada, än på resande, som, ehuru Gästgifvarne ganska väl förstå att preja dem, tyckas vara dem till last, och som därföre på de flesta ställen blifva illa emottagne och ännu sämre undfägnade. Allmogen i denna trakt (kallad Hordeland, efter Konung Horden af Nors Sonsöner, hvaraf

af de sjelfva kallas Horder) är den råaste i hela Skandinavien. Deras hus äro öfver all föreställning usla och smutsiga, och de sjelfve hafva med sitt långa skägg, som likväl nu börjar att komma ur bruk, och sin besynnerliga klädsel, snarare utseende af vilda, än hyfsade menniskor. La Tocnaye har ej orätt, att kalla dem desmangeurs de poisson; ty fisk är nästan deras enda föda; fiske, handel, och framför alt hafverier, det enda de tänka på. "Har du något att sälja, eller, vill du köpa Sill eller Fisk?" blir altid deras första fråga. Norrmänner ifrån andra trakter hafva den största möda att förstå dem. Landet är lika så vildt som invånarne; nästan alla holmar och stränder af fasta Landet äro blott ödsliga klippor: på några få ställen finnes likväl godt mulbete, och nästan öfveralt en otrolig mängd bär, hvaribland likväl sällan Hallon och Smultron; men flera slags Vaccinium, m. m.

Den 28 reste vi från Engesund, under ett starkt regn, som varade hela dagen, och hunno, i anseende till motvind, ej längre än tre gamla Norrska mil, till Kjernagel vid BömelFjorden, på hvilken Konung

Mag-

Magnus Smek omkom 1374. Det regnade hela natten, så att vi ej afreste, den 29, förr än klo ckn 7 på morgonen, och stannade en stund vid ändan af Fjärden, på Lyngholms Gästgifvaregård, nära intill hvilken Bergens Stift slutar. — Man märker, så snart man är i Christiansands Stift, en förmånlig skilnad i Allmogens seder, språk och klädsel. — Vi fingo nu en gynnande vind, med hvilken vi seglade hastigt förbi Sletten och kommo in i Karmesund. Efter en lång resa imellan nakna klippor, sågo vi änteligen här ett mer odladt Land. Åttehögar och Bautastenar finnas i mängd på dessa trakter. Till venster på fasta landet, sågo vi fem höga stenar, som af Bönderna (jag kunde ej utröna af hvad anledning) kallas de fem daarlige Jungfruer. Den största af dessa stenar är 9 Norrska alnar hög, åfvan jord. På Karmöen, som vi hade till höger, finnas dylika, utom andra fornlemningar. Vid Augvaldsnæs ser man ruiner af en gammal Stenkyrka, som säges vara byggd af Konung Hagen Hagenson, uti hvilka ruiner man i sednare tider byggt en Träkyrka. Flera af Norriges Konungar hafva här haft sitt Residens; af hvilka den förste säges varit Aug-

vald,

vald, som, jemte en Ko, hvilken han säges dyrkat såsom sin Afgud, tros ligga begrafven under en Hög, som bär hans namn; vid hvilken, äfven som vid Harald Haarfagers, finnas tvänne, omkring 10 alnar höga stenar med RunInscriptioner. Karmöen, som är 3 mil lång och ungefär 9 i omkrets, är aldeles skoglös och stenig, men producerar mycket Hafra. Den är tämligen bebodd, och har 5 Kyrkor. Vi stannade middagstiden vid KoberViigen, där våra Roddare voro hemma; större delen af de Skepp, som komma söder ifrån och ärna sig till Bergen, löpa inomskärs (hvilket isynnerhet under krigstider är förmånligt) vid Karmöens sydöstra spets, där en Fyrbåk är anlaggd, och taga Lots vid KoberViigen.

Vi fortsatte med en gynnande vind, men under ett starkt regn, vår resa hela natten; foro öfver BukeFjorden, och ankommo änteligen, trötta och våta, den 30, *klockan* 5 om morgonen, till Stavanger, *hvarest* vi togo in hos en Madam Faurt, där man får betala dyrt, utan att vara särdeles väl serverad; men här finnes, liksom i Bergen, intet Värdshus.

Stavanger är en af Norriges äldsta Städer, och tros fordom hafva varit ansenligare.

ne.

re; åtminstone har man funnit spår, att den varit vidlöftigare byggd. Sedan den år 1684 blifvit ödelaggd genom en stor eldsvåda, samt Biskops- och StiftAmtmans-Sätet blifvit flyttadt till Christiansand, består den nu mer af högst 5 à 600 hus, Packhusen inberäknade, alt af trä, och har omkring 2500 invånare. Flera hus hafva små täcka trädgårdar med några frukt-trän, som icke växa utom Staden, där de ej af husen äro skyddade emot de häftiga sjövindarna. Staden är högst oregelbundet byggd, med backiga, smala, krokiga och illa stenlaggda gator, ofta sprängda i hälleberget, så att man på de flesta knapt kan komma fram med en ridhäst, ännu mindre med åkdon. St. Svetonii Kyrka, eller DomKyrkan, en af Norriges förnämsta ålderdomslemningar, är en ansenlig byggnad, som likväl, Choret undantaget, har ingenting särdeles anmärkningsvärdt, mer än sin ålder och storlek. Choret är af huggen sten, byggdt i gammal Göthisk smak; på ena muren står årtalet 1013; men byggnaden tros vara ännu äldre, ja man påstår, att den, före Christendomens införande, varit ett Afguda-Tempel. Anledningar finnas åtminstone, att ett sådant funnits på detta ställe. Den öfriga delen

len af byggnaden är modern och utan särdeles sammanhang med Choret. Inuti är den upfyld och öfverlastad med zirater, ornamenter och målningar: alla utan någon förtjenst. Bland dessa sednare visas, såsom den bästa, en tafla, föreställande en Präst med sin Familj på knä omkring ett dödt barn. En underlig, om ej löjlig idee, är, att taflan omgifves af sculpterade figurer, föreställande Ånglar, som spela på Fiol och Violoncel. — Inga lik få nu mer begrafvas i Kyrkan, med annat vilkor, än att de varit begrafna eller bisatte tvänne år på ett annat ställe. På båda sidor om Kyrkogården ligga tvänne små Stenhus, de enda af sten i Staden, af hvilka det ena, som varit ett Kapell under Catholska tiden, nu är Rådhus och Arrest, och det andra Skolhus.

Hamnen är djup och säker, utom vid stark nordlig vind. Den besökes mycket, äfven som andra närliggande Hamnar, af Haveristerr. Här äro Varf och Repslageri. Förnämsta exporten består af Sill, som mest skeppas till Östersjön; äfven af något Bräder, men endast af små dimensioner på 8 à 10 fot hvartill ej så mycket skogarnes, som transportens svårighet, är orsaken. Något Hafra

skep-

skeppas till Bergens Stift; men annan Spannmål måste däremot införas. En för Norriges vestra kust icke obetydlig export är lefvande Hummer till England. Denna Handel är för Stavanger så mycket säkrare, som den helt och hållet drifves för vissa Compagniers, i Harwich, räkning och risque*). Fångsten börjas i

sla-

*) Enligt Herr EtatsRådet Holms Beskrifning öfver Lister och Mandals Amt, drefs denna Handel den tiden (1794) af Holländare, som gåfvo 2 Skillingar för hvarje Hummer af 8 tums längd. Herr Holm tillägger: "att denna Handel, som redan är betydlig och förmånlig för Landet, kan blifva det ännu mer, då det blir allmännare att utföra Hummern med egna Fartyg, så att Landet kommer att sjelf upbära den fraktvinst, som Holländarne nu skörda". Erfarenheten har likväl bevist motsattsen, emedan de Orter, som, såsom Stavanger, endast i Commission drifvit denna farliga Handel, haft en säkrare vinst, än de, som utskeppat Hummern för egen räkning, då de väl sjelfve förtjent frakten, och ofta haft en betydligare vinst; men äfven ofta förlorat hela laddningar. En anmärkning, som Författaren gör straxt derpå, bestyrker min tanka, rörande detta ämne, och som jag vågat yttra sidan 15 och 16. Man har ofta i Norrige väckt den frågan, om ej Hummer-Fisket vore ett hinder för det öfriga Fisket, och denna mening, så löjlig den också synes, har, likasom så många andra dylika, funnit talrika försvarare. Herr Holm yttrar blott, utan att ingå i någon tvist om denna sak, att skadan af detta Fiske

slutet af Mars och fortfar till Julii, då Hummern skall blifva mindre god. Vid årets början fastställes ett visst pris, som i år varit omkring enhalf Rigsbankdaler netto till Fiskaren för hvarje lefvande Hummer af en bestämd storlek. Om någon år derunder, eller om en klo felas, gifvas tvänne för en. Engelska Sumpar, som innehålla flera tusende, hemta dem; inträffar stillt väder, går åskan, eller skjutes med kanoner i granskapet af sumpen, dör Hummern, då ofta hela laddningen måste bortkastas. Det är därföre strängt förbudet för Örlogsfartyg att under fisktiden skjuta nära kusten. Denna Handel drifves äfven i Bergen, FlekkeFjord, Fahrsund och andra Hamnar. Endast Stavangers distrikt säges skörda däraf en inkomst af 5 till 10,000 Pund Sterling årligen.

Trakten omkring Staden är aldeles utan trän, och ingenting mindre än behaglig. Det en-

---

ej är bevist; men att den förlust, som dess inskränkning skulle medföra, är säker; och att man således bör taga det vissa för det ovissa, "samt lade enhver söge den næring, som han bedst veed og kan". Huru mången har icke blifvit kallad Kättare, för det han vågat yttra en sådan tanke!

enda vackra ställe är Ledaal, tilhörigt Agenten Kjelland, som i flera år spart hvarken kostnad eller möda, för att få en liten Park; hvilket äfven, efter många misslyckade försök, änteligen lyckats. I denna Park, som är anlaggd med mycken smak, finnes en stor varietet af träd, hvaribland jag såg den ägta Castanien i blomma; men dess frukt kommer aldrig till mognad. Denna anläggning, som i alla Länder skulle vara vacker, har här ett så mycket större värde, som den är ensam i sitt slag. Vigtiga odlingar äro äfven gjorda häromkring, och man ser nu de skönaste ängar, där fordom endast fanns stenar och moras. Byggningen af sten, med stora och väl inredda rum, är äfven ganska vacker. Gästfrihet och en förekommande artighet göra detta ställe ännu mer angenämt.

VI.

Resa från Stavanger till Christiansand, genom FlekkeFjord, Fahrsund och Mandal.

Stavanger är nästan mer otilgänglig, än Bergen. Vill man resa till Christiania, måste man antingen sjövägen göra den stora omvägen ikring Lindesnæs, nästan alt utomskärs, eller, dels till häst och dels i båt, fara öfver Jedderen, Dalerne och Lister. Jag valde den sednare vägen, och afreste den 1 Augusti, klockan 7 om morgonen, sedan jag dagen förut afsändt min Betjent till häst såsom Förbud, jemte mina saker på en annan häst, hvilket man i Norrige kallar på klöf.

Herr R--d hade den godheten, att, ehuru det hellregnade, köra mig i sin Chaise den första milen till Lure, hvarifrån jag fortsatte min resa till häst †). — Jedderen är en tämligen

†) Från Stavanger till ***Lure, 1 mil, ***Skæveland, 1, **Rhe, 1, ***Söjland, $\frac{3}{4}$, **Varhoug, $\frac{7}{8}$, ****Haar, $\frac{5}{8}$, *****Ougne, 1, *Hægrestad, $\frac{3}{4}$, *Tangesdal, $\frac{3}{4}$, *Svalestad, 1, *Ögrem, $\frac{3}{4}$, *Ollestad, 1, **Eye, $\frac{3}{4}$. ****Lunde, $1\frac{1}{2}$; summa $12\frac{3}{4}$ mil.

***** Ganska god, **** god, *** dräglig, ** usel, * högst usel.

ligen god sädesort, som har Hafra och äfven något Råg och Korn att afyttra till sina Grannar; men denna Provins svarade likväl ej emot den beskrifning, man gjordt mig derom. Bondgårdarne äro bättre *byggda*, än man skulle vänta i ett så aldeles skoglöst Land, och Bönderna tyckas vara tämligen välmående. Uiom Åkerbruket, som är deras förnämsta näringsfång, hafva de ett förmånligt fiske; men hvarvid den olägenheten möter, att inga smärre Hamnar finnas för deras båtar. Denna kust är den enda i hela Norrige, där detta inträffar. Här finnes ej heller någon Skärgård, hvilket gör sjöfarten för kustfarare under krigstider *mycket* farlig. Landets utseende är ej behagligt. Man ser inga trän, och på flera ställen endast mossar, där man nu skär torf; men hvilka ostridigt kunde med mycken fördel odlas. Årsvexten gaf de bästa förhoppningar; men man började frugta för det myckna regnet, som oupphörligt varat några veckor, och som nu isynnerhet hindrade höbärgningen. Imellan Skæveland och Rhe fick jag hafvet i ögonsigte. Ända till Söjland hade jag haft $3\frac{3}{4}$ mil god körväg; men här uphörde den aldeles, ehuru den, utan mycken svårighet och kostnad, skulle kunna

na fortsättas genom hela Jedderen. Nära Varhoug började jag att följa den lågländta hafsstranden. På andra sidan om Haar red jag öfver en sandslätt, som ofta öfversköljdes af hafsvågorna; men efter en half mils ridt kom jag till de obyggligaste Fjell, jag ännu öfverfarit. På FilleFjell har man åtminstone några pittoreska vuer, men här är man endast omgifven af stenar; på många ställen finner man ej ett träd, ej en buske, och knapt ett grässtrå. Hafvet blir ej synligt, förrän man kommer till Ougne, där man angenämt öfverraskas af en odlad dal, i hvilken en liten Sten-Kyrka och en välbyggd Gästgifveregård äro belägna. Jag fann här, efter en besvärlig resa, ett godt härberge.

Bittida om morgonen, dagen derpå, satt jag ånyo till häst. En Elf, med ett rikt Laxfiske, genomflyter dalen. Knapt hade jag ridit öfver Elfven, förr än vägen ånyo började gå upföre Fjell, hvilka voro lika rysliga, som de jag sett dagen förut, och som med hvarje steg blefvo alt högre och högre. Jag var nu i Dalerne, som är den fulaste och en af de fattigaste Provinser i Södra Norrige. Hos Allmogen röjes nästan öfveralt det största elände.

På

På ingen Gästgifvaregård var det möjligt att erhålla den minsta förfriskning, och de usla kojorna äro så osnygga, att man gerna undviker att gå in uti dem. Ingen väg finnes här, och, liksom i en ödemark, tjena små stenbögar till vägvisare. Man rider beständigt öfver klippor och moras, genom hvilka hästarne, som här äro utmärkt goda, med otrolig skicklighet leta sig fram. De sadlar, man får på Gästgifvaregårdarna, äro ej särdeles goda; stigbyglorna, som ibland hänga vid tågstycken, äro ej altid af lika längd; men det värsta är, att man ofta endast får till tygel en tågstump, som är så kort, att om man vill hålla uti den, måste man luta sig fram; hvilken ställning är både obeqväm och tröttande. Det bästa är att låta hästarne gå efter behag; de äro så säkra, att detta ej medför någon fara, ehuru det i början tyckes vara obehagligt att sitta på en häst, såsom en Equilibrist, isynnerhet på dessa förskräckliga vägar.

En mil från Hægrestad ligger en liten SjöStad, kallad Eygersund, hvars förnämsta näringsfång består i Fiske och Sjöfart.

Imellan Svalestad och Ögrem red jag ¾ mil längs utåt en liten Elf, som bildar ett

vac-

vackert vattenfall, och hvars stränder äro prydda med löfträn; men milen till Ollestad var däremot, både i anseende till vägens och landets beskaffenhet, den rysligaste på hela resan. Min Skjutsgosse hade sprungit ifrån mig, och jag förlorade som oftast spåren af vägen. Landet var sedermera ej aldeles så fult; men vägen lika besvärlig. Jag följde en stund en insjö, som kallas Husvatnet, af ett dystert utseende. Närmare Lunde blir Landet angenämare. Vid Lundes Kyrka ligger den vackra Prästgården, och ej långt därifrån en tämligen god Gästgifvaregård. Jag fann här mitt Förbud, som endast ankommit 3 timmar förut, ehuru det på 12$\frac{3}{4}$ mils väg afrest 25 timmar före mig och ej legat öfver natten. Här fick jag en tarflig måltid, sedan jag ridit öfver 12 timmar, utan att förut kunna erhålla den minsta föda. En Båt stod nu i beredskap, med hvilken jag, efter ett kort uppehåll, for en mil öfver till Flekkeid, hvarest jag tog 2 man, för att bära mina saker, och gick sedan till fots $\frac{1}{4}$ mils stenig och backig väg öfver Edet till Lavolden, där jag fick en annan båt. Jag gick sedan ofta öfver sådane Eid, el-

ler

ler Ed *), för att komma från en Fjärd till en annan, hvarigenom man sper stora omvägar. Vid Lavolden är det ej egentligen en Fjärd, utan en liten Sjö, eller som man här säger, ett Band, som löper ut i GriseFjorden, genom så trånga och grunda pass, att man ofta, vid lågt vatten, är nödsakad gå i land och släpa båten igenom. I anseende till det myckna regnet denna sommar, sluppo vi nu denna olägenhet och hunno, underhjelpta af strömmen, denna halfva eller högst ¾ milen, till FlekkeFjord, innan klockan 12 om natten.

FlekkeFjord är en liten Stad, eller rättare en *Lastagieplats*; ty den har ej KöpStadsPrivilegier, och ingen egen Magistrat. Den hörer till Lundes Pastorat, hvars Präst kommer hit hvarannan Söndag, att förrätta Gudstjenst. Den har en god Hamn, och någon export af Trävaror, Ekbark, Färgmåssa, salt Fisk och Hummer. Här byggas några Fartyg, sällan öfver 60 Läster, af furu och ek, hvarpå finnes tilgång i granskapet. Staden år oregel-

bun-

*) Man kallar äfvenså i några Svenska Provinser en liten landsträcka, som åtskiljer tvänne sjöar.

bundet och illa byggd, alt af trä, till och med Kyrkan, och är nästen helt och hållet kringfluten af vatten; trakten däromkring är tämligen vacker, och så väl odlad, som den steniga jordmånen tillåter.

Sedan jag tilbragt Söndagen ibland Herr L--s älskvärda Familj, afreste jag med sjöskjuts den 4 Augusti klockan 4 om morgonen *). Vid ändan af Hamnen är ett litet Batteri, hvarest tjenstgöringen under krigstider endast bestrides af Borgerskapet. Därefter kommer man till ett smalt Sund imellan små skär och ett högt, lodrätt och kalt berg, hvarifrån stora stycken ofta nedrasat, och andra tyckas hota med samma fara. Det är därföre förbudet att ro för nära under berget, och om våren vid islossningen, då faran är störst, att färdas genom Sundet, hvilket kan undvikas, om man far söder om skären. Sådana Fjell äro

*) På intet ställe i Norrige har jag blifvit så prejad, som i FlekkeFjord. Vid min afresa begärde min Värd, en viss TullBetjent vid namn Anrer, 70 Rigsbankdaler. Då jag tyckte att detta var oerhördt, när jag ingenting förtärt, mer än Café, och min Betjent endast fått helt obetydligt till bästa, begärde jag Räkning; men detta vägrades, och jag måste slutligen nöja mig med en rabatt af 20 Rigsbankdaler.

mycket allmänna i Norrige, så väl vid sjöstränderna, som upp i Landet.

Efter en mils resa kom jag till Qvinis-Fjorden, som sträcker sig i NordOst till Fedde, en liten Hamn, där Sågverk äro anlaggda, som tilhöra Handlande i FlekkeFjord. Till höger hade jag utloppet från FlekkeFjord till Hafvet. Detta pass är smalt och upfyldt med skär, så att med stark NordOstvind kunna skeppen ej segla upp i Fjorden; utan måste anlöpa Hitteröen, hvarest goda Hamnar finnas. Vi seglade tvärs öfver Fjorden och landade vid Duvoldstrand, hvarest är en god Gästgifvaregård. Som jag här skulle fått vänta alt för länge på andra Roddare, ackorderade jag med desamma, som rodt mig hit, för dubbla skjutspenningar, till Farsund. Vi vandrade först till fots en knapp åttondels mil, genom en vacker dal, kallad LestEidet, till en insjö, som faller i QvavigFjorden, där vi fingo en annan båt. Sedan vi rott en fjerdedels mil, kommo vi till ett ställe, där sjön var omkring ett par hundrade alnar bred, då mina Roddare berättade, att St. Oluf ridit med sin häst deröfver i ett språng, hvarföre stället

kal-

kallas Hästesprånget. Tydliga spår skola synas på stranden efter hästhofvarna. På en hög klippa lära finnas några Runor; men jag kunde, i anseende till den starka strömmen, ej nalkas den klippiga stranden, för att undersöka förhållandet. Klockan 12 middagstiden ankom jag, genomvåt, till Farsund, en liten Stad, som hörer under FlekkeFjords TullKamare; Den är oregelbundet byggd och ej vacker; alla hus äro af trä, undantagande Kyrkan, i hvilken predikas endast en eller två gånger i månaden.

I anseende till sitt förmånliga läge besökes Farsund mycket af haverister, hvilket utgör ett af dess förnämsta näringsfång. Äfven göres några expeditioner till Dovrebank, för att fiska Torsk, hvilken föres hit och beredes till Klippfisk, som sedermera mest skeppas på Spanien. Exporten af trävaror är obetydlig. Här finnes ett Varf och ett Repslageri.

Sedan jag spisat middag, afreste jag åter sjövägen, med tvänne Roddare, som för 21 Rigsbankdaler skulle föra mig 3 dryga mil till SpengerEidet. Början af resan var angenäm: regnet, äfvensom blåsten, hade uphört;

men

men så snart vi kommo utomskärs, var sjögången från öpna Hafvet så stark, att vår lilla farkost hvarje ögonblick hotade att kantra. Jag ångrade då att ej hafva tagit en annan väg, som är endast *en mil* sjöväg inomskärs, och sedan landväg ända till Mandal; men denna färd *till häst*, öfver ett brant berg, medför *många* olägenheter, isynnerhet som man kan *blifva* uppehållen flera timmar vid hvarje ombyte. Resorna i denna del af Norrige äro i alla afseenden så besvärliga, att man ständigt är förlägen om hvad man skall välja. Utan all olycka kommo vi änteligen, öfver den öpna Fjorden, åter inomskärs, styrde NordOst, omkring Lindesnæs, och stego *klockan 9 i land vid* SpangerEidet. *Lindesnæs*, Norriges sydligaste spets af fasta Landet, är noga känd af alla Sjöfarande *). Konung Harald säges hafva landat härstädes år 977, med 1200 Skepp. För nära 100 år sedan har en Fyrbåk blifvit uprest på denna halfö, som består mest af kala klippor;

*) Mölöen, en bebodd Holme, af omkring 1¼ mils omkrets, samt tvänne smärre Holmar Rivingen och Slettingen, utanför Mandal, ligga något sydligare.

por; den är dock bebodd; invånarnes förnämsta näringsfång är fiske och lotsning. Lindesnæs är förenadt med fasta Landet genom det smala SpangerEidet, som på ett ställe är så smalt och lågt, att man som oftast släpar båtarna tvärsöfver, heldre än att segla omkring näset. För att spara större fartyg denna under krigstider högst farliga seglation, har man länge föreslagit och äfven börjat att gräfva en kanal tvärs öfver edet. Besynnerligt är, att detta, högst nyttiga arbete ej verkställdes under sista Kriget, då Engelsmännen här gjorde så många priser. En StenKyrka, som altid är en sällsamhet på Landet i Norrige, ligger här, omgifven af några välbyggda Bondgårdar, hvaribland Gästgifvaregården, där jag blef undfägnad med Wittling, som här fångas i sådan myckenhet, att en del torkas. Jag rodde sedan från andra sidan om edet, midt uti natten, under ett starkt regn, till Snik, där jag hos en Bonde måste, sittande på en stol, afbida dagens ankomst. Tidigt om morgonen fick jag folk, som buro mina saker, och gick en half mil till fots, till Vigeland. Denna promenad genom Undalen var bland de angenämaste på hela resan. Jag hade nu änteligen

vackert väder, som äfven fortfor i några dagar. Undalen är en smal och fruktbar dal, mest odlad med Råg och Potatoes; å ömse sidor äro höga, till en del skogbevexta, Fjell. UndalsElfven, som genomskär dalen, har ett godt *Laxfiske*. Vigelands Gästgifvaregård är ibland de bästa i Norrige och hålles af förmöget folk; men då det var långt efter hästar, måste jag vänta till klockan åtta. Elfven passeras på Färja, hvarefter man färdas förbi den stora TräKyrkan och den tätt intill liggande Prästgården.

Jag hade en och en qvart mil till Mandal, genom väl odlad mark och löfskog, hvaribland äfven vackra Ekar funnos. Detta trädslag minskas, ty värr! årligen i Skandinavien. Sedan utförseln af Ekbarken blifvit tillåten, och afsättningen under någon tid varit ganska liflig på England, afskalas, så fort man hinner, alla både stora och små Ekar. Då trädet dör ut däraf, blir följden den, att Ekskogen snart aldeles förstöres. Som ekvirke däremot är förbudet till utförsel, och skeppsbyggeriet, i anseende till conjuncturen, är obetydligt, blifver virket nästan obegagnadt; hvilket gör, att Bonden ej heller bryr sig om att vårda den unga Skogen.

I Sve-

I Sverige är utförseln af både virke och bark förbuden, och där söker Bonden snarare förstöra, än befrämja återväxten af ett trädslag, som står honom i vägen, i stället för att gifva honom någon afkastning. Skulle det då ej finnas något medel, att hindra detta så oumbärliga trädslags totala förstöring, så att bägge Rikena ej snart måtte blifva nödsakade att dermed öka sin import?

En fjerdedels mil nära Staden får man en vacker utsigt af Fjärden och MandalsElfven; men till vänster har man, tätt intill vägen, ett af dessa farliga lodräta Fjell, som beständigt hota med nedrasande klippor.

Mandal ligger under 58° 1′ 32″ och är således den sydligaste af Norriges Städer. Den 15 Julii 18 0 blef Kyrkan och omkring 70 hus förstörda af eldsvåda. Sedan den tiden är Staden utan Kyrka: husen deremot äro alla åter upbyggda; men ej efter någon regelbunden plan, för hvilket äfven localen lägger stora hinder i vägen. Den förnämsta, eller rättare enda Gatan, är hopträngd imellan Elfven och ett högt Fjell, så att man på flera ställen ej kunnat göra den bredare eller rätare; men

den

den kunde åtminstone vara bättre stenlaggd. De Hus, som ligga åt Elfven, hafva den stora förmån, att skeppen kunna lägga till deras gårdar för att lossa och lasta. Vid nedra ändan af gatan finnes en skön Trädgård, där Vinrankan trifves i espalier, och där dess frukt mognar under vackra år. Denna Trädgård, äfvensom nästan hela kringliggande nejden och grunden, på hvilken sjelfva Staden är byggd, tilhör en af Stadens förnämsta Handlande, Herr Giertzen, till hvilken derföre alla Husägare måste betala en viss afgift, eller Grundlega, och göra trenne dagsverken årligen. TullKammaren samt flera hus och Trädgårdar äro belägna på en stor Holme i Elfven, som måste passeras på färja. Denna Holme, kallad Malmöen, utgör en Förstad eller Malm, hvilket sednare ord ej är Etymologien till Holmens namn, i den bemärkelsen, som detta har i Stockholm; utan härleder sig ifrån någon anledning till Jernmalm, som funnits på denna Holme. Om man går öfver den smala grenen af Elfven, som flyter fram på andra sidan om Malmöen, der en bro är anlaggd, och sedan fortsätter vägen öfver ett litet Fjell, kommer man till Klæven, en annan liten Förstad, hvarest egentliga Hamnen lig-

ligger, som är en af de bästa i Norrige, och en bland de af haverister mest besökta. Den är tillräckligt djup för de största fartyg, och aldeles innesluten af höga berg, vid hvilkas fot store och beqväma Packhus äro anlaggda, till en del på pålvärke.

Mandal äger ej By- eller Köpstads-Privilegier; utan hörer under Christiansands Magistrat. Den är dock en tämligen betydlig Handelsplats. Utom Haverigöromål har den egen Sjöfart, samt exporterar Trävaror, Hummer, Lax, m. m. och i sednare tider Ekbark.

Laxen, som fångas i mängd uti Mandals-Elfven, är ansedd bland de bästa i Norrige. — Landskronaboarne hade i gamla tider förmånliga Privilegier i afseende på denna Handel. — Ett under Kriget anlagdt Saltverk är sedan Freden nedlagdt. — Folkmängden, bägge Förstäderna inbegripna, stiger till nära 3000.

Sedan jag tilbragt två angenäma dagar i Mandal, afreste jag på häst den 7 om morgonen, till Christiansand, belägen 5 mil derifrån och ankom dit middagstiden. Landet är vackert, växlande utaf Löf- och BarrSkog, ängar

gar och väl odlad mark. Öfverallt arbetades med Höbergningen, som nu änteligen gynnades af vackert väder. På några ställen började man redan att skära säden, som äfven gaf de bästa förhoppningar. Första hållet till Vatne är vägen backig och på några ställen ganska dålig. Den är ej stort bättre första hälften af nästa håll till Lune; man far då på Färja öfver en vacker Fjärd. Några Sågverk äro här anlaggda vid ett vattenfall. Sedan är vägen ganska bra. Lune är en mycket god Gästgifvaregård; i allmänhet äro alla Bondgårdar i denna trakt väl byggda, och invånarne tyckas vara välmående.

VII.

Resa från Christiansand genom Lillesand och Grimstad till Arendal *).

Christiansand är en af Norriges nyare Städer; den blef anlaggd år 1641 på en udde, kallad Sanden, vid 58° 7′ 50″, af Christian IV, som samma år utfärdade dess första Privilegier. Biskops- och StiftAmtmans-Sätet hitflyttades sedan ifrån Stavanger år 1682.

Staden är regelbunden, med breda gator, som skära hvarandra i räta vinklar: en del äro ej stenlaggda; men, emedan jordmånen är sandig, medför detta mindre olägenhet, än den dåliga stenläggningen i nästan alla Norriges Städer. Husen äro vackra, men större delen små; af Publika Byggnader äro inga anmärkningsvärda. DomKyrkan, den enda Kyrka i *Staden*, är en stor Korsbyggnad af sten; — *och* detta är

*) Stora Landsvägen går, som följer: från Christiansand till Lumsland $1\frac{1}{2}$ mil, Aabel, 1, Moglestue, 1, Landvig, $1\frac{1}{8}$, Bringsvær, $\frac{7}{8}$, Hvedding, $\frac{3}{4}$, Blödekær, $\frac{7}{8}$; summa $7\frac{1}{8}$ mil. Lillesand ligger straxt bredevid Möglestue. Grimstad ligger $1\frac{1}{4}$ mil på sidan af vägen från Landvig till Bringsvær. Blödekær är en slags Förstad till Arendal.

är alt hvad man kan säga om den. I förhållande till sin Folkmängd, som, enligt Bull, år 1801 bestod af 4800 människor, är Staden nog vidlöftigt byggd, så att gatorna äro som oftast öde; hvartill äfven närvarande Handelsconjunctur bidrager. Stadens läge är likväl förträffligt. Den är anlaggd på en udde, å tvänne sidor omgifven af hafvet, som, förmedelst en annan udde och några holmar, bildar flera beqväma, djupa och säkra Hamnar. På östra sidan flyter Torredals Elfven eller Otteraaen, där de största Skepp kunna uplägga, nedanföre den långa träbron, som förenar Staden med andra stranden. Denna Elf, som är flottbar 25 mil upp åt Landet, äfven som tvänne andra, helt nära Staden, hvaraf Topdals-Elfven är flottbar 12 mil, och hvars mynning äfven skepp kunna anlöpa, för att lasta, lättar transporten af Trävaror, hvaraf Christiansand betydligt exporterar: så väl Bräder som Bjelkar och Spiror, hvilka här erhållas af tämligen stora dimensioner och få obehindradt utföras. På en Holme, skiljd från Staden genom en tio fots djup gräfd kanal, kallad Graven, är etablissementet för Quarantainen, hvilken alla från Medelhafvet kommande Skepp äro underkastade.

de. Månne man ej i sednare åren alt för mycket belastat Sjöfarten med onödiga kostnader genom Quarantainsinrättningar? hvilka visserligen ej kunna vara nog stränga för skepp, som komma från misstänkta Orter; men tyckas åtminstone vara öfverflödiga för dem, som komma från Franska Hamnar, där de största försigtighetsmått iakttagas, och hvilka därföre njuta fri communication med de flesta öfriga Europeiska Hamnar. — Till Hamnens försvar äro åtskilliga Batterier anlaggda, isynnerhet vid den, en half mil härifrån belägna Flekkeröen, hvars Hamn är en af de bästa i Norrige, och hvarest de största ÖrlogsFlottor kunna ligga. Fästningen på denna Ö blef år 1807 intagen och förstörd af Engelsmännen; men är sedermera något reparerad. Hamnens godhet och fördelaktiga inlopp göra, att den är mycket besökt af fartyg, som lidit sjöskada i dessa farvatten. Deras antal var för det närvarande betydligt, och den vinst, som Staden häraf skördar är ej liten. Äfven finnas här stora och beqväma Varf, Repslagerier och Magasiner, försedda med alla erfordeliga redskap till Fartygs reparation och utredning. Här byggas sköna Fartyg, till det mesta af Ek. Ännu får man

den

den stor och krumm; men om den förödande Ekbarkshandeln fortfar några år med samma lifligbet som nu, är en fullkomlig brist derpå att befara. I anseende till den dåliga Handelsconjuncturen voro nu flera Skepp uplaggda, hvaraf många nybyggda, som ej blifvit tacklade. Här är äfven ett Kongl. Varf och stationen för en del af Flottan. Detta etablissement blir nu minskadt härstädes, och concentreradt i Frideriksværn.

Christiansand har börjat att, mer än förr, vinnlägga sig om Torskfiske, och förlidet år ej utan fördel. Fabriksinrättningarne härstädes äro högst obetydliga och bestå endast i några Garfverier, Tobaksfabriker, ett BränvinsBränneri och Tegelbruk. Början har nyligen blifvit gjord här, äfvensom i Christiania, med en Kakelugnsfabrik, där Kakelugnar tilverkas, såsom de i Sverige brukliga. Man är i allmänhet här intagen af fördom emot dessa kakelugnar. De hittills öfver hela Norrige vanliga Jernkakelugnarne äro dyrare, öda 5 à 6 gånger mer ved, gifva i början en för stark värme, som icke kan bibehållas, emedan rör ej kunna brukas, och ersätta visserligen ej alla

des-

dessa olägenheter genom några verkliga fördelar.

Betydliga Sågverk, vid hvilka äfven en början blifvit gjord med finsågning, som ej ännu är mycket allmän i Norrige, finnas vid TorredalsElfven, på hvars pittoreska stränder vackra Lökken i senare tider blifvit anlaggda *). Jag blef i Christiansand bemött med Nordisk gästfrihet, och tilbregte här några glada dagar; hvarefter jag afreste den 12 Augusti. Sedan man passerat den långa bron öfver Torredals-Elfven, kommer man till ett väl odladt Land, och far förbi många vackra Lökken, hvaribland ett utmärker sig, tilhörigt Consuln Isaachsen. Man har sedermera nästan hela vägen skog, hvaribland något Ek och annan löfskog, men mest Furu, som omkring Tvide växer till en ovanlig högd. Getter finnas

i stor

*) När Herr Holm skref sin Beskrifning öfver Christiansand lära inga Lökken ännu funnits där. Vetenskaperna voro den tiden ej heller i särdeles flor: "En Forhöjelse paa Træelasten", säger nämnde Författare, "Coursens Falden og Stigen, Priserna paa Fragter, og en Averist, giver mere at tænke paa end Opdagelser i Videnskaperne". För närvarande finnes här en Hög-, eller Latin-Skola.

i stor mängd uti denna trakt; ehuru de valles, måste de utan tvifvel skada skogarna. Några Sjöar och Fjärdar dana vackra utsigter, isynnerhet vid Topdals Elfven, som öfverfares på färja. En och en half mil, till Lumsland, är vägen backig; men kunde köras om den blef lagad. Lera och torf, som upkastas ur diket, ofta till en à två fots höjd, är ej ett särdeles godt medel härtill. Med stor förundran har jag sett denna dåliga method användas på flera ställen i Norrige, ehuru ett Förbud deremot var vid samma tid anslaget på Gästgifvaregårdarna. Vägen till Aabel (en knapp mil) var något bättre. Sedan hade jag ¾ mil god, men backig väg till Tvide, där jag hann upp mitt Förbud och måste (för att undvika vänta 3 eller 4 timmar; hvilken tid Gästgifvaren sade sig behöfva, för att tinga en häst) taga hans egen, emot tredubbel skjuts för den återstående milen till Möglestue. Detta var kanske en speculation af honom, hvilken är tämligen vanlig på några Gästgifvaregårdar i Norrige; jag samtyckte nu gerna dertill, emedan jag önskade att komma tidigt till Möglestue, där jag väntades af goda vänner, hos hvilka jag uppehöll mig till

den

den 14. En knapp åttondedels mil från Möglestue ligger den lilla Lastageplatsen Lillesand, som har en god Hamn. Den har några egna Fartyg och någon export af Trävaror, samt lyder under Grimstads Tull-Kamare. Folkmängden stiger ej öfver etthundrade människor.

Vägen från Möglestue till Landviig, och ännu mer derifrån till Grimstad, var förfärlig. Med alla andre åkdon, än en lätt Norrsk Kariol, som mina vänner på Möglestue lånat mig, hade jag väl aldrig kommit fram. Sjöar och Fjärdar erbjuda vackra utsigter; Landet omvexlar med Barr- och något Löf-Skog. Grimstad har nyligen fått Köpstadsrättigheter; den har 3 à 400 invånare, är oregelbundet och illa byggd. Hamnen är god och har några egna större Fartyg, som mest fara på frakt; dessutom exporteras något Trävaror och Jern ifrån Frolands Bruk, som ligger ett par mil härifrån och tilverkar mest Gjutgods och något Stång-Jern, som sändes till Dannemark.

Från Grimstad hade jag till Bringsvær en för beständigt dålig, men nu af

regnet så förderfvad väg, att min häst sjönk ned öfver knät, och hade den största möda att arbeta sig fram. Det var ej bättre för Skjutsbonden, som gick bredevid mig. När man rider med skjutshäst i Norrige, får man vanligtvis endast barn, ofta ej öfver 10 à 12 år gamla, som springa bredvid och taga hem hästen. Nu fick jag en fullvuxen karl till Skjutsbonde, hvilket jag altid tycker mer om, emedan man ofta af Bonden erhåller de bästa uplysningar om det Land man genomfar. Denne var en förståndig man, som bland annat äfven gjorde den kloka anmärkningen: "att om den Norrske Bonden gått i åkern med spaden, i stället för att gå i skogen med yxan, så vore han nu rikare än han är". Denna satsen trogen, berättade han mig hafva köpt för 4 år sedan en Gård *), som då afkastade högst 10 Tunnor, mest Hafra. Förlidet år hade han reden fått 20 Tunnor, och räknade i år på minst 24, mest Korn, som är ett ojemförligt bättre fôdo-

---

*) Man säger ej Hemman i Norrige, utan Gård. Ägaren af en sådan Gård, kallas egentligen Bonde. De, som lyda under en sådan Gård, eller under en Herregård, kallas Husmän, som således svara emot Torpare.

födoämne än Hafra, ehuru man i några trakter af Norrige tror motsatsen. Dessutom hade han fått omkring 30 Tunnor Potatoes samt för 3 à 400 Rigsbankdaler Lin. Denna sednare odling har nyligen kommit i bruk uti hans trakt, och började att där blifva ganska förmånlig. "Bönderne häromkring", tillade han, "hafva gjordt stora framsteg i Åkerbruket, och skulle nu vara målmående och lycklige, om de ej vore tryckta af alt för dryga Skatter, hvaribland SilfverSkatten är högst betungande".

Huru lyckligt kan icke Norrige blifva, om det genom ett förbättradt Åkerbruk och upodlingar sattes i stånd att nära sina invånare, utan att nödsakas införa Spannmål, detta människans första behof? Ingen tvifvel är, att detta kan äga rum, åtminstone SunnanFjells. Mycket är de sednare åren redan gjordt i detta afseende; men mycket återstår ännu. Jag har ej kunnat erhålla en ordentlig Tabell öfver sednare års Spannmåls införsel; men, enligt pålitliga uppgifter, lärer den redan minskats öfver hälften.

Från Bringsværn till Hvedding red jag tre fjerdedels mil genom ett vackert

och

och väl odladt Land och passerade på halfva vägen den sköna N i d E l f v e n, som kommer ifrån Öfra T e l l e m a r k e n och faller ut i Hafvet vid A r e n d a l. En bro af ett enda valf är anlaggd på ett ställe, där Elfven hoptränges imellan tvänne branta klippor. Några bösseskott ofvanföre formerar den ett betydligt vattenfall, kalladt R y g e n e F o s s, hvars dån höres på långt afstånd. Ett par Sågverk äro här anlaggda. På få ställen i Norrige har jag sett så många väl byggda Bondgårdar, som omkring H v e d d i n g, hvarifrån jag hade sju åttondedels mil till Arendal, genom skog. Tätt bredvid vägen finnas flera Jerngrufvor; men af hvilka för närvarande ingen arbetades, några äro aldeles ödelaggda. Vid en af dessa Grufvor (tilhörig Excellencen A n k e r), belägen vid en vacker Insjö, är en Vattenkonst anlaggd, som går tvärs öfver vägen.

A r e n d a l är en af de besynnerligaste, men visserligen icke af de vackraste, Städer i Norrige. Den är byggd på några små Holmar eller Skär, men till det mesta på Pålvirke, emot lodrätta klippor. Alla hus äro af träd, och få af något anseende. Herr K a l l e v i g, en af Stadens förnämsta Handlande, höll nu på

att

att bygga ett hus, som blir ett af de största och vackraste i Norrige. Den lilla Sällskaps-Theatern är ganska vacker, och rymmer beqvämligen 3 à 400 åskådare. Man har gjort Arendal den förebråelsen, att den har en vacker Theater, men en ful Kyrka. Sannt är det, att denna sednare är den fulaste, jag ännu sett. Det är ett gammalt träruckel med ett stentorn, som hvarje ögonblick tyckes hota att ramla. Länge har det varit fråga om att bygga en ny; men detta har hittils stannat i project.

Gatorna äro trånga; på de flesta kan man ej komma fram med något åkdon; men som de mest bestå af träbroar, är man åtminstone ej besvärad af stenläggningen.

Arendals läge är ganska förmånligt för Handel, och detta har varit orsaken till dess anläggande på detta ställe. Staden är byggd omkring en säker, djup och rymlig Hamn, där de största Skepp kunna lägga ända intill Köpmännernas hus. Segelleden söderut är kort och lätt, och man kan äfven österut segla inomskärs genom Tromöe Sund. I vester, straxt bredvid Staden, har NidElfven sitt utlopp

i Haf-

i Hafvet. På denna Elf flottas en mängd Timmer och Bräder: Stadens förnämsta export. Åfven skeppas härifrån och från närgränsande Hamnar något Jern; men mest Jernmalm, hvarmed de i denna trakt belägna Grufvor förse större delen af Norriges Bruk.

Jag rodde den 15 upföre Elfven till *Herr* Fursts täcka Landställe; Elfven är majestätlig och omgifven af vackra stränder; Trävirket, som flottas här utföre, drifves ofta af den häftiga strömmen ända ut i öpna Hafvet. Vid mynningen ser man därföre folk i lätta båtar, som bärja så mycket som möjligt, och få sedan för hvarje stock ett visst *fastställdt* pris af ägaren, som igenkänner sitt Timmer på märket.

På andra sidan om Elfven ligger Kolbjörns Viigen, en liten Lastageplats, hvilken, äfvensom Blödekær, hvarest Gästgifvaregården är, kan anses såsom en Förstad till Arendal.

VIII.

Resa från Arendal till ÖsterRisöer, Krageröe och LangesundsFjorden.

Ehuru vägen ifrån Mandal är så pass god, att man kan färdas den med åkdon, fastän på vissa ställen med någon svårighet, brukar man likväl mycket att resa sjövägen på denna, liksom på den vestra kusten *). Man har så mycket större skäl att färdas på detta sätt, då man kommer ifrån Bergen, emedan man ej derifrån kan medtaga eget åkdon. – Den 16 Augusti, klockan half 5, reste jag från Arendal, och, gynnad af god vind, var jag klockan 9 i ÖsterRisöer, som ligger 4 dryga mil från Arendal. Straxt utanför Hamnen styrde vi, med en

*) Utom benämningen Sunnan- och NordanFjells, brukar man äfven att säga Vest- och Öst-Landet. Rätteligen tyckes det, att trakten från Svinesund till Lindesnæs borde heta ÖstLandet, och därifrån upföre, VestLandet; men så förhåller det sig icke. I Christiania, t. ex. säger man: här på ÖstLandet, och kallar hela trakten åt Christiansand VestLandet. Detsamma är förhållandet i alla andra Städer längs denna kust, såsom, om man ansåge för mer att vara från Öst-, än från Vest-Landet.

en stark vestlig vid, österut, in i Tromöe-Sund. Tromöen, eller Trymöen, säges hafva sitt namn utaf en af Nors Sonsöner, kallad Trym. Den är ungefär en och en half mil lång, skogrik och på några ställen vacker; isynnerhet utmärker sig Herrarne Dekams Landtgård, där de äfven hafva ett betydligt Warf. Detta farvatten är upfyldt af farliga Skär; men äger många goda Hamnar, som nu voro upfylda med en mängd Fartyg från Östersjön, de mesta lastade med Spannmål, hvilka nödgats söka skydd emot den starka vestliga vinden, som blåst flera dagar. Ett sådant talrikt besök är altid en lycklig händelse för denna kust.

Skjälar finnas här i ymnighet; på ett enda Skär räknade vi 11 ungar, som lågo och solade sig. Passagen vid Sillen *) var ej utan fara i anseende till den häftiga vinden; lyckligtvis hade vi en stor och säker båt, som Lotsbåtarna i allmänhet äro på denna kust, då jag däremot förut endast haft små båtar.

Jag

*) Så kallad emedan på en klippa aftrycket af en Sill skall finnas, som synes vid lågt vatten.

Jag tog i Risöer in på det Kongl. Priviligierte Apothek og Herbergerhuus for honnete Reisende, där jag blef trakterad med mat, som snarare tycktes vara tillagad efter Pharmacopéens, än efter Mamsell Wargs föreskrifter.

ÖsterRisöer är en oregelbunden och ful Stad; alla hus äro af trä, hopträngda imellan höga Fjell och Hamnen, som är rymlig och säker. Quayen, eller träbron, var upfyld af Bjelkar och andra Trävaror, som nu till det mesta skeppas på Holland. Staden har, sedan år 1735, KöpstadsPrivilegier. Folkmängden stiger till omkring 1300. Kyrkan, af trä, ligger upp i Staden, och är omgifven af några vackra Löfträn; bakom den ligger ett högt och brant berg, där man upstiger på väl anlaggda trappor, och från hvars spets man har en vidsträckt utsigt öfver Hafvet; här är en liten Tallskog, som, tillika med den lilla Kyrkogården, äro Stadens enda promenader. Nedanföre berget, på andra sidan, ligger Stadens Warf, eller Kran, vid en lång och smal Fjärd, som sträcker sig till VesterRöd, hvilken är första Gästgifvaregården på stora landsvägen, så

väl

väl öster- som vester-ut. Om jag kunnat ana hvad som förestod mig, hade jag visserligen tagit denna vägen.

Vinden, ehuru gynnande, sades blåsa alt för häftigt, för att kunna fortsätta resan på eftermiddagen; men som den något saktat sig om natten, lade vi ut den 17, klockan 5 *om* morgonen. Men snart började vinden åter tiltaga, och växte inom kort till en förfärlig storm, med ett häftigt regn; i detta väder loverade vi, under beständig lifsfara, nära 3 timar, tills vi änteligen landade vid en Holme, som bebos af en Lots. Sedan vi där fåfängt väntat ett par timmar, i hopp att vinden skulle sagta sig, rådde man mig att fara öfver till Næstevaag, som är beläget straxt bredevid, och hvarifrån jag kunde, dels till lands, dels öfver insjöar och ineslutna fjärdar, fortsätta resan till Krageröe. Jag måste finna mig häruti, och steg i land hos en Bonde, som skulle vidare fortskaffa mig. Denna man hade nyligen slutat byggnaden af en vacker 48 Norrska Lästers (omkring 70 Commerce-Lästers) Brigg af Ek och Furu. Detta var det tredje Fartyg han byggt; men han sade sig ej vilja förnya detta företag, då han för denna

Brigg,

Brigg, på hvilken han arbetat i 5 år, ej fått mer än 21,000 Rigsbankdaler, hvarvid han ej haft någon vinst. Jag har äfven på andra ställen i Norrige sett Fartyg byggda af Bönder. Det är besynnerligt nog hurn de kunna göra ett sådant arbete endast efter praktik, utan minsta kännedom af Mathematiken och Byggnadskonstens reglor.

Vi började vår march, som var högst besvärlig. Först måste vi en half mil vada i vattnet till knät, öfver öfversvämmade åkrar och ängar. Sedan rodde vi en half mil, under det häftigaste regn, i en liten ökstock, öfver en liten Insjö, kallad Ledvatnet, hvilken med en annan Sjö, som ligger mycket högre, är förenad genom ett vattenfall, som man ej kan ro upföre; hvarföre vi måste gå ett stycke och taga en annan ökstock, med hvilken vi rodde ännu en fjerdedels mil till Eyet. Här är en Gästgifvaregård, dit jag ankom genomvåt, och väntade ett par timmar att regnet något skulle sagta sig, då jag klockan 3 rodde ännu tre fjerdedels mil till Krageröe, genom en Fjärd, som, ehuru smal och innesluten af land, var nog uprörd af strömen, för

att

att göra denna färd högst farlig i en så liten farkost. Strömen gynnade oss, så att jag ankom klockan 4 eftermiddagen till Krageröe, efter 11 timmars högst besvärlig resa.

Krageröe är byggd i samma smak och har ungefär lika stor Folkmängd och samma Handel, som Öster Risöer. En trång Gata kröker sig imellan Fjellet och Hamnen, som är djup; men vid stark blåst ej aldeles säker för alla vinder. Den är försvarad genom ett Batteri, anlagdt på en Holme, kallad Krageröe, af hvilket Staden fått sitt namn. Krageröe Fjord är farlig, i anseende till en mängd skär. — Här byggas många, till det mesta stora Ekfartyg; men Ekvirket börjar äfven härstädes att blifva alt mer sällsynt.

Den 18 afreste jag tidigt i en stor båt, som skulle föra mig 3 mil, till Langesund. Vädret var vackert och vinden gynnande, så att vi seglade hastigt genom Beröes, Köpmans och flera andra vackra Fjärdar, imellan höga och skogrika Öar, af hvilka några lyda till Laurvigs och Jarlsbergs Grefskaper. På Öster- och Vester-Langöen äro betydliga Jerngrufvor. Vi seglade sedan imel-

mellan låga och farliga Skär, hvaribland ett, kalladt Skieræg, vid inloppet af Langesunds- eller Skiens-Fjorden, är aldeles svart, och har på afstånd utseende af ett med kanoner försedt Batteri. Inloppet till nämnde Fjärd är svårt att passera vid nordlig vind, så mycket mer, som strömmen är vanligtvis ganska stark. Fjärden liknar snarare en Elf, emedan den är mycket smal. Dess vackra stränder blifva alt mer romantiska, ju högre man kommer upp; de omvexla af Löf- och Barr-Skog, sköna Betesmarker och Åkrar, samt äro tätt bebyggda. Vid vestra sidan af Fjärdens inlopp ligger den lilla vackra Lastageplatsen Langesund, som besökes af haverister, har Skeppsvarf, samt någon export af Skogseffekter och litet Jern. Sedan vi stannat här en liten stund, ackorderade jag med mitt folk att skjutsa mig till Breviig, som ligger en mil högre upp, på den östra sidan af Fjärden.

Breviig är en betydlig *Lastageplats*, med omkring 1000 invånare. Förnämsta Handeln drifves med Ost-Frisar, hvilka hitkomma med sina Smackar, för att hemta Trävaror, som till det mesta nedflottas på en gren af Fjärden, kallad Landgangs Fjorden. Åf-

ven

ven drifves någon Handel med egna Fartyg, som byggas här, mest af Ek. Kyrkan, som är Annex till Eidanger, ligger på en Holme, omkring hvilken Hamnen är belägen. Staden är oregelbunden. *Midt emot*, på andra sidan om Fjärden, ligger Stathelle, en liten Lastageplats med ett Skeppsvarf. Den namnkunnige Amiralen Cort Adelers föddes i Brevig den 16 December 1622, och gick i sin ungdom uti Venetiansk tjenst, hvarest han blef GeneralAmiral; år 1663 erhöll han samma grad i Dannemark, där han dog år 1675.

Jag träffade i Brevig goda vänner, hos hvilka jag tilbragte några angenäma *timmar*, hvarefter jag om aftonen afreste landvägen till Porsgrund, en annan Stad, belägen en och en fjerdedels mil högre upp vid samma Fjärd. Vägen är god, och Landet ganska vackert. Första halfva milen af vägen går på en udde, som sträcker sig imellan Skiens- och Landgangs-Fjärdarna.

Porsgrund är byggd på ömse sidor om Fjärden, som här är ganska smal, och har en Kyrka på hvardera sidan; på den östra, som är den förnämsta, kröker sig en lång och på

flera

flera ställen smal gata, längs Fjärden: Kyrkorna, äfvensom alla hus, äro af trä; men några af de senare stora och vackra. TullKamaren, under hvilken hela Fjärden lyder, är belägen här; men Magistraten för alla dessa små Städers Borgerskap är i Skien; de andra invånarna lyda under LandsJurisdiction. Här byggas nästan inga Skepp, men Trälasthandeln är betydlig; äfven exporteras, liksom från de öfriga Platser vid denna Fjärd, något Jern. Folkmängden i Öster- och Vester-Porsgrund utgör tilsammans 1800 à 2000.

Den 19 gjorde jag en liten resa till Skien, som ligger en mil högre upp i Fjärden. Denna trakt är visserligen en af de mest romantiska och rikaste i Norrige. Innan man kommer in i Staden, far man genom en Förstad, som ligger på en brant backe, och kallas därföre, som vanligt, Kleven. Skiens-Elfven, som flyter igenom Staden, delar sig i flera grenar, hvilka bilda sköna vattenfall, hvarvid flera Mjölqvarnar och 40 Sågar, hvaribland några finbladiga, äro anlaggda. Timmer af de största dimensioner flottas utföre Elfven, som kommer från Nordsöevandet i Tele-

lemarken, hvilken Insjö har communication med andra sjöar och vattendrag nästan ända till det höga TindFjellet. I anseende till Trävarornas stora dimensioner, som få Städer i Norrige nu mer kunna anskaffa, är största afsättningen på England. Skeppen segla upföre Fjärden ända till de brusande vattenfallen, *där* de ligga i säkerhet.

Giemsöe Kloster, Adlerska Familjens gamla Residens, ligger på den största Holmen i Elfven bredvid det betydligaste Fallet. Det är ett stort och gammalt trähus, som säges fordom hafva varit en Klosterbyggnad; men är nu mycket förfallen, och *tyckes hota* med snar undergång. *Staden* är en af de äldsta i Norrige, och lärer år 1346 af Konung Hagen fått sina första Privilegier, hvilka blefvo confirmerade 13 år därefter af Magnus Smek. Folkmängden är ungefär lika med den i Porsgrund. Skien är icke så vidsträckt, men regelbundnare byggd: vid Torget ligger, på en liten uphöjd plan, Kyrkan, som är en vacker korsbyggnad af sten. Trakten omkring Staden är väl odlad och utmärkt vacker. På afstånd synas höga Skogar. Några Jernverk, hvar-

hvaraf tre tilhöra Herrarna Löwenskjöld, äro belägna i denna trakt *). Jag spisade middag på Herr von Cappelens vackra Landställe Mela, bredvid Staden; hvarefter jag återvände till Porsgrund, och stannade till aftonen hos Herr Aal på Borrestad, en vacker Herregård och Lastageplats, en ½ mil ofvanföre Porsgrund.

*) Om man vill bese dessa Jernverk, kan man också resa därifrån till Kongsberg, som ligger endast 5 à 6 mil från Skien; men vägen säges vara besvärlig.

IX.

Resa genom Laurvigs och Jarlsbergs Grefskaper till Drammen.

Den 20, på eftermiddagen, afreste jag från Porsgrund till Laurvig *). Först for man Brevigsvägen, genom den herrliga slätten, ¼ mil, där vägen viker af till venster in i skogen, som mest består af höga Granar. Landgangsunds Gästgifvaregård ligger högst upp i Fjärden, som är en gren af LangesundsFjärden. Ungefär halfvägs börjar Laurvigs Grefskap. Straxt på andra sidan om Vasbotten ser man de första Bokträn (*Fagus Silvestris*), som i Norrige endast växer i Grefskaperne. Från en höjd får man nu en skön utsigt af Laurvigs Stad, byggd i Amphitheater vid ändan af Fjärden af samma namn, i en skön dal, som är omgifven af skogrika höjder. Staden är oregelbundet och vidlyftigt anlaggd; Folkmängden säges vara omkring 2400 personer. Grunden, på hvilken Staden är byggd, tilhörer Grefskapet, till hvilket den betalar GrundLega. — Detta Grefskap blef

*) Från Porsgrund till Landgangssundet, 1¼ mil, Vasbotten, 1, Laurvig, ¾ mil; summa 3 mil.

blef uprättadt år 1671, till förmån för Statholdern Gyldenlöwe; vid denna Familjs utslocknande på Svärdssidan, tilföll det, år 1785, Ahlefeldtska Huset, som sålde det till Konungen af Dannemark, hvilken, enligt Traktaten i Kiel, förbundit sig att sälja det inom viss tid *). Grefskapet består af sköna Landtegendomar (som äro bortarenderade eller sålda på vissa år), betydliga Ek-, Bok- och Barr-Skogar, Sågar, Mjölqvarnar och ett ansenligt Jernverk. Alt detta säges likväl ej på flera år gifvit någon afkastning, hvilket ofta nog inträffar med Kongliga Egendomar. — Då Grefve Ahlefeldt sålde Grefskapet, uti hvilket han ännu har intecknade 276,000 Specie Riksdaler, behöll han för sin räkning Residenset, eller, som man kallar det, Herregården, med en stor Trädgård, vid Stadens östra ända; men sålde sedermera äfven detta 4 år derefter. Denna Herregård är ett stort, öfver 100 år gammalt, Träbus, med tvänne flyglar, som på Borggården innesluta en ofantligt stor och naken klippa. Nära intill ligger Kyrkan och ett Hospital för ålderstigna af

*) Det säges nu vara såldt till några privata personer i Laurvig.

af bägge könen. Utom dessa tvänne stenbyggnader äro alla hus i Staden af trä.

Ofvanföre Staden ligger Farisvandet, som genom Fritzöe Elf löper uti Fjärden, där den vid Förstaden Langestrand bildar en liten Hamn, som endast rymmer 10 à 12 smärre fartyg. Sjelfva Fjärden är öppen för sydlig vind, så att skeppen ej vid den äro i säkerhet, ehuru botten är god. Med stark sjögång är där äfvenledes svårt att kunna lasta Timmer. Vid den andra Förstaden, Thorstrand, där Packhus och Repslsgeri finnes, ligga Skeppen ej mycket mer i säkerhet. Men längre i öster, på andra sidan om Laugen *), är en liten, men god, Hamn, kallad Hölen, som begagnas för uplaggda fartyg; där är äfven ett Varf.

Fritzöe- eller Faris-Elfven drifver tvänne stora Mjölqvarnar med flera par stenar, 7 Sågar samt Fritzöe Jernverk, ett af de betydligaste i Norrige. Fordom säges detta hafva årligen levererat 6 à 7000 Skeppund Stångjern

*) Denna betydliga Elf kommer ifrån NummedalsFjellen och flyter genom Kongsberg. På den flottas en stör del af det Timmer, som blifver sågat i Laurvig, och äfven det, som här kolas för Fritzöe Jernverk.

jern och 2 à 3000 Skeppund Gjutgods. Nu är det i största lägervall. Den ena Masugnen, som för några år sedan nedrefs, har aldrig åter blifvit upbyggd, och af 6 eller 7 Stång-, Bult- och Knippjerns- samt Spik-Hamrar, var nu endast en StångjernsHammare i gång.

På eftermiddagen gjorde jag en liten resa till Frideriksværn, som ligger vid Fjärdens vestra ända, något öfver en half mil från Lauring. Vägen dit är god och går igenom en mycket vacker trakt.

Frideriksværn anlades år 1749 af Fredrik V till Etablissement för den Kgl. Norrska Marinen. Stället var fordom endast en liten obetydlig Köping, kallad Staværn, hvilket namn den del af Staden ännu behåller, som bebos af de invånare, hvilka stå i Kronans tjenst. Frideriksværn kallas egentligen Torget och några små tilstötande Gator, hvarest Kaserner, Sjukhuset, Kyrkan, samt boningshusen för alla Militära och Civila Åmbetsmän samt för Arbetsfolket, äro belägna. Flera af dessa Byggningar äro rymliga och väl byggda; i ett af dem inreddes nu rum till en SjöCadetSkola, som om några veckor skulle

öp-

öpnas; äfven skulle början ske med en Marin-Skola för UnderOfficerare. Varfvet är skiljdt från Staden och utgör en liten Fästning. Åt landsidan äro Fästningsverken ännu obetydliga; men åt sjösidan äro redan flera starka Batterier anlaggda: nu arbetas ej mer därpå, sedan man börjat finna, att Frideriksværn ej är den förmånligaste station för Flottan, och sedan fråga blifvit väckt att flytta hela Etablissementet till någon annan Ort. Man har härtill föreslagit Horten, vid ChristianiaFjorden, såsom förenande alla härtill erforderliga förmåner. Men då alla byggnader och anläggningar, som redan här blifvit gjorda, skulle till större delen vara förlorade, och flyttningen medföra ofantliga kostnader, lärer man väl ej för det närvarande kunna med alfvare tänka på att sätta detta project i verkställighet.

Några Holmar bilda en god Hamn, där de största ÖrlogsFartyg kunna ligga i säkerhet och löpa ut och in med alla vindar. Det största Fartyg, som, sedan dess första anläggning, blifvit bygdt på detta Varf, CutterBriggen Frideriksværn, var för det närvarande i Stockholm; några andra ÖrlogsFartyg lågo i Hamnen, och Kanonsluparna i sina skjul.

Folk-

Folkmängden, alla Åmbetsmän samt 300 man Arbetsfolk och Soldater inberäknade, stiger till 1000 à 1100 personer; hvilket antal sannolikt kommer att ökas, om Staden får KöpstadsPrivilegier; ty oaktadt Hamnen eller Redden, som begagnas för KopfardiSkepp, ej är stort bättre, än vid Laurvigen, skulle förmodligen en del af Handeln fixera sig här; åtminstone tro Staværnsboerne så, och Laurvigsboarne tyckas äfven frugta det. I alla fall inser jag icke, hvarföre de förra ej skulle vara berättigade till samma förmåner, som de sednare. Är ställets läge förmånligt för Handeln, blir det ju en vinst för Staten, att befrämja ett sådant ändamål; är det däremot ej förmånligt, så lära väl Privilegierna hvarken skada eller gagna.

Från en hög klippa nära Staden har man en vidsträckt utsigt, som vid klart väder sträcker sig ända till Svenska kusten omkring Strömstad. På denna klippa underhålles i krigstider en Telegraph.

Sent om aftonen återkom jag till Laurvig, hvarifrån jag afreste tidigt morgonen därpå. Jag hade 3¾ mil till Tönsberg, genom

Hauc-

Hauckeröd och Sörbye. Tre åttondedels mil från Laurvig lemnade jag till venster en väg, som går till Kongsberg, 9½ mils god väg längs Laugen, öfver hvilken Elf en vacker bro för några år sedan blifvit byggd. Vid Hauckeröd är *fast station*. En half mil därifrån är en liten Marmorpelare uprest till *Gränsskilnad* imellan Laurvigs och Jarlsbergs Grefskaper. Ånda till Sörbye far man genom vacker Gran- och Bok-Skog: vägen skulle vara god, om den underhölls bättre; men på ganska många ställen var den otjenliga diksleran upkastad.

Vid Hauckeröd gjorde jag en liten omväg af en fjerdedels mil till SandeFjord, en liten Lastageplats, med 3 à 400 invånare, som lyder under Laurvigs Magistrat och TullKamare. Den ligger vid öfra ändan af en, 2 mil lång Fjärd med samma namn. Hamnen är tämligen god. Förnämsta rörelsen består i Frakthandel och någon export af Skogsprodukter, mest af Gran, på Holland och England. Här byggas Skepp af utmärkt godt Ekvirke. Husen, omkring 70 till antalet, äro byggda, utan ordning, på en väl odlad slätt och på Prästgårdens grund; hvarföre GrundLega af invå-

nar-

narne erlägges till Pastorn. Kyrkan, af trä, ligger vid öfra ändan af Byn.

Med den vanliga Norrska gästfriheten blef jag i SandeFjord qvarhållen till middagen. Detta gjorde, att jag ej kom till Sörbye förr än efter klockan 3. Som min skjuts var beständ till 12, hade Skjutsbonden, efter 3 timmars väntning, farit hem, och, då alla Bönder i granskapet voro sysselsatta med höbärgningen, ville ingen skjutsa för hvad pris som helst, och öfver två timmar sade Skjutsskaffaren sig behöfva, för att tinga den, som var i touren. Heldre än att uppehålla mig här, beslöt jag, då alla mina saker afgått med Förbudet, att gå till fots de återstående femfjerdedels milen, till Tönsberg. Vädret var skönt och vägen god, genom en vacker trakt, rik isynnerhet på betesmarker. Till höger hade jag en skön utsigt af Netteröen, samt af Fjärden och den på andra sidan belägna Staden Tönsberg.

Efter ungefär en mils promenad kom jag till Jarlsbergs Slott, där jag stannade en stund. Denna Herregård har ett skönt läge. Trädgården är ej stor; men har utmärkt höga

och

och vackra trän. Åt trädgårdssidan är Slottet prydt med 6 Joniska Kolonner. Denna Façad har mycken likhet med Bondiska husets i Stockholm. Åt norra sidan sträcka sig tvänne flyglar, hvilka formera en Borggård, hvars fjerde sida tilslutes af Kyrkan, som står i symetrie med det öfriga. Det inre stod nu under reparation. I ett förmak finnes en liten collection af Taflor; men ej af särdeles betydenhet.

Björn Farman, en af Harald Haarfagers Söner, säges hafva bott här. Han blef mördad af en bland sina Bröder och tros vara begrafven i en nära Slottet belägen, med Löfträn bevuxen, vacker Grafhög, som kallas Björn Farmans Höj.

Jarlsbergs Grefskap blef uprättadt af Christian V, år 1673, och förländt till den namnkunnige Peder Griffenfeldt, hvilkens namn det bar, till dess han störtades, då det blef kalladt Jarlsberg. Det tilhör nu StatsRådet Grefve Vedel Jarlsberg. Grefskapet består af 12 Socknar, i hvilka Grefven har Jus Patronatus, och äger ungefär 26,000 invånare.

Töns-

Tönsbergs Stad lydde i början under Grefskapet; men blef kort därefter skiljd därifrån. Den är en af Norriges äldsta Städer, och har förr varit ansenligare; åtminstone tros, att ett berg — på hvilket fordom hölls allmänt Ting, kalladt Hougo-Ting, och hvilket nu är beläget utom Staden —, då hafva legat inom Stadens område. Norrska Konungarne läto äfven hylla sig i Tönsberg. — Denna Stad är, som de flesta i Norrige, oregelbundet byggd. Den hade fordom tvänne StenKyrkor, kallade St. Oluf och St. Maria; men den ena har för några år sedan blifvit nedrifven, då man uti Grafvarna fann åtskilliga väl bibehållna lik, hvilka somliga tro varit Norrska Konungar och Furstar; men andra, hvilket är mer sannolikt, Munkar eller Präster. De blefvo nu, till mången af Stadens invånares stora förargelse, utan vidare ceremonie, nedmyllade i en gemensam graf på Kyrkogården. Denna Kyrkogård, som ej mer får begagnas till begrafningar, är prydd med höga trän, och kunde, utan mycken kostnad, inrättas till en vacker promenad. — Den andra Kyrkan stod under reparation, hvarvid man ej tycktes rådfråga smakens och architecturens reglor, utan endast bemöda sig att ge-

nom

nom stora Läktares anläggning bereda utrymme för bägge Församlingarna. Altartaflan säges vara af Raphaël. Då så många andra Taflor utgifvas för denna stora Mästares arbeten, torde äfvenledes denna få öka antalet.

Hamnen bildas af ett smalt Sund, som skiljer Tönsberg från den vackra Nötteröen, hvilken, äfven som Staden, har många Skepp och drifver stark handel med Trävaror. Den gren af Christiania Fjorden, vid hvilken Tönsberg är belägen, är upfyld af Skär, som försvåra inloppet; på några ställen är den endast 15 à 16 fot djup. Vid södra ändan af Staden är Sundet så smalt och *grundt*, att endast båtar kunna ro därigenom. Där ligger Teje, en utmärkt vacker Herrgård med ett väl byggdt Stenhus, som är omgifvet af höga och lummiga trän. Här har fordom ett Kloster, kalladt St. Oluf, varit beläget. På andra sidan, eller åt fasta Landet, är trakten ikring Staden stenig och ful.

En half mil ifrån Tönsberg ligger Valöe Saltverk, anlagdt 1739 af Christian VI. Ett Saltverk lär väl svårligen under fredstider kunna bära sig i Norrige; men sådana anläggningar kun-

kunna likväl vara nyttiga vid inträffande krig. Valöe's, för det närvarande obetydliga, tilverkning, skeppas mest till Dannemark. Något högre upp vid ChristianiaFjorden ligger Aasgaardstrand, en Köping, med 2 à 300 invånare, hvars förnämsta näringsfång är Sjöfart. Därifrån är ungefär en mil till Horten, en utmärkt god Hamn, dit man ärnat flytta Friderikswærns Etablissement. Posten far härimellan och Moss, för att undvika den stora omvägen kring Fjärden.

Klockan 9 om aftonen ankom jag till Holmestrand, som ligger vid foten af en brant backe, kallad, som vanligt, Klæven, från hvars höjd man har en skön utsigt öfver Fjärden.

Holmestrand har 8 à 900 invånare. Frakthandel och någon skeppning af Trävaror är Stadens förnämsta näring. En lång gata sträcker sig imellan Fjärden och ett högt skogbeväxt Fjell. Men den är ej så hopträngd som i Risöer; här är utrymme för små Trädgårdar och några Tvärgator. Vid norra ändan af Staden ligger Kyrkan, som väl både ut- och in-vändigt är ett ibland de uslaste Guds hus i

he-

hela Norden. I ett på byggningsämnen så rikt Land, som Norrige, är det obegripligt att se så usla Kyrkor. Nu äro tiderna så svåra, och i den goda tiden var afsättningen på Timmer så förmånlig. Som det var en Söndag, gick jag in i Kyrkan; men trodde mig snarare i ett fartyg, än på fasta landet. Illusionen blef ännu större, då man började ringa i tornet. Nu brakade hela byggnaden såsom ett skepp under stark sjögång. Straxt därpå började ett preludium på Orgorna; men antingen det var Orgnistens eller Instrumentets fel, eller kanske bådas, så liknade denna harmonie tämligen den af några i ett skåp inneslutna kattor. Den bedröfliga musiken jagade mig därifrån, och jag gick upp på en liten kulle bredvid Staden, hvarifrån jag hade en obeskrifligt vacker utsigt öfver Fjärden. Min inbillning flyttade mig till Canton de Vaud. Jag hade GeneverSjön framför mig; bakom de högländta och vackra stränderna på Fjärdens östra sida, upstego af solen silfrade moln, som liknade Montblanc. Ett tremastadt Skepp, som kom från DrammenFjorden, förstörde väl illusionen; men lifvade så mycket mer denna förtjusande tafla. Med saknad skilj-

des

des jag därifrån och ifrån några älskvärda Familjer i Holmestrand, af hvilka jag blifvit med största ertighet emottagen.

Jag hade till Drammen 3½ mil god väg, genom ett vackert och omväxlande land. Första milen har man till höger en Vik af Drammen-Fjorden, till venster äro höga Fjell, betäckta mest med Gran och Al (Betula Alnus); Ek blir alt mer sällsynt, och Boken försvinner aldeles. Vid ändan af Viken öpnas dalen, och man får andra täcka utsigter, tills man, nära Drammen, återser den sköna Fjärden, i hvilken Elfven, af samma namn, här faller ut. I denna Fjärd säges en Köpman, vid namn Halvar, år 1320, blifvit dränkt af Röfvare, som bundit en sten om hans hals; men då kroppen flutit upp igen, hade dess vidrörande den egenskapen att återställa sjuka, hvarföre Halvar blef ansedd som ett Helgon, och hans Fest *firades* den 15 Maji under namn af Halvars *Sake*.

Bragernæs, Strömsöe och Tangen utgjorde fordom tre *Städer*, som genom ett Kongl. Reskript af den 19 Junii 1801 blifvit förenade under det gemensamma namnet Drammen. Den förstnämnda ligger på Elfvens nor-

ra,

ra, de tvänne sednare på dess södra sida. De hafva hvar sin Kyrka, af hvilka Tangens är förenad men en LandsFörsamling; de tvänne andra utgöra tilsammans en Församling.

Drammen är en af Norriges Folkrikaste Städer och har den betydligaste Trälasthandeln; men just denna omständighet är orsaken till dess närvarande olyckliga ställning, emedan conjuncturen för denna Handel på några år varit så ofördelaktig. Denna olycka hade ökats genom en eldsvåda, som, natten till den 2 sistledne Maj, i Bragernæs förstört 25 hus, jemte Magasiner och en mängd uplaggda Trävaror. De flesta af de förra voro väl *assecurerade* i Norriges BrandförsäkringsKassa; men *i anseende till* Pappersmyntets försämring, blef ersättningen ganska obetydlig. Tvåtusende Rigsbankdaler voro hittills fåfängt utlofvade åt den, som skulle kunna uptäcka uphofsmannen till denna olycka, som man hade någon anledning förmoda härledt sig ifrån mordbrand. Man arbetade nu på husens återupbyggande, efter en något regelbundnare plan, än förr: gatan blir litet bredare; den var förut på detta ställe så smal (hvilket är förhållandet på några

gra andra), att när elden kastade sig från den ena sidan af gatan till den andra, blef det omöjligt att komma fram med sprutor eller annen hjelp. Nästan alla hus äro af trä; men några stora och vackra, de flesta panelade och väl målade.

Drammen är en af Europas längsta Städer. Några små bak- och tvär-gator oberäknade, sträcker sig, på hvardera sidan om Elfven, en gata, som följer alla Elfvens krökningar, och hvilka båda tilsammans visserligen utgöra en längd af enhalf Norrsk mil. Lokaln hade ej hindrat att bygga Staden mer concentrerad, hvarigenom den blifvit mycket vackrare, och afståndena mindre; men hvar och en har velat bo nära Elfven, för att hafva lättare uplag för sina Trävaror; detta är också orsaken hvarföre de fleste Handlande bo vid Bragernæs, där utrymmet vid Elfven är större, eburu vägen är ganska lång därifrån till Tangen, där egentliga Hamnen är. Båda sidorna af Staden hafva för några år sedan blifvit förenade genom en lång och vacker träbro. När man från Bragernæs går öfver denna bro, kommer man först till Strömsöe, och sedan till Tangen, som ligger i Jarlsbergs Gref-

skap. Den kallas äfven Kobberviig Tangen, för att skilja den från Tangen, en liten Hamn vid Arendal. Hamnen är en af de bästa vid ChristianiaFjorden. I Elfven ligga några bebodda Holmar, som isynnerhet begagnas till uplag af Trävaror: på en af dem, kallad Töldbodöen, är TullKamaren.

Helt nära bron vid Strömsöe, är en SällskapsTheater, hvarest om några dagar skulle gifvas en Representation; men jag kunde ej till dess uppehålla mig i Staden, ehuru det vänliga bemötande mig öfveralt visades gjorde mitt vistande härstädes ganska angenämt.

Trakten omkring Drammen är utmärkt vacker. På vägen till Christiania har man från en backe, kallad med skäl Paradisbacken, en herrlig utsigt öfver Elfvens utlopp i Fjärden tillika med Staden, som är omgifven af en mängd vackra Lökken. Invånarne i Christiania och Drammen strida om företrädet imellan utsigterna från Egeberget och Paradisbacken; frågan är svår att afgöra; men få vuer lära kunna täfla med dessa.

X.

Kongsberg.

Från Drammen företog jag en liten resa till Kongsberg. Jag hyrde en häst och Kariol för 60 Rigsbankdaler, hvilket väl var mycket dyrare än skjuts; men jag undvek därigenom den ledsamheten att behöfva skicka Förbud, hvilket annars är nödvändigt, för att ej alt för länge uppehållas på de båda Gästgifvaregårdarna Hougsund och Dunsrud.

Jag afreste den 27 Augusti klockan 6 om morgonen. Det hade regnat oupphörligt om natten; men nu började det klarna, och jag fick sedan vackert väder hela dagen.

Jag följde två mil, till Hougsund, på en jemn och god väg, Dramms Elfvens venstra strand, genom den sköna Egersdalen. Detta är en af Norriges rikaste trakter. Utom sitt Åkerbruk har Egers Socken några Grufvor, samt flera anläggningar af Sågar, Jernverk, Stampar, Qvarnar, m. m. Bondgårdarne ligga nära intill hvarandra, och dessutom finnas äfven några Herrgårdar. Hougsund är en betydlig Bondby, eller Köping,

ping, där Dramms Elfven öfverfares på färja. Något ofvanföre bildar den ett stort Fall, hvarest några Sågar finnes. Där är äfven ett betydligt Laxfiske. Så snart man kommit öfver Elfven, börjar vägen att blifva backig och på några ställen ganska dålig; men man arbetade nu på dess iståndsättande. Landet är äfven mindre vackert; men ännu har man likväl några täcka utsigter, förnämligast af Fiskum-Sjön, som förenar sig med Ekeren, en annan sjö, hvilken säges vara ganska djup. Imellan denna sednare och Biengsjön ligger i Jarlsbergs Grefskap, Eidfos' Jernverk, tilhörigt Herr von Cappelen i Drammen. Detta Bruk har i grannskapet egna Grufvor och består af Masugn, samt Stångjerns- och några andra Hamrar. Dess årliga tilverkning stiger nu till 12 à 1500 Skeppund. Alla tre ofvannämnda Sjöar äro förenade med hvarandra, och falla ut i Dramms Elfven genom en liten ström, hvilken vid Fosses-holms Herrgård bildar ett Fall, som drifver betydliga Sågverk. Nämnde Herrgård är omgifven af flera hus, och man såg nu därstädes ofantliga Brädstaplar, som på afstånd liknade byggnader och gaf stället utseende af en liten

Stad.

Stad. Nu börjar vägen alt mer och mer höja sig; Landet blir ödsligt och vildt, tils man äntligen uptäcker Kongsberg i en dal, som genomskäres af Laugen, och är på alla sidor omringad af Fjell. Vid en bom erläggas bropenningar för de i Staden anlaggda tvänne broar öfver Laugen.

Jag var försedd med några Recommendationsbref till Kongsberg; men begagnade endast ett, till Herr Bergmästaren P. Ström, en äfven så artig som kunnig man, som rest mycket både inom och utom Landet, och, ibland annat, varit nästan öfver hela Sverige. Han hade den godheten att vara min följeslagare till alla här varande anläggningar.

År 1623 blef tillfälligtvis Silfvermalm uptäckt på Stora Aasen, trefjerdedels mil från det ställe där Kongsbergs Stad nu är byggd. Flera berättelser anföras huru denna vigtiga uptäckt skett. Den bland Allmogen rådande, och äfven af några Författare omtaldta, att malmstrecken först updagades genom en jordbäfning, är föga sannolik. Mer trovärdig synes den berättelsen, att tvänne Bröder, Jacob och Christian Grosvold,

då

då de vallade kreatur på Stora Aasen, blefvo varse glimrande stenar, som de buro till en Guldsmed i Tönsberg. Denne fann dem vara Silfvermalm, och anmäldte händelsen för Öfverheten, som genast lät anställa undersökningar. Christian IV, som ofta besökte Norrige, skyndade hit året derpå, lät genast börja arbetet, anslog nödig Skog och anlade Staden. Första Grufvan, som uptogs, blef kallad Christian IV. År 1630 uptäcktes en annan Grufva, hvars afkastning någon tid var anslagen till de fattiga, och kallades därföre Armen-Grube *). Verket drefs sedan med omvexlande lycka, dels för Kronans räkning, dels af enskilda, till hvilka det understundom öfverlemnades. Några år voro mycket gynnande, isynnerhet i början af 1700talet, då afkastningen varit ganska betydlig, och ofta stigit till 12 à 16,000 Marker, samt 1717 till 21,793 Marker fint Silfver; men de åren voro ännu flera, då Kronan vid detta, liksom vid de flesta af sina Verk i Norrige, måste göra tilskott, tills

*) Då de första Tjenstemän vid Verket voro Tyskar, hafva de flesta Grufvor och Konsttermer erhållit Tyska benämningar, hvilka till det mesta ännu bibehållas.

tills änteligen, sannolikt genom missbushåll-ning, usel förvaltning, eller andra skäl, Verket blef så förstördt, att Regeringen, genom Reskript af den 12 Junii 1799, beslöt att minska arbetet och, genom en Kongl. Resolution af den 10 Julii 1805, blef det slutligen nästan aldeles nedlagdt, samt inskränkt till arbete i Grufvan Juliana Maria. Men nu fann ett Bolag medel att bereda sig en ofta icke obetydlig vinst genom arbetandet af ett par andra Grufvor, och genom sofring af gamla Varpbögar, hvilka förut varit förklarade odugliga; men som ännu i denna stund sofras med framgång. Flera hundrade Familjer, som hade sitt underhåll af detta Verk, råkade nu i största elände, hvilket ännu mer ökades genom en eldsvåda, som, natten till den 16 Maji 1810, ödelade flera enskilda och publika Byggnader; ibland andra Amt-, Sjuk- och Arbets-husen, samt några med Proviant upfylda Magasiner, hvarigenom 700 Personer, som hade sitt underhåll af Arbetshuset, blefvo brödlösa. Regeringen, understödd af nitiska Patrioter, sökte att minska eländet genom väl inrättade fattigförsörjningsanstalter, anläggandet af ett Jernverk, en Klädesfabrik, m. m. Men uselhet och fattig-

dom

dom herrskade ännu, och invånarne suckade efter Bergsbrukets återuplifvande. Sådant var tillståndet, då H. K. H. KronPrinsen gjorde ett besök i Kongsberg. Alt fick nu nytt lif. Regeringen återtog Verkets drifvande. Arbetet i den, sedan flera år öfvergifna, FriderikeStoll, fortsattes; ett nytt Pumpverk anlades vid Armen-Grube. Gamla Byggnader repareras och nya byggas; Jernverket och Klädesfabriken utvidgas, MyntVerket sättes i gång: alt bär stämpeln af den hand, som kraftigt utsträckt sig till de modfälda invånarnes räddning. Öfver denna lyckliga förändring har BergsStaten beslutit att låta prägla en Medaille, föreställande å ena sidan KronPrinsens *Bröstbild*, med omskrift: Carl Johan, Sveriges og Norges Kron-Prinds, och å den andra: en Bergsman, sittande nedslagen och bedröfvad; hans verktyg och slocknade fackla äro fallna ur hans händer; en Genius räcker honom nya verktyg och en påtänd fackla; inunder står: Glück auf. Förstnämnde sida var redan färdig, och jag fick däraf ett aftryck. Denna Medaille förfärdigas af den skickliga Medailleuren Middelthun och gör honom mycken heder, äfvensom de Präglar (på hvilka han nu arbetade)

till

till det nya Myntet, som nästkommande år kommer af den nya Banken att sättas i omlopp. På Myntet slogos nu Skillingsstycken af koppar, som äro ganska vackra. Kopparn, som härtill användes, kommer dels från Röraas och från de andra Kopparverken i Trondhiems Stift; dels begagnas gammalt Kopparmynt. Smältningen och valsningen, m. m. verkställes ungefär som vid Avesta, undantagandes, att skärningen, som vid sistnämnda ställe förrättas medelst ett af vatten drifvet machinerie, här sker med handkraft; men däremot är det sätt, på hvilket präglingen här verkställes, med en Präss eller ett Tryckverk, vida bättre.

Det omtaldta Jernverket, som anlades vid Silfververkets nedläggande, dels för att sysselsätta Arbetsfolket, dels för att begagna Skogen, består af en Masugn, tre StångjernsHammare, samt Knippjerns- och Spik-Hamrar. Det utvidgas nu med ett Gevärsfactorie, där man börjat tilverka Musketter för Armeen. Ett försök har äfven nyligen blifvit gjordt med Stål-tilverkning. Jernmalmen kommer ifrån Grufvor nära Arendal, hvarifrån den föres sjövägen till Drammen; därifrån på Dramms-

Elf-

Elfven till Egers Kyrka, och sedan, på vinterföre, till Kongsberg.

En Klädesfabrik anlades äfven vid Silfververkets förfall. Denna inrättning utvidgas nu, och sysselsätter redan 150 personer, stora och små, af bägge könen, hvilket antal kommer att ökas till 200, då alla machiner blifva *färdiga*. En del af dessa, hvaribland de flesta Kardor, äro gjorda i Kongsberg. Alla Kardor, ÖfverskärarSaxar, Skrubbar, m. m. befinna sig uti ett stort tre vånings hus, och drifvas af ett enda stort vattenhjul. I andra, tätt intill liggande byggnader, äro Väfstolar, Stampar och Färgeri. För närvarande *tilverkades* endast Komisskläde för Armeen, som skall helt och hållet ånyo beklädas; sedan skulle en början göras med tilverkning af finare kläden.

SilfverSmälthyttan är en gammal förfallen byggning (ej ett Berg, som Hausmanns Öfversättare säger, hvarvid han tagit ordet Gebände för Gebirge). Öfver ingången läses: Eigennutz und Undank ist der Bergverk Untergang. En enda ugn begagnas ännu, vid hvilken ett Utslag gjordes i min närvaro. Malmen innehåller så litet bly, *att*, då man

man vid Sala får ett öfverskott af denna metal, måste man här lägga till däraf, för att skilja Silfret från de andra partiklarna. Kongsbergs förnämsta Malmarter äro gediget Silfver och Glantsertz. Det förra förekommer ofta i åtskilliga underliga gestalter af mossor, trän, örter, hår, o. s. v. Man visade mig några underliga mossformiga malmprof; men sjelfva MineralieCabinetet har blifvit flyttadt till Christiania, sedan äfven det år 1757 inrättade BergverksSeminarium här uphört. Vid Hansmanns besök i Kongsberg fanns vid detta LäroVerk tre Lärare; men endast en Elev.

Några Sågqvarnar och ett litet Krutbruk, hvilka nästan endast arbeta för Verkets behof, samt några Mjölqvarnar äro belägna i och omkring Staden.

Kongsbergs läge är högst förmånligt för alla dessa anläggningar. Den sköna Laugen, som flyter igenom Staden, bildar tre betydliga vattenfall, på kort afstånd från hvarandra. Staden är byggd på bägge sidor om Elfven, öfver hvilken tvänne långa träbroar äro anlaggde. Större delen af Staden, som är oregelbundet och illa byggd, samt alla anläggningar,

tvän-

tvänne StångjernsHammrar undantagna, äro belägna på vestra sidan. Det är på denna sidan som eldsvådan förorsakat så mycken skada, och många Tomter stå ännu öde. Kyrkan, på en uphöjd och öppen plan, är Stadens förnämsta prydnad, och, både ut- och in-vändigt, en af de vackraste i Norrige, ehuru många anmärkningar kunna göras, isynnerhet i det sednare afseendet. Den är en korsbyggnad af tegel, hvars längd sträcker sig från öster till vester; men invändigt formerar den en rectangel, hvaraf tre sidor omgifvas af Läktare, till hvilka upgången är bakom den så kallade Kongs-Bänken *), som döljer det södra korset. Det norra bortskymmes af Altaret, Predikstolen, och ett vackert Orgverk, alla öfver hvarandra. De tvänne raderna Läktare medföra visserligen den förmånen att rymma många åhörare, hvilket är högst nödvändigt, då Staden har endast en Kyrka, och Folkmängden, enligt Bull, steg år 1801 till 6800; men de missprydda byggnaden, och hafva alt för mycket utseende af Loge-rader på en Theater. Det målade brädtaket, som, i anseende till Kyrkans höjd, hort

*) I nästan alla Norrska Kyrkor är en Bänk, kallad KongsBänken, inrättad för den Kongl. Familjen.

bort vara välfdt, är, äfvensom Predikstólen, ej heller i den vackraste stil.

Sedan jag första dagen, i sällskap med Herr Ström, besett alt anmärkningsvärdt inom Staden, gjorde vi den 28 en excursion till häst omkring Staden.

Grufvorna, till ett antal af 60 à 70, hvaraf öfver hälften blifvit arbetade till ett betydligt djup, ligga nästan alla vester om Laugen, de flesta på Store Aasen, som är upfyld af malmstreck. Straxt utanföre Staden kommer man i en tämligen medtagen Barrskog, uti hvilken de flesta Grufarbeternes hus ligga spridda. Under de åren, som de varit utan arbete, hafva de vinnlaggt sig om upodlingar, och nu äro nästan alla dessa boninger omgifna af små åkrar och potatoesland. Åkerbruket, som i allmänhet varit Nationernas första näringsfång, har nästan öfver hela Norrige varit det sista; endast då Bergverkens, och isynnerhet Skogprodukternas förmånliga afsättning, samt Sjöfarten uphört, har man varit omtänkt på jordens odling. Vi stego småningom upföre Store Aasen och redo förbi flera öfvergifna Grufvor, till Frideriks Stoll. Detta skö-

na

na arbete är anlagdt för att lätta upfordringen af vattnet och malmen i Armen-Grube. Det hade, liksom alt det öfriga, flera år varit nedlagdt; men är nu återtaget med full drift. Man har redan hunnit omkring 300 famnar; men några och sjutio återstå ännu. Ehuru man arbetar utan uppehåll, kan man ej hinna mer än 1¼ à 1½ famn i månaden. Fyra år skulle således erfordras för att fullborda detta arbete; men man hoppas likväl, att det skall blifva färdigt på mindre än tre år, sedan man, genom utpumpningen af Armen-Grube, blir iståndsatt att, medelst en contraminering, gå det närvarande arbetet till mötes. Stollen är 6 à 7 fot hög, utom Vattenafledningsrännan, som ligger under den med bräder belaggda gången. På vissa afstånd är man nödsakad att göra dagöpningar för vädervexling skull. Så mycket Bergarten tillåter brytes den genom eldning med ved. Vi gingo till ändan af Stollen, där värmen var så olidlig, att vi skyndsamt måste vända om. Arbetarne voro där helt nakna sysselsatta att bryta och bortföra de af elden lossade stenar, hvarefter de genast påtända ny eld. På flera ställen i Stollen har man sökt malmstreck; men förgäfves.

Vi

Vi redo sedan upp till Grufvan Alte Justiz, som ligger ungefär femåttondedels mil från Staden; denna var den sista som arbetades af Bolaget, och är för närvarande den enda, i hvilken malm bryt s. Nedstigandet är högst besvärligt. Större delen af stegarna stå aldeles lodrätt, och på några ställen måste man krypa på knä. Grufvan var upfyld af rök, så att man med svårighet kunde andas; öfveralt är det fuktigt och följakteligen smutsigt och slipprigt. Men jag ångrade ej mitt besvär, då jag vid 75 famnars djup kom till det rummet, där det arbetades. För några dagar sedan hade man råkat på malm, som ej innehöll obetydligt gediget Silfver; dess gångar eller ådror äro aldeles olika dem, som finnas i Sala Grufva; men då man här mest arbetat på djupet, och sällan åt sidorna, saknar man de sköna gångar och valf, som utmärka sistnämnda Grufva. Malmen spränges med krut, och upfordras i tunnor. Ett Pumpverk är anlagdt för upfordringen af det på ett större djup liggande vattnet. Vi gingo upp en annan väg, som var lika så besvärlig, som den vi nedstigit. Sedan vi besett ett, tätt invid Grufvan beläget, Bokverk, redo vi upp till Armen-Grube, som

som sedan flera år varit upfyld af vatten, och hvarest man nyligen anlaggt ett stort och dyrbart Pumpverk. Det är isynnerhet denna Grufvans Varphögar, som för närvarande med fördel sofras. Malmen föres till ett i granskapet belägit Bokverk. Alla dessa Verk drifvas med vatten, som sorgfälligt samlas uti åtskilliga på berget anlaggda dammar. Ej långt från Armen-Grube ligger den äldsta Grufvan, kallad Christian IV. Denne Konung öfversåg, från en ej långt därifrån belägen uphöjd plan, hela trakten, och utsåg stället der Staden skulle anläggas. Ett stort Träkors är där uprest, på hvilket hans NamnChiffer är tecknadt, äfvensom alla hans efterträdares, som besökt Kongsberg. Man har härifrån en vidsträckt utsigt öfver dalen, som genomskäres af Laugen, äfvensom af Egerdalen, FiskumSjön, samt kringliggande, till det mesta, skogbeväxta Fjell *), öfver hvilka höjer sig den nakna och isolerade Jonsknuden, hvars höjd är, enligt Professor Esmarks upgift, omkring 1400 Norrska alnar (vid pass 3000 Sven-

*) Skogen är, på de flesta ställen, mycket medtagen; men den handhafves nu, äfven som hela Verket, med mer hushållning.

Svenska fot) öfver hafsytan. Vi redo nu sakta utföre berget till Staden, dit vi ankommo klockan 1, efter sex timmars promenad, som varit gynnad af vackert väder.

Eftermiddagen återvände jag directe till Drammen. Jag hade ärnat bese Fossums Coboltverk*), samt det vid vägen belägna Hassels Jernbruk och Grufva, dit vägen tager af åt venster, enåttondedels mil innan Hongsunds färja, hvarifrån äro två mil backig och dålig väg till Fossum; men det var för sent att kunna bese dessa Verk samma dag, och jag ville denna afton hinna tilbaka till Drammen, där jag uppehöll mig ännu en dag, och fortsatte sedan, den 30, bittida min resa till Christiania.

Lyckligtvis hade jag året förut sett den herrliga utsigten från Paradisbacken. Nu hällregnade det, så att det var omöjligt att se vidt omkring sig. Förhållandet blef detsamma, då jag kom på andra sidan om första Gästgifvaregården, Gjellebeck, hvarifrån man

 har

*) Den första Cobolt blef därstädes funnen år 1773 af en från Kongsberg bortdrifven Bergsman, vid namn Ole Withlock.

har en skön utsigt öfver Christiania-Fjorden. Vägen går sedan nästan beständigt utföre till Christiania, dit jag ankom vid middagstiden, efter tvänne månaders besvärlig, men mycket intressant resa.

XI.

Resa från Christiania till Trondhiem, genom Hedemarken, Gulbrandsdalen och öfver Dovre-Field.

Efter en regnig, och högst obehaglig Sommar, hade nu, i September månad, det skönaste väder inträffat, som tycktes lofva en vacker Höst. Jag beslöt därföre att göra en resa till Trondhiem, och därifrån återvända till Sverige, antingen directe öfver Fjellen till Jemtland, om det lät sig göra (hvarom jag ej kunde få säkra underrättelser i Christiania), eller, i annat fall, resa tilbaka till Kongsvinger, och därifrån den vanliga vägen till Wärmeland. För att kunna så mycket lättare färdas på alla vägar, sålde jag min vagn, som jag, under min resa till Bergen, hade lemnat i Christiania, och köpte i stället en liten lätt oah beqväm Reskärra.

Men har från Christiania tvänne vägar till Trondhiem. Öfver Dovre-Field eller genom Österdalen och Röraas. Jag valde den förra, dels för att bese det namnkunniga Fjellet, och dels emedan jag skulle kom-

ma att resa den sednare, i fall jag blefve nödsakad att återvända till Kongsvinger. Sedan jag ånyo tilbragt åtta angenäma dagar i Christiania, afsände jag min Betjent, såsom Förbud, den 5 September om aftonen, och följde sjelf efter morgonen derpå, enligt efterföljande Marcheroute:

***Romsaas, 1 mil, *Skrimstad, 1¾, ****Moe, 1¼, *Trögstad, 1⅛, ***Raaholt, 1⅞, *Dobr, 1½, *****Moestuen, 1½, ****Korsödegaarder, 1½, ****Nöklebye, 1, **Frogner, 1½, ***Bjerke, 1, **Fangbjerget, 1⅛, **Moe, 1¼, **Fræng, 1¼, ****Lillehammer, 1½, **Houg, 2, *Stav, 1¼, ***Rörvig, 1¾, ****Elstad, ¾, ****Hundorp, 1¼, *Moe, 1¼, *Viig, 1, ***Breiden, 1¾, ***Laurgaarden, 2, **Hougen, 1, *****Tofte, 1¼, ***Fogstuen, 1½, ****Jerkin, 2¼, ***Kongsvold, 1¼, ****Drivstuen, 2, **Riise, 1¼, *Ovnre, 1, *Stuen, 1½, **Sundsæt, 1¼, **Bjerkager, 1⅛, **Garslie, 1, **Hov, 1, ***Sokness, 1, ***Foss, 1, ***Leer, 1, ****Meelhuus, 1, **Ourt, ¾, Trondhiem, 1¼; summa 56¼ mil.

Så snart man kommit utom Förstaden, börjar man att fara upföre en tämligen brant och en-

*****Ganska god, ****god, ***dräglig, **usel, *högst usel.]

enhalf mil lång backe, från hvars höjd man, liksom från Egeberget, har en skön utsigt öfver Fjärden och Staden. Här stannade jag en stund, för att än en gång fägna mina ögon med denna herrliga tafla.

Ej långt från Romsaas får man åter en skön utsigt af Nitteldalen samt Sjön Öejeren, i hvilken Glommen, äfvensom Nittel- och Leer-Elfven falla ut. De tvänne sednare passeras på långa Träbroar, vid hvilka bropenningar erläggas.

Så snart jag kommit utur Christiania dal, fann jag årsvexten mycket sen. I hela Rommeriges Fögderi, där jag nu befann mig, hade man på ganska få ställen börjat skära, och de flesta åkrar voro ännu så gröna att, utom en långvarigt fortfarande värma, var att frugta, det större delen af Säden ej skulle mogna. Detta inträffar, ty värr! alt för ofta i flera trakter af Norrige. Man är då nödsakad att, när den inträffande kölden ej mer lemnar något hopp öfrigt, skära säden till foder åt kreaturen. Mest Hafra odlas i denna trakt, äfven ser man sköna Potatoesland samt något Korn, Råg, Årter, Lin, och litet Hampa.

pa; men Skogsprodukter och isynnerhet körslor utgöra Allmogens förnämsta näringsfång.

Enhalf mil från Moe grenar sig vägen, i öster åt Kongsvinger, och i norr åt Hedemarken. Jag följde den sednare och hade nu några mil jemn väg, som endast behöfde mer sorgfälligt underhållas, för att kunna täfla med de bästa vägar i Sverige.

Enhalf mil från Raaholt äro betydliga Såg- och Mjöl-Qvarnar, och enfjerdedels mil därifrån kommer man till det, genom 1814 års Riksmöte väl kända Eidsvolds Jernverk, tillhörigt StatsRådet Casten Anker. Masugnen har sedan några år blifvit nedlaggd, och af 7 eller 8 Stångjerns- och Spik-Hamrar, äro nu mer endast 3 eller 4 i gång. Eidsvolds läge är ganska förmånligt, för att förse en del af det inre Norrige med Jern. Flera trakter få likväl sina behof däraf mest från Sverige. Eidsvold har sina Grufvor, äfvensom en Masugn, på 3 à 4 mils afstånd i Feygrinsberget, hvarifrån Tackjernet nästan hela vägen transporteras på Mjösen.

Jag for sedermera genom den vackra Herrgården Stensby, som har betydliga Sågverk,

hvil-

hvilka, äfvensom Moestue Gästgifvaregård och flera andra kringliggande Gårdar, tilhöra B. Ankers Fideicommiss, som äfven i granskapet äger ett nu mer nedlaggdt Kopparverk, kalladt Lysjö. Ej långt därifrån säges äfven fordom en Guldgrufva blifvit uptagen.

Nu började jag att få se höga skogbevärxta Fjell, öfver hvilka höjer sig en spets, kallad Tind. Vid Dohr for jag öfver Mindesund, eller början af VormenElfven, som utgör Mjösens eller StorMjösens utlopp. Denna Sjö, hvars höjd öfver hafsytan är ungefär 400 fot, är den förnämsta i Norrige och lättar mycket communicationen inom Landet; dess största längd är 11 à 12 mil, och dess största bredd 1½ mil. Vid dess stränder låg fordom, i Stanges Socken, den betydliga Staden Hammer, eller StorHammer, som på 1500talet förstördes af Svenskarna och sedermera aldrig blifvit ånyo upbyggd; några ruiner synas ännu, ibland annat af DomKyrkan, som säges hafva täflat i storhet och prakt med Trondhiems. Ofta har det varit fråga om att åter upbygga denna, eller en annan Stad vid Mjösen, hvilket visserligen vore genska

nyt-

nyttigt för hela denna trakt; men det har under den Danska Regeringen altid stannat i project: man hoppas nu, att det under den närvarande skall gå i fullbordan.

Imellan Dohr och Moestuen slutas Rommerige, då man kommer in i Hedemarken. Vägen är backig och besvärlig, och kröker sig längs Mjösens östra strand; på andra sidan om sjön synes det höga Feygrinsberget. Till höger har man höga Fjell, betäckta med Granskog. Denna Skog kallas Mord- eller Mor-Skougen. Enligt Böndernas utsago skall detta namn härleda sig ifrån ett i denna Skog begånget mord; men man bör snarare söka dess Ethymologie ifrån Mor, eller Myr *). Vägen var ej bättre från Moestuen till Korsödegaarden, där jag hann upp mitt Förbud och tog nattqvarter, hvilket var tämligen godt. Jag hade första dagen rest 11 mil. Tidigt morgonen derpå afreste jag och for enfjerdedels mil från Korsödegaarden genom Viksverk, som består af några Såg- och Mjöl-Qvarnar, Stampar och en SpikHammare. Nejden häromkring är ej

*) Se *Ihres Glossarium*.

ej vacker; Mjösen syntes icke mer; jag var på alla sidor omgifven af Barrskog, uti hvilken på några få ställen små åkerstycken voro uptagna. Huru angenämt öfverraskad blir man ej, då man kommer till Nöklebye i Stanges Socken! Till venster har man en Fjärd af Mjösen, med de mest romantiska stränder; öfveralt är man omgifven af ett väl odladt och vexlande Land; flera Kyrkor synas på en gång, hvaribland Vangs utmärker sig genom sin storlek och vackra architectur; de äro i Hedemarken alla af sten, ett par Annex undantagna. De tätt intill hvarandra liggande Bondgårdarna, nästan alla två vånings höga med tegeltak och omgifna af stora och väl byggda uthus, gifva tilkänna välmåga. En brusande Ström, som åtskiljer Stanges och Vangs Socknar, flyter genom den herrliga dalen, som är omringad af skogbeväxta, men ofta ända till högsta spetsen odlade berg. Detta är verkligen Norriges Paradis.

Råg sås här mest, äfven Lin, Hampa, Årter, Bönor, m. m. och till och med Hvete. Grödan var mycket mer liden än i Rommerige, och gaf de skönaste förhoppningar. Denna trakt förser till en del sina grannar med

Spann-

Spannmål. Häst- och Boskaps-skötsel utgör äfven en väsendtlig del af dess näringsfång. Om Sommaren skickas kreaturen till Sæterna upp i Fjellen, hvarifrån de återkomma i slutet af September. En mängd hästar säljas från denna trakt till Sverige. Bönderne komma merendels till Skjutsen med ovanligt sköna hästar, och köra i allmänhet fort. I sin klädsel följa Bönderna Stadsmoderna och likna, i sina frackar, snarare Stadsboer, än Bönder. Språket skiljer sig nästan aldeles icke från Svenskan.

Utom de väl byggda Bondgårdarna, af hvilka större delen likna Herrgårdar, ser man här flera vackra hus, bebodda af Präster, Officerare, Landkrämare, Procuratorer, och Åmbetsmän. Egentliga Herrgårdar finnas sällan, så snart man aflägsnar sig från Städerna. Hedemarken är bland de mest bebodda trakter i Norrige. Folkmängden upgifves till 60,000 människor. I Stange Socken stiger den, enligt Bull, till 4000, och i Vang till 5000. Med saknad lemnade jag denna herrliga dal, i hvilken jag gerna hade uppehållit mig ett par dagar, om ej den sena årstiden nödgat mig att påskynda min resa.

Om-

Omkring Bjerke *) började Landet att blifva mer skogrikt; men många stycken äro uptagna till Åker. Jag såg äfven här oftare Svedjeland, än på något annat ställe i Norrige. Mjösen syntes altid till venster, och jag hade ännu några herrliga utsigter, isynnerhet imellan Moe och Fræng; men på detta håll förekommer ett af de farliga berg, från hvilka klippor, som hänga nästan öfver vägen, tyckas hota hvarje ögonblick att krossa den förbifarande. På andra sidan om Sjön syntes Biri stora Glasbruk.

Jag

---

*) Gästgifvaregårdarne bära nästan aldrig här, som i Sverige, namnet af en By (hvilka sällan finnas i Norrige) eller af den Socken, i hvilken de ligga. De kallas efter Gården och förändra således namn, hvarje gång Gästgifveriet flyttas ifrån en Gård till en annan, hvilket ganska ofta händer, dels genom Öfverhetens åtgärd, då en Gästgifvare håller alt för illa, såsom vid Minde, hvarifrån det nyligen blifvit flyttadt till Dohr, dels emedan vissa Gårdar hafva Gästgifveriet i tur, på längre eller kortare tid, såsom här vid Bjerke, som turar med Stor- och Lille-Deglum och Hof: dessa fyra Gårdar hafva Gästgifveriet hvar sina två år. Detta kan ofta förorsaka bryderi och misstag, isynnerhet vid Förbuds afsändande. I dessa trakter, där så få resande fara, anse de flesta Bönderna Gästgifveriet såsom en börda, hvilken de gerna vilja undandraga sig.

Jag hade kört sagta och ofta stannat, för att betrakta det sköna Land, jag genomfor, så att, då det blef mörkt, jag ej hunnit mer än 8½ mil till Lillehammer, där jag stannade öfver natten. Denna är den första Gästgifvaregård i Gulbrands- eller Gudbrandsdalen, och är belägen vid norra ändan af Mjösen vid 61° 8' 29''.

Dagen därefter hade jag ännu en stund utsigt af Mjösens romantiska stränder, och sedan af Louven- eller Lougen-Elfven, som ej långt från Gästgifvaregården faller uti Mjösen. Jag for nu in i en vild GranSkog och hörde på afstånd dånet af ett Vattenfall. Det var Lougen, som störtade sig utföre stora klippor och bildade en skön Cascade. Jag följde sedan denna Elf nästan genom hela Gulbrandsdalen. Denna dal är vacker och verkligen egen i sitt slag. Den är på flera ställen ganska smal, och dess ofta nästan lodräta sidor äro väl odlade och tätt bebyggda. Gårdarna äro på flera ställen byggda 3 till 4 öfver hvarandra i Amphitheater. Man far ej öfver en eller högst två mil, utan att se en Kyrka, hvaribland Froens ätt-

kan-

kantiga StenKyrka utmärker sig; de flesta andra äro af trä.

De Fjell, som skilja Gulbrandsdalen i vester från Valders och i öster från Österdalen, äro till det mesta, på en bredd af 3 till 6 mil, obebodda. Bönderne hafva där sina Sæter, eller Fäbodar, hvarest de hela Sommarn valla sin talrika Boskap. Hästafveln är isynnerhet betydlig; det är ej sällsynt, att en Bonde har 12 till 15 hästar, vanligtvis mycket goda och ofta vackra. De förr omtaldta ljusblacka hästarna förekomma mindre här, än i de andra SunnanFjells belägna Provinser. En mängd säljas årligen, isynnerhet till Sverige. Därföre frågade mig altid Bönderna här: — sedan jag besvarat den öfver hela Norrige vanliga frågan: "Hvor är den gode Vänen fra: — Vill du köpa hästar?" och för att visa att kampen var god, körde de i fullt språng. Gulbrandsdalsboerne, eller Gulbrandsdölerne, äro i allmänhet stora och starka; de nyttja i hvardagslag ingen särskild Drägt; men tyckas ej, såsom Hedemarksboen, vilja härma Stadsmoderna. De unga karlarna bruka understundom små, vackra och nästa mörkgröna Uniformströjor. Mössor nyttjas allmänt,

van-

vanligtvis röda med hvita och blå kanter: hatt brukas endast vid högtidliga tilfällen. Vid sidan bäres altid en stor knif i ett bälte.

Vintersäde nyttjas nästan intet, emedan kreaturen, som i slutet af September komma ifrån Sæterna, då beta de skurna Åkrarna och Ångarna; dessa sednare, hvaraf de *flesta* endast slås en gång, äro ej betydliga, i förhållande till den mängd kreatur, som underhålles, och det hö, som där bärgas, jemte det obetydliga, som hemtas ifrån Fjellet, räcker blott för hästarna. De andra kreaturen få till vinterfoder nöja sig med halm, måssa, som hemtas från Fjellet, och med löf, som vid denna *tid* sorgfälligt samlas och torkas. (*Denna sednare* industrie är *vanlig i Norrige*; men däremot mer sällsynt i Sverige). Jordmånen är i allmänhet fruktbar. Korn odlas mest; på några ställen blandadt med Hafra (Blandsäd). Detta sednare sädesslag sås oblandadt endast på några små Sandstycken, och begagnas till föda för hästarna. Råg odlas obetydligt, äfvensom Ärter. Hvete ännu mindre och Bönor aldeles icke. Potatoes däremot i ymnighet, äfven mycket Hampa och något Lin. En Svensk, vid namn Preutz, som gift och bosatt sig i denna trakt, sade mig, att

han

han började odla Thimothei, och funnit det ganska fördelaktigt. Denna man är egentligen Färgare, och berättade att Bönderna, hvilka han berömde som ett ärligt och godt folk, hade på någon tid mycket ökadt sin Spånad och Väfnad. Han hade en tid hållit Gästgifveriet; men det har sedermera blifvit flyttadt enfjerdedels mil längre fram till Houg, hvarvid de resande visserligen ej vunnit; han hade några snygga och väl möblerade rum, där jag ej blef litet förundrad att finna en liten, men vald samling af Danska Böcker. Svenska hade han ej kunnat skaffa sig, hvilket är fallet öfver hela Norrige.

Uttalet i Gulbrandsdalen närmar sig ej så mycket till Svenskan, som i Hedemarken; men det har ännu mindre likhet med Danskan. Ändelserna förändras gemenligen i um: Hästum, Fjellum, o. s. v. *). Det Danska räknesättet Tres, Fiers brukas likväl här; men uphör aldeles vid Dovre-Field. Någon mer belefvad Bonde brukar ibland det Danska De, och ibland Herre, eller

*) Ett gammalt Norrskt PergamentsBref börjar sålunda: Allum Mannum theim, som thetta Breff se, m. m.

ler Han; men det vänliga Du är här, liksom i nästan hela inre delen af Norrige, mest brukligt.

Bondstugorna äro rymliga; men ej så granna som i Hedemarken, och man ser här inga tegeltak. *StorStugan* eller Köket, med en ofantlig *Spis*, liknar Bondstugorna i Savoyen.

Det var ännu tidigt, då jag kom till det byggliga Hundorp, en af de bästa Gästgifvaregårdar i dalen; men jag ville begagna den sköna aftonen och for ännu 1¼ mill till Moe. Detta var däremot ett uselt näste. Som Skjutsskaffaren lofvade mig hästar snart, hvarmed han också höll ord, beslöt jag att fortsätta resan. Jag hoppades att nästa *Gästgifvaregård*, Viig, skulle på de tio år sedan von Buck *) for härigenom, något förbättrat sig; men det var högst obetydligt. Imedlertid måste jag här afbida dagens ankomst; ty himmelen hade mulnat, och natten var så mörk, att jag nödgades kö-

*) Abends kam ich nach Viig. Die ganze Famillie wohnte in einer Stube zusammen, und war von Stall durch keine Wand geschieden. Die Schweine liefen zwischen den Betten umher, &c. *L:d von Buch's Reise durch Norwegen und Lappland. I:r Theil.*

köra sista milen steg för steg. Straxt bredvid Viig säges Öfverste Sinclair och hans Skottar hafva stupat och vara begrafna; 2 mil därifrån, enfjerdedels mil bortom Breiden, skall den i hela dalen så beryktade Slagtningen börjat. På hvardera stället är en Trätafla uprest; men Inskriptionerne äro så utnötta, att man med möda kan läsa dem.

Gustaf Adolph den Store hade, under Kriget med Dannemark, låtit värfva ett par tusende man i Skottland. En del landade vid TrondhiemsFjorden och kommo lyckligen till Sverige; men då Öfverste Sinclair, som med 900 man landsteg i Romsdalen, sökte tränga sig genom Gulbrandsdalen, blefvo de den 12 Augusti 1612 vid Kringlen af Allmogen anfallna och allesammans nedgjorda.

Imellan Viig och Breiden börjar Landet att blifva mindre odladt och vildare. Tvänne Elfvar, som från Fjellen störta sig i Laugen, hafva på ett besynnerligt sätt genomskurit klipporna. Vid en af dessa var ett litet Kopparverk anlaggdt, hvars alla Byggnader för ungefär 30 år sedan förstördes af Elf-

vens öfversvämning; man har ej sedermera återstält Verket, ehuru anledningar till Malm finnas i dessa berg; men skogbrist, dyrhet på lifsmedel och transportens svårighet lära väl altid blifva ett stort hinder för Bergverkens upkomst i dessa trakter. Att börja, utan att med säkerhet kunna fortsätta därmed, är altid en stor olycka. Ett Bergverk samlar på ett ställe ett antal människor, som, om Verket förfaller, blifva brödlösa. Kongsberg har lemnat ett bedröfligt exempel härpå, och detsamma har äfven inträffat i Foldalen. Ett Kopparverk, som därstädes anlades år 1745, har för några år sedan blifvit nästan aldeles nedlagdt, och följden däraf har blifvit det förskräckligaste elände. Någon Boskapsskötsel är nu invånarnes enda näringsfång, emedan klimatet i denna dal ej medgifver något Åkerbruk — icke en gång odling af Potatoes!

Sedan man farit öfver Laugen, kommer man in i en vild Skog, och har sedermera förskräckliga backar till Hougen. På detta håll hade jag, för första gången sedan jag lemnade Christiania, ett kort, men häftigt regn. Himmelen klarnade likväl åter snart, och jag fortsatte sedan min resa under det skönaste väder.

Hit-

Hittills hade jag, endast då och då och på afstånd, sett snöbetäckta Fjell; men då jag å-nyo farit öfver L o u g e n och kommit ur sko-gen, hade jag framför mig den snöbetäckta bergsträckningen. Jag var nu vid foten af D o v r e - F i e l d. En liten K y r k a af samma namn ligger här i en dal omringad af en mängd Bondgårdar och väl odlade fält. På afstånd tycktes åkrarna lofva den rikaste skörd; men, ty värr! voro de på flera ställen skadade af frost. Natten till den 24 Augusti hade Landt-mannens, i år så ovanligt sköna förhoppnin-gar, blifvit förstörda. Här var olyckan par-tiel; men i den närgränsande L e s s ö e d a-l e n sades den vara allmän. Denna olyckliga natt hade äfven sträckt sig på andra sidan om D o v r e till T r o n d h i e m s Stift, och till J e m t l a n d. Detta är en af de största olyc-kor. Man föreställe sig en Landtman, som an-förtror åt jorden besparingen af sitt, förliden vinter, så knappa förråd; han ser med glädje den stund nalkas, då han skall belönas för si-na mödor och upoffringar, när en enda natt förstör hela hans hopp, störtar honom och hans Familj i det djupaste elände, och detta på en aflägsen ort, långt ifrån all hjelp!

Dovre Kyrka, som gifvit Fjellet sitt namn, är Annex till Lessie. Namnet Dovre tros härleda sig från en Kämpe af detta namn, som bott här, och hos hvilken Harald Haarfager, som sedermera slog under sig hela Norrige, blef upfostrad. Straxt på andra sidan om Kyrkan for jag öfver en liten Å, hvars *bro* för *ett* par år sedan blifvit bortförd vid islossningen, hvarföre den resande nu som oftast nödgas göra en stor omväg. Jag klättrade sedan upföre en brant backe och kom till Tofte, en af de bästa Gästgifvaregårdar på hela vägen: den hålles af en förmögen och kunnig Bonde. Här uphann jag mitt Förbud; men, som det ännu var tidigt på *dagen*, beslöt jag att fortsätta resan, för att från Fjellet få se solens nedgång. Jag tog en ridhäst och red upföre berget. Snart kom jag till den sista Gården: jag kastade en blick tilbaka på den vackra dalen; ännu en stund hade jag till venster Lessöedal, som sträcker sig i Nordvest till Romsdalen; men snart försvunno de, och jag var endast omringad af ödsliga Fjell. Vegetationen aftog vid hvarje steg: små Tallar och längre upp Rönn (Sorbus Aucuparia) och Dvärgbjörk (Betula

Na-

Nana, på Norrska Bierk-riis eller Kærring-riis) äro de sista trän och buskar man ser. Slutligen finnes äfven dessa blott krypande längs jorden.

Sedan man upnått höjden, som är nära 4300 fot öfver hafsytan, sänker sig vägen något till en stor och ödslig slätt, i hvilken den första FjellStugan, Fogstuen, är belägen, under 62° 5′ 20″. Jag hade till den andra FjellStugan, Jerkin, 2½ mil god och jemn väg, som jag utan fara kunde köra i mörkret. Solen hade gömt sig bakom de snöbetäckta Fjellen; men natten var skön. Jag for en stund längs ut åt några Sjöar, eller, som man här kallar dem, Fiskvand, på hvilka ljustrades Laxöring (på Norrska Øret), som fångas i ymnighet och af utmärkt godt slag. Blossenas sken i dessa ödemarker gjorde en besynnerlig effect. På några ställen växte tämligen frodig Björk, hvilket ger tilkänna, att man är några hundrade alnar lägre ned, än vid Fogstuen. Men vägen börjar ånyo att höja sig, då man nalkas Jerkin, hvarest jag tilbragte natten. Denna är den bästa af de 4 FjellStugorna. Dessa sägas hafva blifvit anlaggda år 1120 af Konung Eystein, för att lätta communicatio-

nen

nen imellan bågge sidorna af Fjellet. De hafva den stora förmån framför FjellStugorna på FilleField, att man här får hästar. De bebos af Bönder, som idka betydlig Häst- och Boskapsskötsel, men intet Åkerbruk; hvarföre de hafva ett understöd af Spannmål från alla till Fjellet gränsande Socknar. *Vid* Jerkin hade man, på ett ställe som låg i godt skyggd, försökt att odla Potatoes; men de voro ändock förstörda af frosten.

När jag tidigt om morgonen den 10 afreste från Jerkin var kölden genomträngande. Jag kom nu åter på ett af de högsta ställen af vägen (omkring 4300 fot), hvilket kan anses såsom föreningspunkten *imellan* Kjöleberget (Köln), som skiljer Norrige från Sverige, och LangField, som sträcker sig till Norriges vestra kust. Här hade jag en vidsträckt utsigt af ödsliga och snöbetäckta Fjell, ibland hvilka Skandinaviens högsta bergspets, Snöehettan, utmärker sig. Enligt Bull, är dess högd öfver 8000 Rhenska fot; men Professor Esmark, som varit på dess högsta spets, utsätter den endast till 7888 Danska fot. — Man kommer sedermera till gränsskilnaden imellan Aggerhuus och Trondhiems

Stift,

Stift, hvarest en Milstolpe gifver tilkänna, att man har 17 mil till Trondhiem. Dylika Milstolpar finnas sedan ända till nämnda Stad, ordentligt utsatta vid hvar fjerdedels mil, hvilket annars är ganska sällsynt i Norrige. Här börjar man att följa den af ödsliga klippor omgifna DrifElfven, vid hvars strand den tredje FjellStugan, Kongsvold, är belägen; hvarifrån man till den fjerde och sista, Drivstuen, har 2 mil, som äro de besvärligaste och farligaste på hela Fjellet; man måste därföre i Kongsvold taga ridhäst. Då man är halfvägs, märkes på vegetationen, att Fjellet betydligt sänker sig: Björken blifver frodigare, och blandar sig snart med andra Löfträn; Tallar börja att synas; något längre ner växa vilda Vinbärsbuskar och Hallon i mängd; men Kornet växer ej förr än en ½ mil bortom Drivstuen, som därföre äfven erhåller Spannmålsunderstöd; ehuru den bebos af en förmögen Bonde, som har en stor mängd Häстar och Boskap. En Gumma var här sysselsatt med att brodera en ganska prydlig Sidenväst åt Gästgifvaren. Man skulle ej vänta en sådan luxe i detta Land!

Ej

Ej långt från Drivstuen red jag förbi en lodrät och hög klippa, kallad St. Olufs Berg, emedan denna Konung skall ridit därupföre, — hvilket min unga Skjutsgosse likväl sade sig ej tro, "emedan han ej sett det"; men hvilket, han sade, tros af många. Denna Norriges namnkunnige Konung var född i Gulbrandsdalen år 995 och stupade i en Slagtning emot sina uproriska undersåtare den 20 Julii 1030 i sitt 15 Regeringsår. Han blef efter sin död dyrkad som ett Helgon, och man tilskref honom en mängd mirakel, eburu, som Herr Wiel anmärker i sin Beskrifning öfver Ringerige, ingen anledning finnes i hans lefnad, hvarföre sådana "Dona Miraculosa især skulde vara nedlagte hos ham". Den enda orsaken lärer väl hafva varit hans ifver att införa den Christna Läran.

På denna sidan om Fjellet bruka några Bönder långa gråa Rockar med ofantliga upslag och fickor, samt prydda med gröna zirater, hvartill nyttjas gröna underkläder och gröna strumpor. Denna mer besynerliga, än vackra drägt, tyckes komma ur modet; däremot ser man många unga karlar med de i Gulbrands-

da-

dalen brukliga vackra mörkgröna eller mörkgråa Tröjorna.

Till Riise följde jag DrivElfven, genom en stenig och backig väg. Landet blir alt mer bebodt, ju mer man aflägsnar sig från Fjellet. Jag var nu i Opdals Socken i Öknedals Fögderi. Man kan ej fara igenom den, utan att besöka den för sin gästfrihet kända Prosten Rönnow. Prästgården är belägen bredvid Kyrkan, imellan Riise och Ovne, enfjerdedels mil från vägen. Man har därifråa en vacker utsigt af den väl odlade dalen och de med evig snö betäckta Fjellen. Klimatet är här på flera ställen mycket hårdt, så att säden frusit, och man skyndade nu att skära den, som ej var skadad, fastän den till det mesta var omogen. Prästgården, ehuru vid samma höjd som Drivstuen, hade att tacka sitt förmånliga läge, på sluttningen af ett mot söder liggande berg, att dess säd ej tagit skada, och man fick där börja en rik skörd af god och mogen Råg samt Korn: de här mest brukliga sädesslag; men alla Prostens försök, under ett flerårigt vistande härstädes, att, i sin på det förmånligaste ställe anlaggda Trädgård, updraga några fruktträn, hade misslyckats.

En

En ibland Latocnayes många löjliga yttranden, i anledning af ett besök han gjordt hos en LandtPräst i Norrige, är, att Norrska Prästerna hafva ingen ting att göra. Vilja de upfylla sina pligter — och hvarföre förmoda motsatsen? — finnes väl tvärtom ingen mer sysselsatt Åmbetsman. De fleste *hafva ingen* Adjunct (och ofta ingen Comminister i vidsträckta Pastorater) till biträde, fastän de ofta hafva flera långt från hvarandra aflägsna Kyrkor, i hvilka de turvis måste hvar Söndag predika och förrätta Gudstjensten, utom alla andra Åmbetsgöromål, såsom sjukbesök, ofta på flera mils afstånd, husförhör, dop, begrafningar, m. m. De tilbringa dessutom på aflägsna Orter ett engsligt lif, beröfvade alt umgänge med andra bildade människor. Prosten Rönnow, t. ex. lefver som Enkling med sin enda Dotter, utan något grannskap. Den närmaste Prästgården är på 3 mils afstånd. Hans enda nöje var, som han sade mig, då han besöktes af resande, hvilket, sedan föreningen, oftare inträffat.

Deras Kongl. Högheter KronPrinsen och Hertigen blefvo, under sin resa till Trondhiem, hos honom uppehållna af urväder i nä-

ra två dygn. Prosten hade äfven förliden vinter emottagit H. E. Grefve Mörner, som gjort denna resa på slädföre. Folkmängden uti den vidsträckta Opdals Socken, som går ända till Kongsvold, på Dovre, stiger ej öfver 2800 à 3000 människor.

Härifrån hade jag, genom Sundalen, endast haft 13 mil till Christiansund, nemligen 7 mil landvägen till Sundalsören och därifrån 6 mil sjövägen; men då jag, genom origtiga upgifter i Christiania, sändt mitt Förbud till Bjerkagen, kunde jag ej nu ändra min resetour och slog sedan aldeles ur hogen att för denna gång besöka Christiansund.

Denna Stad, förut Nordmöers Toldsted, eller Lille Fosens Ladested, som lydde under Trondhiem, fick sina *Privilegier* den 29 Junii 1742 af Christian VI och kallades efter honom Christiansund. Den är byggd på tre Holmar under 63° 8′′ bredd. Dess export består i *Fiskvaror*, nemligen: Klipp- och Torr-Fisk, Sill och Lax, hvaraf exporten ofta stigit till 10 à 15,000 Skeppund, och ett par tusend Tunnor Tran;

nä-

något Trävaror, alt af Furn, och litet Tjära. Ett i granskapet liggande Kopparverk har aldrig varit betydligt och är längesedan nedlaggdt. — Sju mil i sydvest från Christiansund ligger den lilla Staden Molde, som drifver samma slags Handel; fastän icke i så stort.

Sedan jag tilbragt några timmar hos Prosten Rönnow, fortsatte jag min resa genom en god, ehuru backig väg. Straxt bortom Stuen såg jag den första GranSkog på denna sidan om Fjellet, uti hvilken några åkerlappar äro uptagna. Alla kringliggande berg äro betäckta med skog; men landet har ett dystert och vildt utseende. Från Sundsæt till Bjerkager har man en mil nästan beständigt tvärbranta backar upp- och nerföre, som nu voro så mycket farligare, som natten var ganska mörk; jag måste därföre gå större delen af detta håll till fots och kom äntligen lyckligt till Bjerkager, där jag tilbragte natten.

Denna Gästgifvaregård är, liksom alla från Drivstuen till Sokness, ett uselt ställe.

Den

Den ligger vid sluttningen af en skogbeväxt och djup dal, som genomskäres af Örkla Elf. På flera ställen höjde sig rökar, hvilka sals uppkomma af Tjärbränning, som här endast brännes af roten; hvilken industrie för öfrigt är alt för litet begagnad i Norrige.

Då jag tidigt den 11 afreste, var kölden genomträngande och hade om natten ökat förödelsen på Åkrarna. Vägen, ehuru backig, är god, då man nalkas Garslie, i Soknedalen, och blir ännu bättre vid Hov; man följer då GuulElfven, som har sitt utlopp i TrondhiemsFjord och gifver Fögderiet sitt namn. Straxt bortom Sokness öfverfares den på Färja, och ej långt därifrån tager vägen af till Röraas och Österdalen. I denna trakt, som är i allmänhet väl odlad, hade frosten ej gjort någon skada, och detta var äfven förhållandet ända till Trondhiem. Vägen var god, undantagandes imellan Leer och Meelhuus, där den gick öfver ett nedrasat Ler- och Sandberg. Man måste nu med möda arbeta sig fram längs Elfven, som kommer att ledas mer åt vester genom en Kanal, på hvilken man hela

Som-

Sommarn arbetat, för att sedermera kunna anlägga en god väd.

Man öfvertaldte mig i Methuus att dröja qvar öfver natten och anförde därtill tvänne i Skandinavien högst sällsynta skäl. Det första var, att jag ej kunde hinna till Trondhiem innan Stadsportarna tilslötos; sådana hade jag ännu ej sett i Norrige. Det andra var, att Skogen imellan Oust och Trondhiem sades vara upfyld af Röfvare, om hvilka berättades de förfärligasta historier, — som just därföre voro så mycket mindre troliga. Sannt var det likväl, att Fogden hade låtit Bönderna anställa en ordentlig, men fruktlös Skall och, vid min ankomst till Staden, läste jag ej, utan förundran, i Trondhiems-Tidningen en lång Kungörelse af nämnde Ämbetsman, som slöts med följande märkvärdiga Strof: "Reisende ville derfor finde det fornödent att være försynede med ladede Geværet, Pistoler og andre dræbende Instrumenter, for deraf i paakommende Tilfælde at gjöre Brug til sin Sikkerhed".

Det första skälet var tilräckligt för att stanna qvar i Melhuus, så mycket mer

som

som detta är ett ganska godt ställe, och det endast trefjerdedels mil därifrån aflägsna Oust är ganska dåligt.

Den 12 om morgonen fortsatte jag min resa och for ensam, äfven utan Skjutsbonde och utan att vara försyned med dræbende Instrumenter, genom den förfärliga Skogen, utan att blifva varse Röfvarena, som sades mörda och plundra midt på ljusa dagen. Omkring Melhuus är Landet väl odladt, och Gårdarna ligga tätt intill hvarandra, nästan som i Hedemarken; men äro på långt när ej så väl byggda. Vid Oust blir man en stund varse TrondhiemsFjorden; man har sedan nära en mil skog, tills man från en höjd, kallad Stenberget, får en skön utsigt af Trondhiem och dess utaf höga Fjell inneslutna Redd. Denna är en af Norriges mest intagande vuer.

Tidigt den 12 September ankom jag till Trondhiem, sedan jag således tilryggalaggt 56¼ mil på 6 dygn, ehuru jag legat hvarje natt och nästan altid vid middagstiden hunnit upp mitt Förbud. Det herrliga vädret bidrog att göra denna resa ganska angenäm. Jag

hade

hade visserligen ej väntat att under en resa i September månad, imellan 60 och 63 Graden blifva besvärad af värman; men detta var verkligen händelsen om dagarna, ehuru mornar och aftnar voro kalla.

XII.

Trondhiem.

Trondhiem (fordom Nideros), Hufvudstaden för Stiftet och Amtet af samma namn, är en af Norriges förnämsta och tillika vackreste Städer. Den har 8 à 9000 invånare, är regelbundet byggd vid en Vik af Trondhiems- eller Strinde-Fjorden och åt landsidan nästan aldeles kringfluten af NidElfven, hvars mynning bildar Hamnen, som har endast 13 à 14 fots djup vid högt vatten. Större Fartyg måste därföre ligga på Redden, som, eburu omringad af höga Fjell, ej är aldeles säker, isynnerhet vid nordliga vindar. Längs Elfven och Redden finnas rymliga Packhus. På andra sidan om Hamnen är Förstaden Baklandet, som är förenad med Staden genom en träbro, ofvanföre hvilken en division af Kongl. KanonSluparne hafva sin station. Staden är regelbundet befästad och den enda i Norrige, som är försedd med Portar; men som den är dominerad från nästan alla sidor, skola Fästningsverken raseras. Ej heller kommer Fästningen Christianssten, belägen på en höjd

 of-

ofvanföre Baklandet, och hvarifrån skjutes vid eldsvådor, att hädanefter underhållas. Midt på Redden ligger den lilla täcka Munkholmen. På denna Holme, förut kallad Nidarholm, var i gamla tider ett Kloster. Den blef först befästad då Norrmännen återtogo Trondhiem, som år 1657 blifvit genom Roskildska Freden afträdt till Sverige. Sedermera har den brukats till Statsfängelse. Man visade mig den namnkunnige Grefve Griffenfelds Arrestrum. Det har nu blifvit repareradt, så att man ej mer kan se spåren, som fordom visades efter hans vandring omkring bordet, under dess tjuguåriga fångenskap; äfven voro fönsterrutorna och väggarna fullskrifna af honom. Han fick ej, som de andra fångarna, komma ut på gården; men blef äntligen frigifven år 1699 och dog kort därefter i Trondhiem. En annan Statsfånge, som varit Lieutnant, blef, af sitt långvariga vistande på denna klippa, rubbad till sina sinnen, och inbillade sig vara Commendant, så att han ej ville flytta därifrån, då han omsider återfick sin frihet. Nu mer finnas här inga Arrestanter och hela Garnisonen består endast af tvänne Officerare och 20 Man.

En

En af Stadens förnämsta Gator, kallad Munke Gaden, sträcker sig i rät linia från Munkholmen till DomKyrkan. Denna namnkunniga byggnad kunde, enligt några Norrska Författares berättelser, knapt jemföras i storlek och prakt med någon annan, än St. Peters i Rom; men, ehuru den var den största Göthiska Byggnad i Skandinavien, tror jag den aldrig varit så stor, som flera ännu qvarstående dylika byggnader, såsom Westminster Abbaye, DomKyrkan i Strasburg, m. f. Här skall Olof den Helige varit begrafven: hans lik blef uptaget af hans Son Magnus, som lätt förvara det i en Silfverkista af 6500 Lods vigt, prydd med guld och ädla stenar. Alla de, som kommo att bedja och offra vid denna Relique, fingo, enligt Påfvens Bulla, syndernas förlåtelse; hvarvid ofta samlades 4 à 5000 Mark på en dag. Den 29 Julii, som var Helgonets Högtid *), bars det af 60 man i procession ikring Staden. År 1565 blef det högtidligt begrafvet i en murad graf, som tre år därefter igenfyldes med jord, för att göra slut på Folkets vantro. Flera andra Norrska Ko-

*) OlofsMessan är ännu bibehållen i Skandinavien på denna dag.

Konungar och Furstar blefvo äfven begrafna i denna Kyrka; men sju eldsvådor, som den undergått, samt Svenskarnes och Holländarnes plundringar hafva ej lemnat mycket qvar af dess fordna prakt. Sedan den år 1719 blef af ljungeld ödelagd, återstår nu ej stort annat än ruiner. Ett litet Capell, kalladt St. Clements Kyrka, som tjenar till Sakristia och tros vara en lemning af den äldsta byggnaden, samt det lilla Choret med Altaret, omgifvet af Göthiska Colonner och täckt af en vacker Dôme, äro egentligen alt hvad som påminner om den gamla byggnadens prakt. Den östra flygeln, eller stora Choret, som nu tjenar till Kyrka, missklädes af 3 à 4 rader Läktare, och hvalfvet, som vid eldsvådan nedstörtat, har öfver denna, samt öfver norra och södra flyglarna eller korset, blifvit ersatt med ett platt trätak. Af hela det vestra korset, som utgjorde öfver hälften af byggnaden, återstå endast de taklösa murarna, hvilka nu bilda en gård och skulle framställa vackra ruiner, om de ej blifvit upfylda med Likmagasiner, hvaraf det ena innehåller öfver 200 Likkistor, hvilka visas såsom en curiositet — men äro snarare ett monument af människans

få-

fåfänga och dårskap! Det är nu förbudet att begrafva i dessa hvalf eller i Kyrkan. På den rymliga Kyrkogården finnas några vackra Grafvårdar, omgifna af trän och blomster, och de flesta prydda med ganska enkla och korta Inscriptioner. På denna Kyrkogård skulle fordom Norrska Konungarne Krönas. Efter närvarande nya Constitution skall äfven Sveriges och Norriges Konung krönas i Trondhiems Dom-Kyrka. Vid Kyrkogårdens vestra sida är Kungshuset, som fordom varit Konungarnes Residens och nu brukas till Arsenal. Trondhiem har en annan StenKyrka, kallad VårfruKyrkan, samt tvänne TräKyrkor, den ena vid Hospitalet och den andra på Baklandet. Dessutom hålles Gudstjenst 3 à 4 gånger om året på Munkholmen. Kyrkornas antal var före Reformationen mycket större. Den tiden var Trondhiem ÅrkeStift; den sista Catholska ÅrkeBiskopen var Oluf Engelbrehtson, och den första Evangeliska Biskopen Hans Gaas. Nu är det deladt i tvänne Stift, Trondhiems och Nordlands.

De flesta Gator äro breda, räta och tämligen väl stenlaggda; flera äro prydda med vac-

kra

krahus, hvaraf få likväl af sten. Bland dessa utmärker sig vid MunkeGaden CathedralSkolans hus, upbyggdt, äfvensom ett Fattighus och ett Barnhus, för medlen af Thomas Angells Stiftelse. Denne förtjente man lemnade vid sin död år 1768 hela sin förmögenhet till välgörande Inrättningar. Olyckligtvis är inkomsten mycket minskad i närvarande omständigheter, då den ibland annat består utaf afkastningen af Sågqvarnar och 18 Actier i Röraas Kopparverk, som nu gifva förlust. SällskapsTheatern är äfven en stor, invändigt ganska vacker byggnad; men det tyckes, att man, utan att altför mycket öka kostnaden, kunnat göra façaden något vackrare. Den liknar nu ett Arresthus. StiftAmtmanshuset är en stor och vacker träbyggnad; förmodligen det största trähus i Skandinavien. Bredvid CathedralSkolan är ett vackert MilitärInstitut, som äfven har en vacker local; detta Institut skall nu uphöra och förenas med CadetSkolan i Christiania.

Trondhiems förnämsta Handel består i export af Koppar, Fisk och Trävaror, samt import af Spannmål, Salt och andra förnödenheter, hvarmed den förser närgränsande trakter.

Ex-

Exporten af GårKoppar steg fordom vanligtvis till 2500 à 3000 Skeppund årligen. År 1814 gick den till 2430 och 1815 till 3437 Skeppund; men detta var till större delen behållningar ifrån de åren under Kriget, då skeppningen var hämmad. Det betydligaste Koppar-Verk i Norrige är Röraas, som ligger 16 mil ifrån Trondhiem. Dessutom finnas i detta Stift tre andra, nemligen: Sælboe, Foldal eller Qvickne samt Lökke eller Meldal. För närvarande äro de alla, liksom de andra Bergverken i Norrige, i lägervall.

Grufvorna vid Röraas blefvo uptäckta vid medlet af 1600talet, och Verket har sedermera blifvit drifvet med omväxlande lycka. Det är indeldt i 172 Actier, eller Kuxer, hvilkas ägare försträcka nödiga förlag af Spannmål, m. m. och få Koppar, till det mesta Går-Koppar, in natura. Utdelningen sedan år 1802 har varit som följer:

År.	Skp.	L:p.	M:r.						
1802.	14.	14.	$14\frac{1}{2}$.	Netto vinst på hvar Actie				616.	Daler Hollstein grob Courant.
1803.	14.	14.	$14\frac{1}{2}$,	-	-	-	-	887.	
1804.	15.	4.	$5\frac{3}{4}$.	-	-	-	-	1180.	
1805.	13.	14.	$1\frac{3}{4}$.	-	-	-	-	849.	
1806.	12.	13.	5.	-	-	-	-	831.	

År.	Skp.	L:p.	M:r.		
1807.	10.	17.	$6\frac{1}{4}$.	- - - - 650.	D:r Dansk Courant.
1808.	9.	3.	$5\frac{3}{4}$.	- - - - 442.	
1809.	9.	5.	4.	- - - - 233.	
1810. 1811.	10.	6.	$\frac{1}{4}$.	Förlust 686 D:r Dansk Courant.	
1812.	7.	19.	$11\frac{5}{8}$.	Vinst 28 RBD:r.	
1813.	3.	11.	$12\frac{1}{2}$.	Förlust 970 d:o.	
1814.	5.	5.	14.	Vinst 644 d:o.	
1815.	6.	16.	$1\frac{5}{8}$.	- - 1765 d:o.	

1816 års utdelning var ej ännu upgjord; men blir högst $3\frac{1}{2}$ à 4 Skeppund per Kux, hvilket gifver en säker förlust. För år 1817 lärer ej utdelningen blifva betydligare; men förskottena stego redan till 17,500 Rigsbankdaler för hvarje Actie och 5 à 6000 d:o troddes ännu erfordras. Detta år blir således ett af de olyckligaste, också hade Actier nyligen blifvit sålda för ungefär 250 Silfver Specie Riksdaler (Circa 300 Schleswig Hollstein Courant) *). Grufvorna sägas vara lika så rikhaltiga som förut; men många orsaker, för vidlöftiga att här

*) Dessa upgifter, som äro benäget meddelade af en Actieägare, skilja sig obetydligt från de i BudSlikken, 41 & 42, anförda, enligt hvilken Actierna år 1810 gälde 10,000 Riksdaler, och föllo år 1812 till 2500 R:r. År 1804 upgifves vinsten till 1211 Riksdaler 12 Skillingar D. C., samt år 1813 förlusten till 949 RBD:r 32 Skillingar N. V.

bär undersöka, anföras, till detta Verks närvarande olyckliga tilstånd. Bland de förnämsta upgifves dyrheten på kol, som man tror skulle kunna afhjelpas, om Verket fick tilstånd att begagna en betydlig Skog på Svenska sidan.

Tilverkningen vid de tre andra Verken har aldrig varit betydlig; vid Foldal och Meldal är den för närvarande nästan aldeles nedlaggd.

Gårkopparn skeppas mest till Holland, där den i år blifvit betald med vid pass 63 Gylden per Centner. Hittills har förädlingen af Koppars varit så obetydlig, att de flesta Kopparbeten till Landets behof kommit ifrån Sverige. ÖfversteLöjtnanten von Krogh (Son till den berömde, nu nära 90 år gamle Generalen och SeraphimerRiddaren von Krogh) lät nu anlägga ett Valsverk på sin vackra Gård, Leer, belägen enhalf mil från Staden. Tiden skall utvisa, om detta företag kan lyckas, eller om de i allmänhet ognnstiga spådomarna därom äro grundade.

Exporten af Fiskvaror, ehuru ej så betydlig, som i Bergen, är här en vigtig Handels-

delsgren. — Nästan inga NordlandsJakter anlöpa Trondhiem, hvars Köpmän därföre sjelfva göra uphandlingar i Nordlandet. De hafva, ibland annat, på Hundholmen ett betydligt Factori, som var deladt i tvåhundrade Actier. Fem af de förnämsta Handlande hafva nu *inlöst* dem och tänka att verksamt *drifva* denna Handel. Dessutom är Fisket i TrondhiemsFjorden ej obetydligt. Exporten till utrikes orter, utom hvad som blifvit skeppat till Norriges vestra och södra kust, samt hvad som till närgränsande trakter och till Jemtländningarna blifvit såldt har från 1804 till 1815 varit som följer:

År	Stock- o. Klipp-Fisk.		Salt Fisk, Sill och Romm.	Tran.
1804.	20,425 Sk:p.	$15\frac{1}{8}$ Lisp.	$7,168\frac{3}{4}$ T:r	$4,181\frac{1}{2}$ T:r.
1805.	17,572 -	$8\frac{1}{2}$ -	$2,366\frac{7}{8}$ -	$3,501\frac{1}{2}$ -
1806.	20,912 -	$5\frac{1}{4}$ -	$4,574\frac{1}{4}$ -	4,700 -
1807.	5,060 -	$9\frac{1}{2}$ -	$2,573\frac{3}{4}$ -	2,396 -
1808.	1,595 -	$2\frac{5}{8}$ -	$210\frac{1}{2}$ -	$455\frac{1}{2}$ -
1809.	2,553 -	$\frac{1}{2}$ -	$2,159\frac{1}{4}$ -	$3,371\frac{1}{2}$ -
1810.	2,138 -	$7\frac{1}{2}$ -	3,100 -	$2,102\frac{1}{2}$ -
1811.	1,562 -	8 -	908 -	943 -
1812.	7,177 -	3 -	$2,061\frac{1}{2}$ -	$1,812\frac{1}{2}$ -
1813.	739 -	$13\frac{3}{4}$ -	$341\frac{1}{2}$ -	408 -
1814.	9,955 -	$4\frac{1}{2}$ -	1,850 -	$3,940\frac{1}{2}$ -
1815.	12,935 -	$4\frac{1}{2}$ -	$5,678\frac{1}{4}$ -	4,038 -

Ex-

Exporten af Trävaror är äfven af vigt; den består till det mesta af Granbräder, som skeppas förnämligast på Irland, något till Skottland och England och obetydligt till Frankrike och Medelhafvet. De Sågar, som leverera till Trondhiem stiga till omkring 300. Från 1804 till 1807 har exporten årligen varit imellan 10 à 12,000 Trälastläster; 1808 endast 19½ d:o, 1809, 1469 d:o. Från 1810 till 1812, 9 à 11,000 d:o årligen; 1813, 4349 d:o; 1814, 3842 d:o och 1815, 9493. Detta sednare år gingo 58 laddningar till Irland.

Den öfriga exporten af Tjära, Skinn, Qvarnstenar, Nötter, m. m. är obetydlig. 1815 gingo ungefär 1000 Tunnor Tjära, 800 Tunnor Nötter, circa 200 Skeppund och 200 Stycken Skinn till utrikes orter, samt 321 par Qvarnstenar till Norrige; dessa sednare huggas imellan Sælboe och Merager. Hela exporten till utrikes orter år 1816 har varit som följer:

Torr Fisk . . .	8247	Skepp. 5½ L:p.
KlippFisk . . .	6606	— 19½ —
Salt Fisk och Sill . .	9750 $\frac{11}{16}$	Tunnor.
Tran	3432	d:o.
Tjära	710¼	d:o.

Tim-

Timmer, Plankor, Bräder m.m.	3813	Trälastläster.
Skinn, beredda och oberedda	133	Skepp. 14 L:p.
Skin af Mård, Hermelin m. m.	2354	Stycken.
Horn	7	Skepp. 14½ L:p.
Stångjern	300	Skeppund.
Kummin	2583	Skålpund.
Fjeder	5¼	Lispund.
Rökt Lax	24¾	d:o.
Ost	7⅜	d:o.
Slipstenar	220	Stycken.
Hjortron	10¼	Tunnor.
Kalk	12	d:o.

Svenskarne, isynnerhet Jemtländningarne, förse Trondhiem med SlagtBoskap; de föra äfven hit Lärfter, Koppar och Jernarbeten, m. m., hvaremot de köpa mycket Hästar, Fiskvaror, etc. Ingen tvifvel är, att denna Handel blir betydligare, till ömsesidig förmån, när communicationen lättas genom den nya vägens fullbordan.

Trondhiems Såckerbruk säges för närvarande drifvas med förlust; dess tilverkning dessa tre sednare åren har varit som följer:

1814

1814 31,530 Pund Såcker och 31,238 Pund Sirap.
1815 35,518 d:o d:o - 22,076 d:o d:o.
1816 42,837½ d:o d:o - 31,187 d:o d:o.

Det Kongl. VidenskabersSelskab blef år 1760 stiftadt af tre förtjenta män, Biskop Gunnerus, Suhm och Schönning. Från 1761 till 1765 utgaf detta Sällskap tre mycket intressanta Volumer af sina Handlingar, där de förnämsta Articlarne äro författade af ofvannämnda Personer. På detta Århundrade har hittils endast en Del (244 sidor in 4:o) af dess Handlingar utkommit; den innehåller:

Sällskapets förnyade Statuter.
Kongl. Bref i anledning däraf.
H. G. Bulls tillägg och rättelser till Bings Norriges Beskrifning.
En Afhandling om Sneaasen af P. B. Brun.
Biographiska underrättelser om JustitsRådet Hammer af Assessor Mandiæ, samt
Apothekaren N. Trychséns Lefverne af honom sjelf, med tillägg af Sekreteraren Didrichsen.

Ett annat Häfte lofvas med det första, hvartill nya Stilar väntades. Sällskapet står nu under H. K. H. KronPrinsens pro-

te-

tection, och äger Biskop Bugge till Præses. Det har i CathedralSkolans hus en stor och vacker SessionsSal, samt andra rum för sina Samlingar. MineralieSamlingen är betydlig: den ställes nu i ordning i nya därtill inredda skåp. SnäckSamlingen är vacker. Den Ornithologiska däremot är obetydlig, och det lilla som finnes i största oordning. MyntKabinetet är äfven obetydligt; men har nyligen blifvit ökadt med en skön och fullständig collection af Franska Medailler, som af dess höga Beskydare blifvit förärad till Sällskapet. Bibliotheket består af några och 20,000 Volumer, utom JustitsRådet Hammers Bibliothek. Ett Rum är äfven upfyldt med denna mannens Samlingar, eller rättare qvarlåtenskap; ty högst obetydligt däraf har något värde. Detta Rum är äfven prydt med hans och flera af hans Slägtingars Porträter. Mer förtjent har han gjort sig af Sällskapet genom en betydlig Disposition, som hade medfört ännu mer nytta, om han ej därvid fästat det vilkoret, att Sällskapet skulle först låta trycka hans efterlemnade Manuscripter, hvilket kommer att medtaga flera års afkastning, och detta sannolikt utan särdeles gagn.

Trakten omkring Trondhiem är utmärkt vacker, ehuru något blottad på skog; Lökkena äro ganska behagliga, med väl anlaggda Trädgårdar, där flera Trädgårdsväxter och Bärarter finnas; men Äppel-, Päron- och Körsbärs-Trån trifvas endast i espalier, och deras frukt mognar blott då Hösten är mycket gynnande; Trondhiem ligger också vid 63° 25′ 52″ höjd. Små Ekar visas i några Trädgårdar såsom en sällsamhet.

En knapp fjerdedels mil utom Staden ligger vid Fjärden Hlade Kyrka, och tätt där intill en väl byggd Herrgård. Här säges fordom Thors och Odins Afguda-Tempel hafva varit beläget, hvilket blef förstördt af Olof Tryggeson. Här hafva jemväl några Strindske Konungar haft sitt Residens, äfvensom den mäktige Hlade Jarl, hvilkens namn stället bibehållit. Här finnas likväl nu mer inga spår till ruiner.

XIII.

Resa från Trondhiem genom Skördals-Porten till Jemtland.

Under hela mitt vistande i Trondhiem, som var i alla afseenden angenämt, isynnerhet genom det vänliga bemötande jag där rönte, hade jag äfven ett för årstiden ovanligt vackert väder; men det var ej att förmoda, att detta skulle under denna sena årstid räcka mycket längre; hvarföre jag måste påskynda min resa, för att kunna komma öfver Fjellen in i Jemtland. En i Trondhiem etablerad Jemtländning, Herr N**, försäkrade mig, att bästa vägen var genom Meraker och Skördals Porten. Öfver Levanger och Suhl till Skalstugan är väl vägen genom ödemarken kortare; men den sades under denna årstid ej kunna nyttjas. Denna väg begagnas mest om Vintern af Jemtländningarne, som i December och Mars månad besöka Levangers marknad *). Man har därföre va-

*) Arndt misstager sig, då han säger uti sin resa i Sverige, tredje Delen, att vägen från Dufvedsund i Jemtland till Suhl och Levanger i Norrige går genom Skördalsporten.

varit omtänkt, att där anlägga en ordentlig landsväg, hvarpå förlidet år 300 man på Svenska sidan arbetat; men som StorThinget ej beviljat några medel till detta arbetes fortsättande på Norrska sidan, har det tils vidare blifvit inställdt. Önskligt vore, att det snart måtte åter taga sin början och blifva fullbordadt.

Som ordentlig Skjuts ej finnes längre, än de två första hållen, hade ofvannämnde Herr N** den godheten att förse mig med bref till Bönder, som han kände, samt till Inspectorn öfver Sælboe Kopparverk; hvarefter jag tidigt den 18 September afsände mitt Förbud, och följde sjelf efter straxt på eftermiddagen.

Jag hade först 1½ mil god väg, genom en vacker trakt, längs Fjärden till Hougum, och ännu trefjerdedels mil bortom denna Gästgifvaregård. Hafre samt något Korn sås eljest i denna trakt. De fleste Bönder kunna afyttra något däraf. På halfva vägen imellan Hougum och Helle lemnar man Fjärden och måste i en tjock Skog klättra sig upföre branta backar, från hvars höjd Stördalen visar sig, och dit vägen bär utföre lika besvärliga backar. Dalen genomskäres af StördalsElfven, som måste öfverfaras på färja,

om man vill resa till Levanger och Nordlandet. På norra sidan om Elfven ligger en af Norriges största KrukmakareFabriker; den är likväl ej betydlig och tilverkar endast gröfre arbeten. Straxt bredvid är Værnes Kyrka belägen, under hvilken 4 Annexer i Stördalen lyda.

Tidigt den 19 lemnade jag Helle, och stälde min kosa åt öster, längs Elfvens södra strand. Dalen är här ganska smal; vägen, som kröker sig på sluttningen af berget, är mycket backig och besvärlig, så att jag måste rida eller gå större delen af vägen, under det en eller två man höllo i den tomma chaisen. Med möda hann jag på detta sätt, under ett beständigt regn, på 12 timmar, 4¾ mil till Brenna i Merakers Socken, där jag af Inspectör Brecke blef med gästfrihet emottagen.

Meraker är Annex till Stördals PrästGjeld, hvars Präst kommer hit endast 3 eller 4 gånger om året, för att hålla Gudstjenst, hvilken där [illegible]llan förrättas af Klockaren. Denna Sock[illegible] sträcker sig till Svenska gränsen och tyckes i dalarna vara så väl odlad, som jordmånen tillåter; men Säden blir ofta

ta skadad af frosten, hvilket äfven i år inträffat. Boskapsskötseln är därföre Ortens förnämsta näringsfång. Större delen af Allmogen lyder såsom Husmän under Sælboe KopparVerk, som ligger 1½ mil i SydOst från Brenna. Detta Verk blef anlaggdt för ungefär 100 år sedan, har tvänne Grufvor och är indeldt i 120 Kuxer eller Actier. Dess största afkastning har aldrig varit öfver tre Skeppund per Actie, och stiger nu knapt till hälften. Likväl är detta, för närvarande, af alla Kopparverk i Trondhiems Stift, det som bäst bär sig.

Herr Brecke sökte på alt sätt förmå mig afstå från min föresatts att fara öfver Fjellet till Jemtland, såsom altid varande en vådlig och besvärlig resa; men isynnerhet under denna sena årstid, då de korta dagarna nödga den resande att stanna öfver natten på Fjellet. Äfven var mitt åkdon ett stort hinder; men då Herr N** i Trondhiem försäkrat mig, att han farit däröfver med ett dylikt (likväl på en bättre årstid), blef jag fast i mitt beslut *). Inspectorn

*) Sedan Konung Carl VIII Knudson år 1449 blifvit i Hammer vald och utkorad till Norriges

eforn skaffade mig då en Bonde vid namn Nils Ringvold, en gammal erfaren man, som tvänne gånger varit med, då Norrska Armeen tå-

Konung af Norrska Ständerna (som vid detta tilfälle skrefvo till Danska Konungen: Vi viljom aldrig hafva någon Tyskan eller Danskan Konung), red han öfver DovreField till Trondhiem, där han af ÄrkeBiskopen blef krönt. Då han sedermera, i slutet af November Månad, ville återvända till Sverige, öfver Meraker och Jemtland, sökte alla att afråda honom därifrån, såsom högst farligt; men (enligt RimKrönikan), svarade Konungen:

- - - - - Then Wägen jak vil,
Gudh och St. Olaff troor jak thertil,
The hulpo oss hijt utan meen!
The hielpa oss väl til Swerike igen.
Later ther Gingärd samman taga,
Annan wäg wilja wi ej draga.
. . . .
. . . .
The til ryggia drogo, tygat med skäl.
The hade fullt när swultit ihäl.
I fäm stunder Konungen reed
Ath Stiördal ath Elfwen then leed,
Ok in til Möraker;
Litzla stund hvijlade han ther,
Ok kommo än til Duneede,
Förrätt minnat thet skedde:
Thet undrade hwar, then thet förnam,
Thet han kom then wägin fram,
Thet är hvaske hört eller spordt,
At nogor hafwer swa förra gjordt, m. m.

tågat denna väg med Kanoner och Tråss till Sverige. Jag ackorderade med honom, och han lofvade att följande morgonen klockan 4 infinna sig med två andra Bönder och fyra hästar. Sjelf skulle jag rida på en häst, som Herr Brecke ville skicka till Östersund.

Klockan var likväl 7 innan alt blef färdigt, och jag fick sedan erfara hvad som förorsakat dröjsmålet. Tåget öpnades af Nils Ringvold, som ledde KlöfHästen, på hvilken mina saker voro lastade, därefter följde den tomma chaisen, förspänd med tvänne starka hästar och med en man på hvardera sidan, för att hindra den att stjelpa. Jag och min Betjent till häst formerade arrieregardet.

Omkring Brenna öpnar sig dalen. StördalsElfven störtar sig här i flera Cascader, vid hvilka ett förmånligt Laxfiske finnes. Rundt omkring synas höga Fjell, som till en viss höjd äro beväxta med skog; men hvars toppar betäckas af evig snö. Sedan vi farit genom tvänne, bortom Brenna liggande Gårdar, som äro de sista på Norrska sidan, kommo vi in i en Skog. Nu fanns ej mer någon banad väg, några få ställen undantagna, där

Norr-

Norrska Armeen laggt stockar och trän, för att däröfver kunna framsläpa sitt Artilleri. En Bro öfver en hög Forss är äfven qvar sedan den tiden; men alt detta underhålles nu icke mer, och Bron är redan i ett så dåligt tilstånd, att man ej utan lifsfara kan färdas däröfver. Den ena hästen spändes från Chaisen, *hvilken*, därefter af den andra, utan att köras, drogs öfver bron; ty ingen vågade följa med den. Hästar och folk gingo därpå, den ena efter den andra, öfver den svigtande bron. Vi började sedan att klättra upföre ett tvärbrant berg, öfver klippor och kullstörtade trän; men det värsta är, att nästan hela Fjellet består af Myror *) och sumpig mark, där hästarna ofta nedsjunka öfver knäna, *då* ryttaren *måste* hoppa utaf. Utan en säker vägvisare, kunde man lätt råka på sådana ställen, där det blef omöjligt både för häst och karl att komma hvarken fram eller tilbaka. Hela afståndet från Brenna till den första Svenska Gård i Åre Socken räknas för 6 mil; andra säga, att det ej är öf-

ver

---

*) Bönderna säga Myrom. Prononciation skiljer sig här ganska litet från Jemtlands. I stället för ändelserna på um, såsom i Gulbrandsdalen, brukas här om, Fjellom, Hästom, e. s. v.

ver fyra. Svårt är att bestämma detta, då man går beständiga krokvägar, för att leta sig fram på de minst farliga ställena.

När vi hunnit ungefär en mil och befunno oss på ett af de värsta ställena, gjordes halt, och då fick jag först veta orsaken till dröjsmålet vid afresan. Jag hade endast ackorderat med en Bonde — de tvänne andra sade sig nu vilja återvända med sina hästar, om jag ej ville öka betalningen för skjutsen till 200 RBD:r. Hvad var att göra? Vända om, eller samtycka. Jag valde det sednare; men får råda alla resande, som ärna göra denna färd, att afsluta ett bestämdt ackord, innan de begifva sig på väg; likväl råder jag dem snarare, att ej taga denna väg, isynnerhet under denna årstid, och minst med åkdon. Skogen består mest af Gran. En mängd borttorkade Tallar sades af Bönderna blifvit under svåra år afskalade till bröd. Vid ändan af Skogen finnas endast utgångna Granar. Underligt nog, att på detta Fjell Granen (*Pinus abies*) sträcker sig högre än Tallen (*Pinus silvestris*). Detta är äfven fallet på Svenska sidan, där Tallar först visa sig i myckenhet, då man aflägs-

lägsnat sig från Fjellet. Rönnen och Dvärg-Björken äro, som vanligt, de sista trän, som träffas på höjden. Detta Fjell äger på många ställen ymnigt med gräs; på några ställen var det slaget och uplaggdt i stora stackar, hvarifrån det sedermera köres hem på vinterföre.

Sedan vi kommit ur skogen, sågo vi framför oss höga och ödsliga vågformiga klippor, hvilka på afstånd likna en mur med en öpning eller port; det är egentligen detta Pass, som kallas Skur eller SkördalsPorten *). Till höger hade vi en grön dal, där Inspector Brecke har sitt Sæter. Här ville mina Bönder hvila öfver natten; men som vi hållit oss något för mycket i norr, hade detta förorsakat öfver enfjerdedels mils omväg, och, då vädret var vackert, beslöto vi att resa så långt vi kunde. Nils Ringvold sade sig äfven på Svenska sidan känna ett par öfvergifna Fin- (Lapp-) Kojor, där vi kunde tilbringa natten. Vi fortsatte således resan och hunno klockan 4 till SkördalsPorten. Nära där-in-

*) Sådana Pass eller Portar finnas på flera ställen af Fjellet. Se härom *Kgl. VetenskapsAcademiens Handlingar för år 1763.*

intill är en liten Sjö af samma namn, hvarifrån Stördals Elfven har sitt utlopp. Härifrån har man en vidsträckt och ryslig utsigt öfver ödemarker och till en del snöbetäckta Fjell. Stenhögar utvisa gränsskilnaden imellan Norrige och Sverige. Med blandade känslor stannade jag på gränsen. Med glädje återsåg jag Sverige efter tre månaders frånvaro; men med saknad lemnade jag ett Land, där jag rönt så mycken godhet och välvilja. Huru mycket bedraga sig ej de människor, eller sökte att bedraga mig, hvilka sade, att jag, såsom Svensk, skulle blifva illa bemött. Hedern att vara Svensk döljde jag aldrig — och den ökade, om möjligt är, den gästfrihet, som utmärker den ädla Norrska Nationen, och i hvilket afseende den ej kan jemföras med någon annan, än den Svenska. Och huru illa belönta hafva de ej båda ofta blifvit därföre? Huru många resande hafva icke vid beskrifningen af Skandinavien förnärmat sanningen? Att vederlägga en mängd falska, plumpa och löjliga uppgifter, hvarmed större delen af utländska Resebeskrifningar öfver Skandinavien äro upfylda, skulle erfordras Volumer. Så väl Hjertats minne, som alt annat

nat minne, tyckes öfvergifva de flesta af dem, så snart de farit öfver Sundet. Härvid finnas visserligen undantag, såsom Arndt, Buch, Hausmann, och några andra. Men huru många flera höra ej till den förra klassen?

Jag var fördjupad i dessa tankar, och betraktade den rysliga ödemark, som omgaf mig, då Nils frågade, om jag ej ville se den märkvärdiga Stenen, "hvarom", sade han, "Svenskarne hafva mången sägen och tro". Han menade: Stenen i Grönan Dal, hvarom man talt och skrifvit så mycket. Det berättas, ibland annat *), att en Biskop, Stephanus, i Eric VIII:s tid blifvit sänd af ÅrkeBiskop Adalbert, för att omvända Jemtländningarne till Christna Religionen, då han, efter flera års vandringar i Landet, låtit upresa Stenen och därpå låtit inhugga en Inscription, som blifvit uttydd på åtskilliga sätt; ibland annat: att när Svenske taga utländska seder, Landet mister sin fordna heder, Kyrkor vändas i fånga-

---

*) *Specimen Academicum de Lapide in Valle Virenti.* Præs. Professor Hermansson, Resp. *Renhorn*, den 14 April 1733.

gahus, Gudstjensten mister sitt fordna ljus, m. m., än står Stenen i Grönan Dal — men, när Präster blifva Bönder och Bönder blifva Vidunder: Då ligger Stenen i Grönan Dal.

Denna Sten har tordehända likväl aldrig varit annat än en GränsSten imellan båda Rikena, och den omtaldta Inscriptionen en digt. Den är däremot af resande fulltecknad med namn och bokstäfver. För närvarande var den ikullstörtad. En ritning däraf finnes i nämnde Disputation, äfvensom i Dahlbergs Svecia Antiqua, samt vid pag. 67 af LandsHöfdingen Tillas' Tal. Denna sednare är den bästa *).

Sedan man farit genom SkördalsPorten, får Fjellet ett annat utseende. Man har framför sig en ofantlig och ödslig slätt. Flera ställen äro betäckta af evig snö; på en lång sträcka finnes hvarken trän eller bete; men vägen

*) Se vidare härom ofvannämnda *Disputation*, *Kongl. Sv. Vet. Academiens Handlingar för år 1763. pag. 275 och 304*, *LandsHöfdingen Tillas' Tal i nämnda Academie vid Præsidii nedläggande den 6 Februarii 1765, pag. 66 och 67*, samt *Hülphers Jemtlands Beskrifning pag. 134.*

gen var ej så sumpig som förut, hvarföre vi en stund kunde påskynda vår färd. Åntligen sågo vi på långt håll en Skog, som var målet för våra önskningar. Men de besvärliga Myrorna började, ty värr! åter och blefvo slutligen så svåra, att då det dessutom började mörkna och mulna, så att vi snart ej kunde se ett steg framför oss, sade gamle Nils sig ej våga fara längre. Vi skyndade då att hinna en liten dal, som vi hade till venster, där det fanns bete för våra hästar, och där några Björkar kunde förse oss med bränsle under de tio timmar, vi måste bivouacera. Sedan hästarne blifvit försedda med stora skällor, släpptes de lösa, hvarefter vi samlade ved och antände en stor brasa, omkring hvilken hvar och en lägrade sig så godt han kunde. Natten var kall och fuktig; lyckligtvis klarnade vädret upp och vi sluppo regn; men huru lätt hade ej under denna sena årstid starkt regn eller urväder kunnat inträffa? Midt uti en ödemark, omgifne af Träsk, där vi kanske hverken varit i stånd att komma fram eller tilbaka, hade vår belägenhet då blifvit verkligen ryslig. Under dessa tankar afbidade jag med otålighet dagens ankomst. En utdelning af brännvin ingaf mod hos mina föl-

följeslagare. Vi hade af förra dagens erfarenhet sett huru farligt det var att försumma tiden; ty om vi då farit ut tidigare, hade vi lätt hunnit till Lappkojorna. Nu var det ej full dager, då vi började vårt tåg, och vi sågo snart, att Nils' försigtighet ej var öfverflödig. Myrorna voro mycket svåra, till dess vi hunno de efterlängtade Lappkojorna. De ligga i en vacker dal, omgifna af stora och frodiga Granar och Björkar; marken var beklädd med alns högt gräs. — Dalen genomskäres af en brusande Å, som faller ut i en nära intill liggande fiskrik Sjö. Hvarföre Lapparne öfvergifvit detta förmånliga ställe, har jag ej kunnat få någon uplysning om. Mina Norrska Bönder sade, att om detta ställe vore beläget på deras sida om Fjellet, skulle det visserligen användas, åtminstone till Fäbodar. Nu är fisket det enda, som begagnas. Tvänne Sjöar, som af Bönderna kallades Stora och Lilla RenSjön *). äro förena-

*) Dessa Sjöar har jag ej funnit rätt utsatta på någon annan Charta, än den öfver norra delen af Sverige, utgifven af Geographiska Inrättningen år 1811, där de äro benämnda Ytt. och Öf. Ränn-Sjön, förmodligen för att skilja dem från en annan Ren-Sjö, belägen norr om SkalStugan. Men Bönderne kalla äfven dessa Ren och ej Ränn, och i en

änade genom en liten Elf, uti hvilken några Ry-sjor voro fulla med Rör, eller Röding *). Spår af Renar syntes på flera ställen. Ripor sågos i mängd. Denna Fågel af flera slag (Skogs-, Dal-, Fjell- och Snö-Ripa. Tetrao Lagopus, Rupestris, etc.) är mycket allmän i dessa trakter och anses i Norrige för mycket delicatare än Hjerpen (Tetrao bonasia). Som förhållandet är tvärtom i Sverige, händer ofta att Jemtländningarne, nära gränsen, sälja de förra, som de på några ställen i Norrige kalla Skarrn, och köpa af Norrmännerna Hjerpar, som betalas bättre i Stockholm.

Elfven, som förenar RenSjöarna, var nu så låg, att våra hästar kunde vada öfver den; men vid högt vatten är man tvungen att göra en stor omväg kring sjön. Nu fingo vi i sigte den stora ÅnnSjön, samt höga Fjell, som sträcka sig åt Herjeådalen. Landet blef alt mer rikt på Björk- och Gran-Skog; men Myrorna blefvo svårare, och vi hade på flera ställen den största möda att komma fram.

Vid

Afhandling om Jemtlands Afradsland, af Tideman år 1758, kallas den ena af dem Norra Ren-Sjön.

*) Se om denna Fisken *Hülphers Jemtlands Beskrifnings*

Vid middagstiden hunno vi till en Fäbod, som redan var öfvergifven, och hvarifrån vi hade till den första Svenska Gården, kallad Wollom, i Åre Socken, en knapp half mil; men därtill fordrades, i anseende till vägens besvärlighet, två dryga timmar. Denna Gård bebos af tvänne hushåll. Den är omgifven af rikt bete; något Korn, som kallas, liksom i Norrige, Bygg, sås äfven här; men den hade, äfven som på andra sidan, frusit bort i Augusti månad. En liten Minnesvård är här för några år sedan uprest öfver de olyckliga Krigare, som på återtåget ifrån Norrige, i Januarii 1719, härstädes blefvo ihjelfrusna *).

Sedan jag liqviderat med mina Norrska Bönder, samt fått andra hästar, fortsatte jag min resa, och hade först trefjerdedels mil dräglig väg till Tångböl, hvarifrån jag endast haft enhalf mil öfver JäfSjön, och sedan enfjerdedels mil landvägen till Renberg; men, emedan vinden blåste för starkt emot, måste jag fara öfver Elfven, som förenar ofvannämnnämnda Sjö med BoSjön, och hade sedan en

*) Se härom ofvan anförda Verk. *Sv. Vetensk. Acad. Handl.* Hülphers *Jemtlands Beskrifning*, m. m.

en mil omkring den förra, ej stort bättre väg, än på Fjellet. Det mörknade, och jag började frugta att ännu en natt blifva nödsakad bivouacera; men hann äntligen lyckligt till Renberg, där jag med Nordisk gästfrihet blef emottagen af Nämndemannen Nicus, till hvilken jag hade bref.

Den 22 September skjutsade mig den hederlige Nicus trefjerdedels mil till Forssa. Efter enfjerdedels mil dålig skogsväg, kom jag äntligen på stora landsvägen till Östersund.

Innehåll.

I. Resa från Svinesund till Christiania.

II. Christiania.

 tet

tet följas ej — Namnet Norriges härledning — Norrmännens Modersmål; BondSpråket — Norrskans och Svenskans likhet — Danskan det enda Språk, som skrifves i Norrige, förblifver ändock främmande, 26 — Norrskan bibehåller många i Sverige och Dannemark bortlaggda Ord — Räknesättet — Bärarters gemensamma namn i Danemark och Norrige, 27 — Hamn — Afsättning på Trävaror, Jern, Alun och Kummin (Karve) har aftagit, 28 — Elfven Ager lättar tilförseln — Christiania förser ett betydligt upland med utländska varor — Väfnader och Åkerbruk tiltager — Lefnadssättet, 29 — SällskapsTheatrar, Baler, Concerter — Norrmännen stora Musikälskare — Repetitioner af Musiken vid blifvande ReformationsFest — Firandet af H. K. H. Prins Oscars dag — Utmärkt vackra Lökken — Gästfrihet, 30 — Ladegaardsöen, Park med de skönaste utsigter — Visad utmärkt godhet hos H. E. Grefve *Mörner* — Ullevold. Byggnad. Park. Tempel. Lusthus. — Bogstad. Orangerie, 32 — Pittoreska utsigter. Ovanligt jemn Skog. Utsökt samling af Taflor. Hogarths gravurer — Sällskapstonen — Art de la gueule. Varieteter af stekt kött. Deserter — Trädgårdar — Aggerhuus' Fästning. Ålder. Residens. Utsigt från Batteriet. Magasiner, 33 — Domkyrkan — Gudstjensten; löjliga bruk dervid — Brist på Präster i Norrige — Bemärkelsen af Präst, residerande och personel Capellan, 34 — Församlingar där Gudstjenst tidtals ej hålles — Enkesäten vid hvarje Pastorat — PrästÄmbetens nedläggande, 35.

III. Resa från Christiania till Bergen, öfver Ringerige Fille-Field och Leerdalsören.

Marchroute; ifrån Christiania till Lerdalsören, Sid. 36 — Misstag om rätta vägen, 37 — Skjutsgossen saknas — Väntpenningar — Anmärkning i afseende på Skjutsinrättningen — Backig väg, 38 — Bærum, JernVerk — Berömda utsigter — Ordet Kleves bemärkelse — Krogskogen, 39 — Ålderdomsminnesmärken — Ställe där Svenskarna blifvit slagna — Danska ord försvinna — Väl odladt land — Bruflads läge, 40 — Biträde af Jägaren Erik på den svåra vägen — Vacker utsigt — Vid Næs, Såg- och Mjöl-qvarnar; största fattigdom — Flad- eller Tun-bröd — Hafre och Kornbröd — Fladbröd af Potatoes — Ättehög, 42 — Häst och Boskapsskötsel — Skönt Vattenfall, 43 — Hugaberget — Ofantligt djup Fjord — Smal, med mycken konst anlaggd väg i bergets sluttning — Upstigande rök ifrån ett af de högsta Bergen — Sæter eller Fäbodar, 44 — Boskapen liten och Korna utan horn — En skön, men smutsig och barfotad Herdinna — Från Skogstad till Berge (6 mil) måste man fara med samma hästar, 45 — Från alla sidor störtande Vattenfall — Nyestuen och Maristen endast för resande anlaggda Fjellstugor. Utmärkt god Öret (Lax-

(Laxöring) — Lemningar efter en Kyrka, kallad St. Thomas; förskräckliga historier om densamma; bland Allmogen offras åt Andar, som tros bebo denna Kyrka; Gudstjenst och Marknad hölls förr där. Smeddedalen tros varit bebodd före Digerdöden och ett stort Jernverk där anlaggdt, 47 — FilleField — Skogsbrist — Kolning af Dvärjbjörk — Renar — En Marmorpelare, som utmärker gränsskiljnaden imellan Aggerhuus och Bergens Stift. — Ödslig utsigt ifrån SulleTind (Spets), 48 — Brådstupad väg, 49 — Svår och farlig, men vacker väg — Berge's vackra belägenhet, 50 — Ofanligt Vattenfall — Svår färd öfver de från berget kommande Bäckar, 51 — Cascade från en ofantlig höjd — Kostnader för 8 personer, med 7 à 12 hästar, på 4 dygn, 52 — Råd för dem, som skola resa öfver FilleField — Lerdalsören, By eller Köping vid SogneFjorden, bebos af Strandriddere; deras näringsfång —; Kostnaden för resan sjövägen från Lerdalsören till Bergen, 54 — Marche-Rhoute ifrån Lerdalsören till Bergen — Musslor, 55. — Trakten ikring Fayous. Många Kyrkor under en Pastor, 56. Allmogens nöjen, på Söndags aftonen. Bemärkelsen af *Pige* och *Dräng*. Folkets utseende, Språk (nästan ren Svenska), hyfsning, 57 — Samtal med en Bonde — Morn, välbyggd Herrgård. Jordens sorgfälliga odling. Frodiga Ekar. Fruktträn. Gästfrihet. Skönt Vattenfall — Stor Bondgård. Språkets obegriplighet — Förmånen af Svenska Språkets införande i Norrige, 59 -- God råd på mat; men svårighet att erhålla någon -- Rutleskärs mänga små Holmar, 60 --- Otaliga Sjöfoglar --- Resan från Stjerlehavne till det vackra Alversund, 61.

IV. Bergen.

Olägenheten af bristen på Värdshus eller Gästgifverier här och i flera Norrska Städer, 62 -- Stadens anläggning, 63. Olof Kyrre och hens Son Östen bebott den, 64 -- Engelsmännen de förste, som bosatte sig här; men uttrangdes af Hanseaterna, hvilka sägas af Magnus Haagensen erhållit sina Privilegier, som uphäfdes, men återfingos. -- Bergens flerfaldiga plundring och ödeläggelse, 65; -- Husenas pantsättning till Hanseaterna ursprunget till Kontoret -- Konung Christophers titel -- Af de 4 stora Kontor Hanseaterne uprättade har det, som var här, längst bibehållit sig. Reglor och Statuter för detsamsamma, 66 -- Bergen har sedan det uphörde att vara Residens, ofta blifvit besökt af Danska Konungarna, 67 -- Herredagar -- Flere förtjente Biskopar. Pontopidan. Bruun -- Bergen styrdt af LehnsHerrar. Chronologie öfver dessa på Vers af Jens Bjelke -- Stadens anläggning omkring den sköna Hamnen Bergensvaag, 68. -- Fästningen: fordom Konungarnas nu Generalens Residens Dræggen och Tyska Bryggan, eller Kontoret, med skö-

na Packhus -- Torget -- Gatan benämd Strand -- Allmänningar -- Packbodar. -- Nornæs -- Frideriksbergs Fästning -- Dockan -- Båda Hamnarnas olägenhet, 69 -- KalmarGaden -- Husen -- Mordbrand -- Eldsläckningsanstalter -- Kyrkor. -- Fleste Handlande kunna tala Franska, 70 -- Uttal - Klagomål öfver svåra tider -- Tabell öfver de 1816 från Bergen utförda och förtullade varor -- Bergens förnämsta export, Fisk, kommer från Nordlandet, 73. -- Nordländningarnes hitkomst. Deras Fartyg, 74 -- Fiskens lastning -- Åtskilliga slags Fisk, 75 -- Exporten däraf -- Rommen (Rognen) -- Tranen -- Fiskens aftagande utförsel, 76 -- Orsaken hvarföre Bergensboerne föryttra sina varor och upköpa sina behof i Bergen och ej i Trondhiem, Christiansund och Molde -- Folkmängden, 77 -- Mjöl- och Bark-Qvarnar utanför Staden. Näringsfång -- Börsen -- Sällskapslifvet -- SällskapsTheater -- Klubbarne: *Den gode Hensigt och Harmonien* -- Promenade -- Det vackra Könet, 78 -- Alleer -- Climat -- Spetälska -- Det högsta af Staden omgifvande berg -- Vapnen -- Holbergs och Dorothea Engelbrechtsdotters födelsestad, 79. -- Orsaken hvarföre invånarne resa sällan inom, men desto oftare utomlands.

V. Resa från Bergen till Stavanger.

Resan företages i sällskap med en ung Norrman. Sid. 80 -- Resekostnaden för den 20 mils långa sjöresan -- Regn och motvind -- Bukvenraae, Skärgård. En Dansk Jakts strandning och lastens bergning därstädes, 81. *Ursprunget* till Skärgårdens benämning. *Dröjsmål* härstädes för storm -- Resa öfver Björn- och Kors-Fjorden, 82. -- Engesund -- *Betydelsen* af ordet Bergensled -- Namnet Hordelands ursprung. Horder. Boningar, osnygghet, långa skägg, födoämne, näringsfång, Språk, ofruktbart land, första fråga till resande. Otrolig mängd Bär, 83 -- Det ställe hvarest Magnus Smek omkommit. -- Beständigt regn -- Förändring uti seder, 84 -- Väl odladt land. Ättehögar. Bautastenar -- De fem daarliga Jungfruer, fem höga stenar -- Karmöens Fornlemningar. -- Ruiner efter en StenKyrka -- Vid Karmöen, som varit Residens, flera Konungars Grafhögar. Tvänne stenar med RuneInscriptioner, 85 -- Karmöens storlek, mark, befolkning, Kyrkor -- Koberviigen. Segelled -- Resan öfver BukeFjorden -- Stavanger. Dess ålder, fordna och närvarande storlek, ödeläggelse genom eldsvåda, folkmängd, 86. Biskops- och StitsAmtmans-Sätets flyttning. Trädgårdar med fruktträn. Stadens byggnadssätt. Gator. DomKyrkan. Författning i den händelse Lik skola få nedsättas i Kyrkan. Rådhuset och Skolhuset, 87. Hamnar. Varfvet. Repslageri. Export -- Hummerfångst, 88. Försäljningen af lefvande Hummer, 89. Trakten kring Stavanger. Ett vackert Landtställe, 90.

VI.

IV. Resa från Stavanger till Christiansand, genom FlekkeFiord, Fahrsund och Mandal.

Vägen ifrån Stavanger till Christiania, Sid. 91. -- Marchroute ifrån Stavanger till Lunde Gästgifvaregård -- Jedderen. Dess näringsfångst, 92. Bondgårdar. Skogbrist. Åkerbruk. Fiske; olägenhet därvid. Farlig sjöfart. Landets utseende. Årsväxten. Långvarigt regn. Höbärgning. Utsigt af Hafvet imellan Skæveland och Rhe. Vägen till och från Söjland. -- Haar. Sandslätt, 93. -- Resan öfver ett det ohyggligaste Fjell. Ougne. Odlad dal, Stenkyrka, Elf med rikt Laxfiske -- Dalerne; rysliga, höga berg; fattigdom, usla, osnygga Gästgifvaregårdar; ingen väg, blott små stenhögar utvisa den; utmärkt goda hästar, 94 -- Eggersund; dess näringsfång. Vacker väg imellan Svalestad och Ögrem. Vägen till Ollestad den rysligaste under hela resan, 95. -- Landet ikring Husvatnet och Lunde. Lundes Kyrka och vackra Prästgård. Tarflig måltid efter långt fastande -- Resa på båt till Flekkeid -- Resa till fots öfver Edet till Lavolden. Bemärkelsen af ordet Ed eller Eid, 96 -- En liten Sjö eller Vand, vid Lavolden, som löper ut i GriseFjorden. Grunda pass -- Flekke-Fjord har hvarken KöpstadsPrivilegier eller egen Magistrat; hör under Lunde Pastorat. Gudstjenst. God Hamn. Export. Byggnadssätt, 97. Kyrka. Vacker och väl odlad trrkt. Vistandet hos Herr L... Hamn. Batteri. Oerhört prejeri -- Smalt Sund. Nedrasande berg -- Quinis-Fjorden, 88. Fedde Hamn. Sågverk. Utloppet af FlekkeFjord -- Hitteröen. Goda Hamnar. -- Resa ifrån Duvoldstrand genom LestEidet öfver Quaviig Fjorden till Farsund. St. Olufs ridt öfver Häspränget, 99. Runor. Farsund. Dess byggnadssätt, Kyrka. Gudstjenst. Näringsfång. Export. Expeditioner till DovreBank. Varf. Repslageri. Kostnader för resan till SpangerEidet. Stark Sjögång, 100 -- Haralds landstigning. Fyrbåk, Båtarna dragas öfver SpangerEidet, 101. Behofvet af en Kanal därstädes. StenKyrka. Bondgårdar. Wittling -- Vistandet vid Snik öfver natten -- Högst angenäm promenad genom Undalen till Vigeland. Undalen, 102. UndalsElfven. Laxfiske -- Vigelands Gästgifvaregård. Färja. Kyrka. Prästgård -- Väl odlad mark. Ekar. Orsaken till detta trädslags utrotande -- Utsigt af MandalsElfven, 103 -- Nedrasande Fjell -- Mandals läge. Eldsvåda. Förnämsta eller enda Gatan. Skön Trädgård med Vinrankor, 104. GrundLega. Malmöen, anledningen till dess namn. Klæven, Förstad. Prägtig Hamn. Packhus, 105. Äger hvarken KöpstadsPrivilegier eller egen Magistrat. Export. God Lax. Fordna Privilegier för Landskronaboerna. Saltverk. Folkmängd. -- Vacker och odlad trakt till Christiansand -- Skörden, 106. Vatne -- Lune. Färja. Sågverk -- Bondgårdar -- Invånare.

VII. Resa från Christiansand genom Lillesand och Grimstad till Arendal.

Marcheroute ifrån Christiansand till Arendal, Sid. 107 -- Christiansands anläggning och Privilegier. Biskops - och StiftsAmtmans - Sätets ditflyttning. Gator. Hus. DomKyrka. Folkmängd, 108. Dålig Handelsconjunctur. Läge. Sköna Hamnar. TorredalsElfven, eller Otteraaen, segelbar långt upp i Landet; äfvensom TopdalsElfven. Export. Quarantaine: Anmärkningar därvid. Batterier, 109 -- Flekkeröes förträffliga Hamn, 109. Fästning; dess förstöring af Engelsmännen. Sjöskadade fartyg. Varf. Repslagerier. Magasiner. Ekfartyg. Befarad brist på Ekvirke, 110. Kongl. Varf och station för Flottan. TorskFiske. Garfverier. Tobaksfabriker. Bränneri. Tegelbruk. KakelugnsFabrik. Jernkakelugnar. SågVerk vid TorredalsElfven och på dess pittoreska stränder Lökken, 111. Holms yttrande om Vetenskapernas tilstånd -- Ovanligt hög skog omkring Tvide -- Getter -- Vackra utsigter, 112 -- Färja -- Otjenligt sätt att påfylla vägen -- Prejerier på skjutspengar -- Lillesand under Grimstads TullKamare, 113. Export. Folkmängd. -- Förfärlig väg; men vackra utsigter. Grimstad. KöpStadsPrivilegier. Folkmängd. Byggnadssätt. Hamn. Export -- Frolands Bruk -- Från Grimstad till Bringsvær högst usel väg -- En Skjutsbondes anmärkningar om jordbruket, 114. Nyligen börjad Potatoesodling, 115. För dryga Skatter -- Spannmålsinförsel och dess förekommande -- Imellan Bringsvær till Hvedding utmärkt vacker trakt. RygeneFoss' Vattenfall, 116. SågVerk -- Väl byggda Bondgårdar vid Hvedding -- Jerngrufvor. Vattenkonst -- Arendal, byggd på Holmar. Byggnadssätt. Ett af de största och vackraste hus i Norrige. Vacker SällskapsTheater, men ful Kyrka, 117. Gatorna af träbroar. Läge. Hamn. Segelled. NidElfvens utlopp. Export, 118. Rodd på NidElfven till Herr Fursts Landtställe. Trävirkets flottning och bergning. Förstäder.

VIII. Resa från Arendal till ÖsterRisöer, Krageröe och LangesundsFjorden.

Bemärkelsen af West- och Öst-Landet, Sid. 119 -- Resan ifrån Arendal till ÖsterRisöer -- Tromöe, 120. Ursprunget till dess namn. Längd. Herrarne Dedekam's Landtgård -- Farvatten. Hamnar. En mängd Fartyg från Östersjön. Skjälar -- Farlig passage vid Sillen. Anledningen till detta namn -- Lotsbåtar -- ÖsterRisöer, 121. Matanrättningen på Apothoket eller Wärdshuset. Byggnadssätt. Belägenhet. Hamn. Quayen. Privilegier. Folkmängd. Kyrka. Ursigt från ett högt berg. Promenader. Varf -- Farlig och besvärlig resa ifrån ÖsterRisöer till Krageröe under regn och storm, 122. Fartyg bygg-

byggda af en Bonde -- Krageröe, 124. Gator. Hamnen. Batteri. Farlig skärgård. Ekfartyg. Brist på ekvirke -- Resa ifrån Krageröe genom Longesund till Breviig -- Öster- och Vester Langöe JernGrufvor -- SvartSkär, liknande ett Batteri, 125 -- Svårt inlopp till LangesundsFjorden; dess vackra stränder -- Langesund. Varf. Export -- Breviig. Invånare. Handel. Smackar. Trävarornas flottning. Kyrkan, 126. Hamnen. Byggnadssätt. Skeppsvarf. Amiralen Cort Adelers -- Resan ifrån Breviig till Porsgrund -- Porsgrund. Läge. Kyrkor. Gator, 127. Byggnader. Jurisdiction. Export. -- Folkmängd -- Skien. Romantisk trakt. Förstad. Elf. Sköna Vattenfall. Mjöl- och Såg-Qvarnar. Timrets flottning ifrån Nordsöevandet. Ovanligt stort timmer, 128. Export. Vattenfall. Adlerska Familjens gamla Residens. Skiens ålder. Privilegier. Folkmängd. Byggnadssätt. Torg. Kyrka. Odlad och utmärkt vacker trakt -- JernVerk.

IX. Resa genom Laurvigs och Jarlsbergs Grefskaper till Drammen.

Marcheroute ifrån Porsgrund till Laurvig, Sid. 130 -- Herrlig slätt -- Bokträn -- Skön utsigt -- Laurvig. Belägenhet. Byggnadssätt. Folkmängd. GrundLega. Grefskapets uprättande, 131. Dess försäljning till Konungen af Dannemark. Egendomarnas bortarendering. Ahlefeldtska Inteckningen. Residenset eller Herrgården. Dess byggnad. Läge. Kyrka. Hospital. Förstäder. Hamnar. Mjöl- och Såg-Qvarnar. Stort JernVerk i lägervall. Masugnen raserad -- Resa från Laurvig till Friderıksværn, 138 -- Friderıksværns anläggning. Norrska Marinens Etablissement. Stadens fordna namn. Torg. Gator. Kaserner. Sjukhus. Kyrka. Byggnadssätt. SjöCadetSkola. MarinSkola för UnderOfficerare. Varf. Fästningsverk. Batterier. Förslag till stationens flyttning för Flottan. Hamn. Det största här byggda Fartyg. Folkmängd, 135. Äger ej KöpstadsPrivilegier; förmånen af dem. Vidsträckt utsigt från en hög klippa. Telegraph -- Resa ifrån Laurvig till Tönsberg -- Gränsskilnaden imellan Laurvigs och Jarlsbergs Grefskaper, 136 -- Vacker Gran- och Bok-Skog -- Sande-Fjord. Folkmängd. Har ej egen Magistrat och TullKamare. Läge. Handel. Export. Skepp af utmärkt godt Ekvirke. Byggnadssätt. GrundLega. Kyrka. Gästfrihet, 137 -- Svårighet att erhålla skjuts vid Sörbye. Promenad därifrån till Tönsberg. Vacker trakt -- Jarlsbergs Slott. Läge. Trädgård. Samling af Taflor, 138. Björn Farman's Grafhög -- Uprättandet af Grefskapet Jarlsberg. Dess storlek. Invånare. Peder Griffenfeldt -- Tönsberg, 139. Dess storlek. Hongo-Ting. Byggnadssätt. Kyrkor. Väl bibehållna lik. Begrafning på Kyrkogården förbuden. Altartaflan, 140. Hamnen -- Nötteröen. Dess handel. Svår segelled -- Vacker Herrgård. St.

Olufs

Olufs Kloster -- Valöe SaltVerk. Dess anläggning. Export -- Aasgaardstrand. Invånare. Näringsfång -- Föreslagen flyttning af Marinen från Friderikswærn till Horten, 141. Postgång --, Holmestrand. Invånare. Näringsfång. Vacker Gata. Utmärkt usel Kyrka. Gudstjenst, 142. Ovanligt vacker utsigt. Artighet och gästfrihet, 143 -- Vacker väg imellan Holmestrand och Drammen -- Köpmannen Halvar dränkt af Röfvare. Halvars Fest -- Bragernæs', Strömsöe's och Tangen's förening. Drammen. Kyrkor, 144. Församlingar. Folkmängd. Stor Trälasthandel. Olycklig ställning. Eldsvåda. Förmodad mordbrand. Byggnadssätt. Stadens ovanliga längd. Gator. Orsaken hvarföre de flesta Handlande bo vid Bragernæs. Bro. Hamn, 146. Bebodda Holmar. TullKamare. Sällskaps-Theater. Trakten kring Staden -- Lökken -- Herrlig utsigt.

X. Kongsberg.

Resa ifrån Drammen till Kongsberg, Sid. 147 -- En af Norriges rikaste trakter -- Sågar -- JernVerk -- Stampar Qvarnar. Herrgårdar -- Stor BondBy -- Dramm-Elfven, 148. Färja. Stort Vattenfall. Sågar. Laxfiske -- Sjöar -- JernVerk med Grufvor och Masugn. Tilverkning -- Fosseshholm. Ofantliga Brädstaplar -- Kongsberg, 149. Läge. Bropenningar. Bergmästaren P. Ström. Uptäckten af Silfvermalm. Första SilfverGrufvans uptagning, 150. Verkets afkastning. KonstTermer. Armen-Grube. Grufvan Juliana Maria, 151. Bolag. Arbetarnes elände ökadt genom en eldsvåda. Arbetshus. Fattigförsörjnings-anstalter. KlädesFabrik. BergVerkets återuplifvande, 152. Medaille i anledning deraf. Medailleuren Middelthun. Präglingen af det nya Myntet, 153. Inrättningar vid KopparVerket. JernVerk. GevärsFactorie. Ståltilverkning. Jernmalmens transport. KlädesFabrik, 154. Dess Arbetare och Inrättningar. SilfverSmältHyttan. SågQvarnar, 155. Stadens läge. Vattenfall. Broar. Byggnadssätt. Utmärkt vacker Kyrka, 156 -- Folkmängd -- Grufvor, 157. Grufarbetarnes Hus -- Upodlingar -- Stollen, 158 -- Nedstigandet i Grufvan Alte Justiz, 159. Nyligen påfunnet Malmstreck. Dess Ådror. BokVerk -- Dyrbart PumpVerk, 160 -- Sofring af Varphögarna -- Dammar. Grufvan Christian IV. Träkors där denne Konung utsåg stället, hvarest Staden skulle anläggas. Vidsträckt utsigt. Jonsknudens höjd -- Första upräckten af Cobolt vid Fossum -- Resa från Drammen till Christiania, 161. Skön utsigt.

XI. Resa från Christiania till Trondhiem genom Hedemarken, Gulbrandsdalen och öfver Dovre-Field.

Skönt resväder, Sid. 164. -- Tvänne vägar till Trondhiem -- Vistande i Christiania, 164 --, Marcheroute ifrån

från Christiania till Trondhiem -- Sköna utsigter, 165 -- Glommens samt Nittel- och Leer-Elfvens utlopp -- Årsväxten i Rommeriges Fögderi. Sädesslag. Förnämsta näringsfång. -- God väg, 166 -- Såg- och Mjöl-Qvarnar -- Eidsvold. JernVerk. Riksmöte. Grufvor. -- Stensby. SågVerk -- Nedlaggdt KopparVerk, 167 -- Nedlaggd GuldGrufva -- Höga Fjell -- Mjösen: den största Sjö i Norrige. Dess höjd öfver hafsytan, längd och bredd -- Hammer. Dess förstöring. Fordna DomKyrka. Förslag att ånyo upbygga denna eller en annan Stad vid Mjösen -- Hedemarken, 168. Ursprunget till Mord-eller Mor-Skogens namn -- Vik-sverk. Såg- och Mjöl-Qvarnar. Stampar. SpikHammare -- Nöklebye, 169. Utsigt. Väl odlad, herrligt land. Kyrkor. Ström. Sädessorter. Grödan. Häst- och Boskaps-skötseln. Fäbodar, 170. Klädsel. Språkets likhet med Svenskan. Utmärkt väl byggda Bondgårdar. Folkmängden i Hedemarken, i Stange Socken -- Gästgifveriernas flyttning 171. Gulbrandsdalen. Romantiska utsigter. Lougen-Elfvens utlopp. Vattenfall. Odling. Gårdarnas byggnadssätt. Kyrkor. Gränsen imellan Gulbrandsdalen samt Valders och Österdalen, 173. Fäbodar. Hästafvel. Böndernas första fråga. Kroppsbyggnad. Klädedrägt. Åker och Äng, 174. Sädesslag -- En Svensk vid namn Preutz. Thimothei odlad, 175. Spånad och Väfnad. Samling af Danska Böcker -- Språket. Bondstugorna. Viig ett uselt näste; von Buchs beskrifning därpå, 176. Sinclairs Slagtning, 177. Klippornas genomskärning af tvänne Elfvar. Ett Förstört Kopparverk. -- Foldalens KopparVerk, 178 --- Boskapsskötsel -- DovreField, 179. Bondgårdar. Frostens olyckliga åverkan. Dovre Kyrka, 180. Ursprunget till namnet Dovre. Solens nedgång. Utsigt. Vegetation. Fjellets höjd. Fiskvand, där Laxöring ljustrades. Anläggningen af FjellStugor. Häst- och Boskaps-skötsel, 182. Spannmålsunderstöd. Potatoesodling. Stark köld. Föreningspunkten imellan Köln och LangField. Utsigt af snöbetäckta Fjell -- Snöehettans höjd -- Gränsen imellan Aggerhuus och Trondhiems Stift. Milstolpar, 183. Förändring i Vegetation. Spannmålsunderstöd. Luxe -- St. Olufs Berg. Anledningen till Bergets namn, 184. Konung Olofs dyrkande som Helgon. Dess födelseort -- Klädedrägt -- Prosten Rönnow, 185. Opdals Prästgård. Hårdt climat. Skörd. Sädesslag. Trädgård. Prästernas göromål, 186. Enslighet. Hans Kongl. Höghet KronPrinsens och Hertigens vistande hos Prosten Rönnow. Folkmängden i Opdals Socken, 187 -- Christiansund. Privilegier. Läge. Export. Nedlaggdt KopparVerk, 188 -- Molde -- Dystert och vildt land med tvärbranta backar -- Tjärbränning, 189 -- Ny förödelse af frosten -- Vägen i allmänhet god. Nedrasade Ler- och Sandberg. En kanals gräfning, för att kunna anlägga en ny väg -- Röfvare imellan Meelhuus och Trondhiem, 190. Kungörelse i anledning der-

deraf i Trondhiems Tidning. Skall efter dem. Väl odladt land, 191. Bondgårdar -- En af Norriges skönaste utsigter -- Tid som åtgick för resan ifrån Christiania till Trondhiem -- Plågsam värma i September Månad, 192.

XII. Trondhiem.

Trondhiems fordna namn, Sid. 193 -- Folkmängd -- Byggnadssätt -- Läge -- Hamn -- Pachhus -- Vid Förstaden Baklandet Station för en Division KanonSlupar -- FästningsVerk -- StadsPortar -- Christianssteens läge -- Brandskott, 194 -- Munkholmen. Dess fordna namn, Kloster, Fästning, begagnande till Statsfängelse, Grefve Griffenfelds Arrestrum. En fängslad Lieutenant, som inbillade sig vara Commendant därstädes. Garnison -- MunkeGaden -- DomKyrkan, 195. St. Olufs grafställe, dess Likkista. Denna Konungs Reliquiers tilbedjande. Insamling vid därstädes utdelad Aflat. St. Olufs Fäst (OlofsMessan). Kyrkans härjning af fiden och lågorna, 196. St. Clemens Kyrka. Ruiner. Likmagasin. Grafvårdar, 197. Kröning fordom på Kyrkogården, hädanefter i Kyrkan -- Kungshuset nu Arsenal -- WårfruKyrkan -- Tvänne TräKyrkor -- Gudstjenst på Munkholmen -- Kyrkornas fordna antal -- Trondhiem fordom ÄrkeStift. Den sista ÄrkeBiskopen och första Evangeliska Biskopen -- Stiftets delning -- Gator -- Vackra Hus: CathedralSkolan, 198; Fattighus och Barnhus. Thomas Angels Stiftelse. SällskapsTheater. StiftAmtmanshuset, största trähus i Skandinavien. *MilitärInstitutets* tilämnade flyttning -- Export och Import -- GårKopparns årliga belopp, 199. KopparVerk i detta Stift -- Röraas Grufva. Tabell öfver utdelningen ifrån 1802—1815. Grufvans upptäckt. Actiernas antal däruti. Utdelning. Förskotter, och Priset på Actierna år 1817. Förnämsta orsakerna till Werkets närvarande olyckliga tilstånd, 201. GårKopparns utskeppning. WalsVerk vid Leer -- Factori -- Tabell öfver Exporterade Fiskvaror, 202, af Trävaror ifrån 1804--1815, samt öfver hela Exporten år 1816, 203 -- Import af Jemtländningarne, 204 -- Tabell öfver Sockerbrukets tilverkning 1814—1816 -- *Kgl. Videnskabers Selskabs Stiftelse*, Handlingar, Beskyddare, Præses, Hus, 206, Samlingar, Bibliothek. JustitsRådet Hammers Disposition -- Vacker trakt, 207 -- Lökken. Läge — — Thors och Odins AfgudaTempels förstöring. Några Strindske Konungars och Hlan Jarls Residens.

XIII. Resa från Trondhiem genom Skördals-Porten till Jemtland.

Olika vägar till Jemtland, Sid. 208 -- Levangers Marknad -- Landsvägs anläggning imellan Sverige och Norrige, 209 -- Ordentligt Skjuts finnes ej -- Resa från

Trond-

Register.

Frizöe-

Span-

Rättelser:

Sid. 3	*rad.*	9	*läs:*	Tisledalen
13	-	13	-	Grislund
10	-	1	-	betalas
21	-	2	-	Landtgårdar
--	-	26	-	Bing
23	-	23	-	Stenersen
--	-	24	-	Lundh
--	-	26	-	Maschman
26	-	13	-	ändock förblifvit
32	-	18	-	gueule
44	-	--	-	Beaurivage]
46	-	2	-	St. Thomas
--	-	7	-	ofynliga
55	-	21	-	jag fmakade
56	-	4	-	Fayous
70	-	17	-	ej är
76	-	18	-	ej lärer
85	-	22	-	Fauft
88	-	25	-	17 och 18
94	-	4	-	öfverfköljes
--	-	23	-	Eggerfund
96	-	5	-	Vand
123	-	25	-	ftormen
130	-	4	-	far
133	-	17	-	hvilka ej ftå
140	-	3	-	Meelhus
198	-	19	-	ett MilitärInftitut
200	-	23	-	Budftikken, N:o 41 & 42,
205	-	20	-	Mandix

